72. 73. 74. 77. 130, 134. 191. 192. 266.
267.

I-IV

RESA

UTI

EUROPA, AFRICA, ASIA,

FÖRRÄTTAD

IFRÅN

ÅR 1770 TIL 1779.

RESA
UTI
EUROPA, AFRICA, ASIA,
FÖRRÄTTAD ÅREN 1770-1779.

FJERDE DELEN,

INNEHÅLLANDE

RESAN UTI KEJSAREDÖMET JAPAN, PÅ JAVA OCH CEILON SAMT HEMRESAN,

AF

CARL PETER THUNBERG,

RIDDARE AF KONGL. MAJ:TS WASA ORDEN, MED. DOCT. OCH BOTANIC. PROFESSOR, LEDAMOT AF FLERE IN- OCH UTLÄNDSKE ACADEMIER OCH LÄRDE SOCIETETER.

UPSALA,

TRYCKT HOS DIRECT. JOH. EDMANS ENKA,

1793.

TIL

KONGL. MAJ:T,

GUSTAF ADOLPH,

SVERIGES, GÖTHES, VÄNDES

KONUNG

&c. &c. &c.

STORMÅGTIGSTE
ALLERNÅDIGSTE
KONUNG!

EDER KONGL. MAJ:T tåktes för få år ſedan, ſåſom Academiens Canceller, med ſin höga når-

nårvaro tilſkynda detta Låroſäte den ypperſta glädje och ibland andre märkvärdigheter härſtädes äfven kaſta en nådig blick på de Samlingar af Naturens alſter, jag ägt det nöjet, til denna Högſkola förära.

Vid detta högtideliga tilfälle hade jag den lyckan för EDER MAJESTÄT få preſentera fyra ynglingar, klädde uti lika månge Öſterländſke Folkſlags drägter, den Japanſke, Chineſiſke, Javanſke och Moriſke, med EDERS MAJESTÄTS icke mindre höga ynneſt, än nådiga bifal.

Vär-

Vårdes, Nådigste Konung! i dag lika nådigt anſe den Del af min Reſas fortſåtning, jag nu får den nåden frambåra, och hvilken afhandlar deſſe Folkſlags leſnad och ſedvanor;

ſom *alle lefva under ſin Regent och ſin himmel mer och mindre lyckelige;*

ſom *alle åga ſine förtjänſter, ſå vål ſom ſine fel; och*

ſom *alle förtjåna både vår kårlek och högaktning.*

Denne kånnedom af Månniſkoſlågtet och Folkſlagen, uti almånhet annars ſå ringa aktad,

år

är vårdig så vål en VIS *KONUNGS, som hvarje förnuftig människas upmärksamhet!*

Försynen har tidigt lagt i EDER KONGL. MAJESTÄTS *hand den Spira, med hvilken* EDER MAJESTÄT *skal*

regera en stor och friboren Nation.

igenom uplysning och dygd göra den än större:

igenom rätvisa och mildhet befordra dess sälhet:

igenom segrar, icke öfver slagne fiender, utan öfver vundne hjertan, tilvinna SIG SIELF *en oförgängelig ära: jamt*

ige-

igenom ſanne och ädle ſtorverk förvärfva SIG allas välſignelſer och et odödeligt namn.

Blifve det då EDERS MAJESTÄTS lott,

at njuta en lång och lycklig lefnad!

at göra Sin Regering af fiender frugtad, af vänner högaktad!

at följa redelige Mäns mogne råd, icke af ſmickrets, utan Sanningens mun!

at äga nitiſke, kunnige och ſkickelige Ämbetsmän!

at

at vårdas af Laglydige Undersåtare och frie Medborgare!

Med djupaste vördnad framhårdar,

STORMÅGTIGSTE ALLERNÅDIGSTE

KONUNG,

EDER KONGL. MAJ:TS,

aller-underdånigste och tropligtigste
tjänare och undersåte
CARL PETER THUNBERG.

FÖRETAL.

Omsider åger jag den lyckan, at lämna ifrån trycket den *Fjerde Delen* af min Resa. Den innehåller Japanska Folkets vidare Historia, min afresa til Batavia och Ön Javas beskrifning; sedan Resan til Ceilon och min vandring vid denna öns kuster; samt ändteligen hemresan förbi Goda Hoppets udde, genom Holland, England och Tyskland.

At uplysa en del af det, jag der afhandlat, har jag bifogat några tabeller på Japanske och Indiske Meubler.

Jag

Jag har i denna Del anfört flere brukbare och nyttige ſaker, ſåſom:

Til *föda* tjänande uti 1. *Japan*, på 2. *Java* och 3. *Ceilon*.

1. Valfiſk-kött, Perca 6-lineata, Clupea thriſſa, Lax, Oſtron och Snäckor, Råkor och Taſk-kräftor; Risgryn, Bohvete, Korn och Hvete, Holcus ſorghum, Cynoſurus coracanus, Panicum corvi och verticillatum, Sium ſiſarum, Solanum melongena och tuberoſum, Braſſica rapa, Arum eſculentum, Sagittaria ſagittata, Polygonum multiflorum, Dioſcorea japonica, Daucus carota, Convolvulus edulis, Lactuca ſativa, Piſum ſativum, Vicia faba, Phaſeoli och Dolichos flere; Pomeranſer, Citroner, Pompelmoſer, Apelſiner, Päron, Perſikor, Plomon, Körsbär, Meſplar, Kakifikon, Drufvor, Granatäplen, Caſtanier och Valnötter.

2. Fogel-näſten.

3. Mu-

3. Musa paradisiaca och troglodytarum, Radermachiæ, Bolange, Paningai och Cocos.

Til *Syltsaker* och *Krydder:*

1. Amomum mioga, Bambo, Raphanus sativus, Lycoperdon tuber, Agarici, Fagara piperita och Capsicum, Cucumis melo, pepo och Conomon.
2. Cardamomum compactum, Cubeba.
3. Alpinia, piperes, tjerimelle och marmelle.

Oljor til *matlågning*, *lampor* och *ljus:*

1. Sesamum, Camellia japonica, Bignonia tomentosa, Dryandra, Rhus succedanea och vernix, Taxus baccata och Ginko, Brassica orientalis, Laurus camphora och glauca, Melia azedarach, Cocos.

Til lefvande *gårdesgårdar:* Jatropha curcas, ophioglossum scandens och Cocos-trån.

Til *Papper* och *Solfjädrar*: Licuala och Borasſus.

Til *Flaſkor*: Cucurbita lagenaria.

Til *Lackeringar*: Lacca af Croton.

Til *Fårgſtoffer*: Polygonum chinenſe, barbatum och aviculare.

Til *Kammar*: Myrica Nagi-tråd.

Til *Meubler* och åtſkillige Snickare-arbeten: Pinus ſylveſtris, Cupresſus japonica, Taxus macrophylla och Calaminder.

Til *Kläder*: Bomul, Silke, urtica nivea.

Til *Läkemedel*: Kamfer, Moxa; Dolichos pruriens, Ariſtolochia indica, Periploca indica, Cinnamomum flere ſorter, Lopes-rot, Moringa, Stink-tråd, Ormſtenar, Lignum Colubrinum, Ophiorhiza mungos, Rhinoceros-horn och en myckenhet, ſom ſärſkildt anteknas för Java från p. 143 til 150.

Ja-

* * *

Japan är et i månge hänseenden besynnerligt Land, då det jämföres med andre Länder af Europa. Man finner härstädes en i lång tid oförändrad *Regering*; stränge och orubbade *Lagar*; ypperlige *inrätningar* och *ordning* uti Städer, Byar och å vägar; en i flere århundraden oombyt *klädedrägt*, frisur och sedvanor; oräknelige invånare utan partier, split och *oenighet*, utan *missnöje*, *elände* och *utvandringar*; *Åkerbruket* i et blomstrande tilstånd och en utan like odlad jord; alle *förnödenheter* til öfverflöd innom landet, utan behof af utländsk handel, jämte mångfaldige andre fördelar.

Man finner hos ingen af Landets Regenter hvarken *Thron*, *Spira*, *Kronor* eller annan granlåt, som i Hof vanligen förvåna och förblinda enfaldigas ovane ögon; ingen *Hofstat*, *Hofjunkare* eller *Hof-Fröknar*; inge store och ypperlige *Stall*, ingen mängd af *Hästar* och *Elefanter* eller *Stal-*

 mä-

måſtare; inge *Equipager*, *Vagnar* eller *Reſenårer;* inge *Krig* eller *Ambasſadeurer;* inge *Åmbetsmån* vid ſyſlor ovane eller oſkickelige; inge *ſkrå*, *tullar* eller andre Monopoliſke inråtningar; inge *Spel* eller *Cafféhus*, inge *Kållrar* eller *Krogar*, ſåledes intet bruk af Caffé, Chocolade, Brånvin, Viner, Biſchoff eller Pounch; ingen priviligerad *jord*, intet öde *land* och aldeles inge ångar; ingen Nationel *ſkuld*, intet *Pappersmynt*, ingen *Våxelcours* och inge *Våxlar*.

*   *   *

Java och Ceilon åro vål ibland de lyckligaſte öar på Jordklotet, i anſeende til ſin belågenhet under et varmt luftſtrek, til ſin tilgång på regn och bördige jordmon; men deſs Regering år flerfaldig, altid Deſpotiſk och Religionen oftaſt Mahometanſk, hvaremot folkets ſålhet måſte vara i et förhållande, ſom mer och mindre gör dem dume och vidſkepelige, krypande och uproriſke, fattige och låtjefulle, altid ömkansvårde. Och detta

ta elände har blifvit så mycket mera för dem tryckande, som de handlande Européer, i sednare århundraden, genom sin uplysning, sin christendom och människo-kärlek icke förbättrat dem, icke lättat deras bojor; utan igenom sin girighet mångfaldigat deras ok och ökat både sättet och mängden af deras oförtjänta lidande. Och huru skulle väl i et land folket kunna vara lyckligt, der ingen Lag finnes, utan blott godtycko, der människors lif agtas lika med djurens, der ingen säkerhet, ingen ägande rätt och knappast något begrep om frihet och ädle gjerningar gifves?

* * *

Under de nio års tid jag tilbragt uti främmande Länder har jag ägt många önskelige och lyckelige tilfällen, at uptäcka och församla nye och förr okände Naturens skatter. De, som jag hittils hunnit utreda och beskrifva, stiga redan til et ansenligt antal, de nye Djur til vid pass 400, nye örtslägten til 75 och örternes

ſärſkilde ſlag öfver 1500 arter, utom alle dem, ſom ännu ligga förvarade til ytterligare granſkning.

Vid min ankomſt til Stockholm 1779 uti April månad hade jag den lyckan, at under Levéen på Drotningholm och ſedan än ytterligare vid en ſärſkild audience ſamma dag få aflägga inför en Stor och Mild Konung berättelſe om förloppet af mine Utrikes Reſor, de märkvärdigaſte ſaker och händelſer, i ſynnerhet det föga kända Japan, om egna mine öden och de uptåkter, ſom kunde anſes blifva i mer eller mindre mon nyttige.

Jag hade under min frånvaro blifvit 1777 den 31 Maji af Academiens Canceller Herr Riks-Rådet Rudenschjöld utnämd til Botanices Demonſtrator vid Upſala Academie, på hvilken Syſla jag nu emottog af min Gynnares Herr Archiatern och Riddaren Bäcks hand min fulmagt.

1781

1781 den 5 Martii, då Profesſor Linné anträdde en Utrikes Reſa, förordnades jag til Præfectus Horti Botanici och at föreſtå de publique Lectionerne. 1781 den 7 November undfick jag Konungens fulmagt, at vara Extraordinarius Profesſor tillika med tilökning i Lönen. 1784 den 7 September blef jag utnämd til Ordinarius Medicinæ och Botanices Profesſor. 1784 hade jag den hedern våljas til Præſes i Vet. Academien i Stockholm. 1785 uti Junii blef jag i Upſala utvald til Academiens Rector och den 21 November ſamma år utnämd til Riddare af Kongl. Waſa-Orden.

Åtſkillige utländſke Vetenſkaps-Societeter hafva tid efter annan viſat mig den hedern, at utvälja mig til Ledamot af ſine Lärde Samfund:

Imperialis Natur. Curioſor.
Norwegske. 1772 17 Oct.
Lundens. Phyſiogr. 1773 8 Dec.
Upsaliens. 1777.

STOCKHOLM. Scient. 1780.
HARLEM. 1781 21 Maji.
AMSTERDAM. 1781.
STOCKHOLM. Oecon. Patr. 1782. 16 Mart.
MONSPELIENS. 1784 1 Jul.
PARIS. Agricult. 1785 7 Jul.
ZELANDSKE i Vlissing. 1785.
BEROLINENS. Nat. Scrut.
EDINBURGENS. Nat. Stud. 1786. 4 Maji.
EDINBURGENS. Medic.
FLORENTIN. 1787. 7 Febr.
PARIS. Scient. 1787. 5 Sept.
HALLENS. Nat. Scrut. 1787. 12 Maji
LONDINENS. Scient. 1788.
LONDIN. Linnæan. 1788. 8 Mart.
LONDIN. Medic. 1789.
BATAVISKE. Ind. Orient.
PARIS. Histor. Nat. 1791. 7 Jan.
PHILADELPH. 1791. 15 April.
HAFNIENS. Hist. Nat. 1792. 8 Jun.

Efter hemkomsten hafva mine utgifne arbeten varit följande:

1:o RESAN, uti 4 Delar, trykte i Upſala, uti 8:o åren 1788 til 1793. Öfverſat på Tyſka i Berlin, på Engelſka i London och på Franſka i Paris.

2:o INTRÅDES-TAL, om de Mynt-ſorter, ſom blifvit ſlagne i Japan, för Vet. Acad. i Stockholm, hållit den 25 Aug. 1779. öfverſat på Holländſka och trykt i Amſterdam 1780, ſedan på Tyſka 1784.

3:o TAL vid Præſidii nedläggande i Stockholmſka Vet. Academien, om Japanſka Nationen, d. 3 Nov. 1784. på Tyſka öfverſat af STRIDSBERG, Francf. 1785.

4:o ÅMINNELSE-TAL öfver Asſesſoren och Prov. Medicus Doct. MONTIN. Stockh. 1791. 8:o.

5:o FLORA JAPONICA, trykt i Leipzig 1784 8:o med 39 tabeller.

6:o ACADEMISKE DISPUTATIONER hafva varit, som följer:

1. De venis resorbentibus. Præs. C. v. Linné. 1767. 4.
2. De Ischiade. Præs. J. Sidrén. 1770.
3. De Gardenia. Resp. Djupedius. 1780. Tab. 2. Recenserad i Ups. Sällsk. Tidn. 1781. N:o 49.
4. De Protea. Resp. Gevalin. 1781. Tab. 5.
5. Oxalis. Resp. Hast. 1781. Tab. 2.
6. Nova Plantarum genera. P. 1. Resp. C. Hornstedt. 1781. Tab. 1.
7. Novæ Insectorum Species. p. 1. Resp. Casström. 1781. Tab. 1.
8. Nova Plantarum genera. p. 2. Resp. Sahlberg. 1782. Tab. 1.
9. Iris. Resp. Ekman. 1782. Tab. 2.
10. Novæ Insectorum Species. p. 2. Resp. Ekelund. 1783. Tab. 1.
11. Nova Plantarum genera. p. 3. Resp. Lodin. 1783. Tab. 1.

12. Ixia. Resp. RUNG. 1783. Tab. 2.
13. Novæ Insectorum Species. p. 3. 1784. Tab. 1. Resp. LUNDAHL.
14. Novæ Insectorum Species. p. 4. 1784. Tab. 1. Resp. ENGESTRÖM.
15. Gladiolus. Resp. AJMELÆUS. 1784. Tab. 2.
16. Nova genera Plantarum. p. 4. Resp. BERG.
17. Nova genera Plantarum. p. 5. Resp. BLUMENBERG. 1784. t. 1.
18. Insecta Svecica. p. 1. Resp. BORGSTRÖM. 1784. Tab. 1.
19. Aloë. Resp. HESSELIUS. 1785.
20. Medicina Africanorum. Resp. BERG. 1785.
21. Erica. Resp. STRUVE. Tab. 6. 1785.
22. Ficus. Resp. GEDNER. 1786. t. 1.
23. Museum Natural. Acad. Ups. p. 1. Resp. RADLOFF. 1787.
24. - - - - - - - - - p. 2. Resp. HOLMER. 1787.
25. - - - - - - - - - - p. 3. Resp. EKEBERG. 1787.

26. Museum Natural. Acad. Upſ. p. 4. Reſp. Bjerkén. 1787. Tab. 1.
27. - - - - - - - - - p. 5. Reſp. Gallén. 1787.
28. Moræa. Reſp. Zach. Colliander. 1787. Tab. 2.
29. Museum Natural. Acad. Upſ. p. 6. Reſp. Schalén. 1788. Tab. 1.
30. Reſtio. Reſp. Petr. Lundmark. 1788. Tab. 1.
31. Arbor toxicaria Macasſarienſis. 2. Reſp. Ajmelæus. 1788.
32. Moxæ atque ignis in Medicina rationali Uſus. Repſ. Hallman. 1788.
33. Myriſtica. Reſp. Radloff. 1788.
34. Caryophylli Aromatici. Reſp. Hast. 1788.
35. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 7. Reſp. Branzell. 1789.
36. Characteres generum Inſectorum. Reſp. Tôrner. 1789.
37. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 8. Reſp. Rademine. 1789.
38. Novæ Inſectorum Species. p. 5. Reſp. Noræus. 1789. Tab. 1.

39. Muræna et Ophichtus. Reſp. AHL. 1789. Tab. 2.
40. Remedia nonnulla indigena. Reſp. HOLMER. 1790.
41. Muſeum Natural. Acad. Upſ. Append. 1. Reſp. LUNDELIUS. 1791.
42. Muſeum Natural. Acad. Upſ. Append. 2. YMAN. 1791.
43. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 9. Reſp. EKELUND. 1791.
44. Novæ Inſectorum Species. p. 6. Reſp. LAGUS. 1791.
45. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 10. Reſp. KUGELBERG. 1791.
46. Flora Stregneſenſis. Reſp. CARLSON. 1791.
47. Inſecta Svecica. p. 2. Reſp. BECKLIN. 1791. Tab. 1.
48. - - - - p. 3. Reſp. ÅKERMAN. 1792.
49. - - - - p. 4. Reſp. SEBALDT. 1792. Tab. 1.
50. Genera nova Plantarum. p. 6. Reſp. STRÖM. 1792.
51. - - - - - - - - p. 7. Reſp. TRAFVENFELDT. 1792.

53.

52. Museum Natur. Acad. Ups. p. 11. Resp. Sjöberg. 1792.
53. - - - - - - - - - p. 12. Resp. Lindbladh. 1792.
54. - - - - - - - - - p. 13. Resp. Ferelius. 1792.

7:o AFHANDLINGAR uti blandade ämnen, insände til åtskillige Vetenskaps Societeter:

α. Til Vetenskaps Academien i Stockholm.

1. Händelse, at Blyhvit af förseende blifvit brukadt i mat. 1773. 1 qv. p. 29.
2. Beskrifning på en besynnerlig och obekant Svamp, Hydnora Africana. 1775. 1 qv. p. 69. Tab.
3. Beskrifning på et nyt Genus ibland Insecterne, Pneumora. 1775. 3 qv. p. 254. Tab.
4. Rothmannia, et nyt Örte-Genus. 1776. 1 qv. p. 65. Tab.

5. Be-

5. Beſkrifning på et nyt Örte-Genus, kalladt RADERMACHIA. 1776. 3 qv. p. 250.
6. Anmärkningar vid HYDNORA AFRICANA. 1777. 2 qv. p. 144. T,
7. Beſkrifning på en BEZOAR EQUINUM. 1778. 1. qv. p. 27.
8. Et nyt och til ſit ſlägte förr obekant Gräs, kalladt EHRHARTA, 1779. 3 qv. p. 216. Tab.
9. Anmärkningar vid CANELEN, gjorde på Ceilon. 1780. 1 qv. p. 55. Öfverſat införd i Vlisſingſka Societ. Handl. Tom. 12. Part. 1. genom D:r HOUTUYN. p. 296.
10. Beſkrifning på WEIGELA JAPONICA, en ſällſynt ört från Japan. 1780. 2 qv. p. 137.
11. Beſkrifning på några VARME BADER i Africa och Aſien. 1781. 1. qv. p. 78.
12. Beſkrifning på tvånne nya INSECTER. 1781. 2 qv. pt 168.
13. NOCTUA *Serici*, en ny Silkesmaſk. 1781. 3 qv. p. 240. Tab.
14. Beſkrifning på tvånne Species åk-

ta

ta Muskot ifrån Öen Banda. 1782. 1 qv. p. 46. Tab.
15. Några anmårkningar vid Ornithologien. 1782. 2. qv. p. 118.
16. Beſkrifning på et nyt Örte-Genus, Fagræa *Ceilanica*. 1782. 2 qv. p. 132. Tab.
17. Om Cajoputi *Oljan* och deſs nytta i Medicinen. 1782. 3 qv. p. 223.
18. Nipa, et nyt Genus ibland Palmtråden. 1782. 3. qv. p. 231.
19. Om Palmtrådfn i almånhet och i ſynnerhet om Licuala Palmen. 1782. 4 qv. p. 284.
20. Beſkrifning på Houtuynia *cordata*, et Japanſkt Örte-Genus. 1783. 2 qv. p. 149. Tab.
21. Ytterligare anmårkning om Asterier. 1783. 3 qv. p. 224.
22. Beſkrifning på Ön Ceilons Mineralier och Ådla Stenar. 1784. 1 qv. p. 70.
23. Anmårkningar om Foglar af Loxiæ-ſlågtet på Goda Hopps-udden. 1784. 4 qv. p. 286.

24. Anmårkningar och Beſkrifning på ALBUCÆ órteſlågte. 1786. 1 qv. p. 57.

25. Anmårkningar vid de våxter, ſom kallas ORCHIDES. 1786. 4 qv. p. 254.

26. Beſkrifning på några ſållſynta och okånda ÖDLOR. 1787. 2 qv. p. 123. Tab.

27. Beſkrifning på trenne SKÓLDPADDOR. 1787. 3 qv. p. 178.

28. Beſkrifning på WILDENOVIA, et ſynnerligt och nyt Gråſlag. 1790. 1 qv. p. 26. Tab.

29. Beſkrifning på tvånne FISKAR ifrån Japan. 1790. 2. qv. p. 106. Tab.

30. WAHLBOMIA INDICA beſkrefven. 1790. 3. qv. p. 215. Tab.

31. 2:ne Utlåndſka Fiſkar GOBIUS *patella* och SILURUS *lineatus*. 1791. 3 qv. p. 190. Tab. 6.

32. 2:ne Japanſke Fiſkar, CALLIONYMUS *Japonicus* och SILURUS

lineatus. 1792. 1 qv. pag. 29. Tab. 1.

33. Beskrifning på okånde Fiskar, PERCA *6-lineata* och *picta*. 1792. 2 qv. p. 141. Tab. 5.

β. *Til Societas Litteraria uti* UPSALA.

1. Cycas Caffra. 1775. c. f. Vol. 2.
2. KÆMPFERUS illustratus. P. 1. 1780. Vol. 3.
3. Cussoniæ Genus. 1780. c. f. Vol. 3.
4. Novæ Species Insectorum Sveciæ. 1783. c. f. Vol. 4.
5. KÆMPFERUS illustratus. P. 2. 1783. Vol. 4.
6. Curculio Cycadis. 1783. Vol. 4.
7. Descriptiones Insectorum Svecicorum. 1792. Vol. 5. p. 85.
8. Observationes in Linguam Japonicam. 1792. Vol. 5. p. 258.

γ. *Til Physiogr. Sålskapet i* LUND.

1. Retzia capensis. 1776. c. fig.

2. Mon-

2. Montinia et Papiria.
3. Aloë kådans tilredning i Africa.
4. Aitonia capenſis.
5. Falkia repens.
6. Syngnathi nova Species.

δ. Til Norſka Sålſkapet i Trondheim.

1. Hypoxis.
2. Cliffortiæ Genus.

ε. Til Vetenſkaps Societeten i Harlem.

1. Obſervationes Thermometricæ in Japonia habitæ.
2. Cryptogamarum fructificatio in Cycade et Zamia.

ζ. Til Vetenſkaps Societeten i London.

1. Beråttelſe om Reſan til Japan.
2. Citodium eller Brődfrugtens Oeconomiſka nytta och tilredning.

7. *Til Kejserliga Societeten, Naturæ Curiosorum:*

1. Crassulæ novæ Species 28.
2. Mesembryanthemi Species novæ 21.

9. *Til Societas Naturæ Scrutatorum i* BERLIN.

1. Dilatris Genus.

*. *Til Societas Historiæ Naturalis i* PARIS.

1. Et nyt Örteslägte, BOSCIA undulata.
2. Beskrifning på 13 Japanske och 341 Capske, förut okände örteslag.

TABELLERNES FÖRKLARING.

TAB. 1. f. 1. *Japansk toffel*, som i stället för skor dageligen almänt brukas.

2. En *dylik*, som nytjas på resor och fastbindes omkring foten.

3. *Håst-sko*, som bindes om foten.

4. *Rak-foder.* a. sjelfva *fodret* för tvenne knifvar och b. *rak-knifven.*

5. *Medicament-dosa* med flere rum uti; a. *dosan* med sine afdelningar. b. *snöret*, hvarmed den hålles ihop. c. *kulan*, hvarmed den fästes i båltet.

TAB. 2. f. 1. *Japanskt Fruntimer* med a. sin *luta*, uti vanlig kläde-bonad.

2. *Touch*, hvarmed Japoneser och Chineser vanligen skrifva och hvilket de nytja i stället för bläck.

3. *Dosa*, som innehåller a. en *räknetafla*, med rörlige *brickor* på en stältrå, utmärkande enheter och Decimaler; b. en *betsman* tillika med sin *vigtskål* c. och den hängande *tyngden* d; e. en utholkad *sten*, at rifva touschen; f. en *låda* för vatn dertil och g. en *skrifpensel.*

Tab. 3. f. 1. *Betsman* med sit foder. a. sjelfva *fodret*, som beqvämligen ihoplägges. b. sjelfva *betsman* af elfenben. c. *vigtskålen* med sine snören. d. *banden*, hvari man håller under vågande. e. *mot-tyngden.*

2. *Tandborste* af mjukt tråd, at rena tänderna.

3. Van-

3. Vanlig *ſkrifpenſel* af rör och hare-hår.

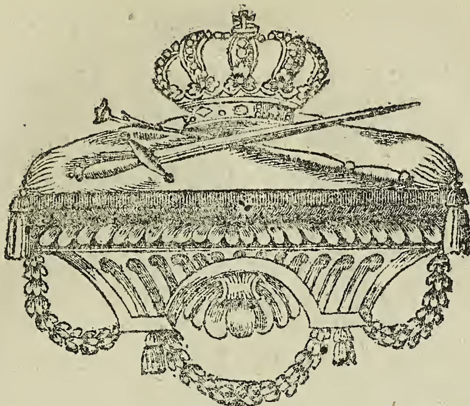
4. En *vigt* på en fjäder, ſom är ganſka ſpånſtig, at våga ſmärre ſaker.

TAB. 4. f. 1. *Tobakspung* med pipa och deſs foder. a. *pip-foderal* af ſidentyg. b. *pipan* i ſit foderal. c. *pipan* utaf rör med metal munſtycke och hufvud. d. *tobakspungen* af ſiden.

2. *Foderal* för öron- och tand-inſtrumenter. a. *foderalet* af horn. b *ſnöret*, hvarmed det fäſtes i bältet. c. *prydnader* af ſilke. d. åtſkillige ſmå *inſtrumenter*, at rena tänderne och öronen.

Re-

Regeringen.

Japan är på alla ſidor kringflutit af vatn och beſtår utaf 3:ne ſtora ſamt en ſtor myckenhet ſmårre öar. Alla desſa indelas uti 7 delar, och desſe åter uti 68 Landſkap ſamt 604 Jurisdictioner. Nu för tiden är *Kubo* eller verldſlige Kejſaren Herre öfver hela detta Land och under honom regerar en Prins eller Förſte uti hvart Landſkap. De ſtörre af desſe Förſtar kallas *Daimio* och de mindre *Siomio*. Om någon af desſe begår något fel, äger Kejſaren rättighet, at affätta honom, at bånlyſa honom til någon ö eller ock, at ſtraffa til lifvet. Alle desſe Förſtar åro ockſå

ſkyldige, at årligen gỏra en reſa til Hofvet; viſtas der ſex månader och at altid derſtådes underhålla hela ſin famille, til underpant fỏr ſin trohet. Men utom denne Monark år ånnu en andelig Kejſare, hvars magt nu mera år inſkrånkt innom de angelågenheter, ſom rỏra Religion och Kyrkoſtaten, ehuru denne andelige Regent eller Påfve hårſtammar i rått och oafbruten linea ifrån Landets åldſte Regenter, ỏfver 2000 år tilbaka. Uti de åldſte tider, ſom åro inveklade uti mỏrker och oſåkerhet, ſynes det ſannolikt, at Japan, likaſom andre Lånder, varit regeradt af husfåder eller ſmårre Fỏrſtar, ſom ſedan fỏrenat ſig under et hufvud. Den ſåkraſte Hiſtorien om Japans Regenter tager ſin bỏrjan vid 660 år fỏre Chriſti fỏdelſe, då Regeringen blifvit låmnad til SYN MU, af en anſenlig ſlågt, ſom kallades TENSIO DAI SIN. Denne SYN MU år fỏrſte Grundlåggaren til denna Monarchie, har infỏrt en rigtig tideråkning, kallad *Nin O*, och fỏrbåtrat ſå vål ſjelfva Regeringsſåttet ſom Landets lagar. Kejſarne af denne ſtam hafva almånnaſt blifvit kallade DAIRI, mera ſållſamt *Mikaddo*, *Dai*, *Tai*, *Tenſin* och *Oo.* 119 DAIRIS hafva efter hvarandre trådt på Thronen

nen til den tid, då jag viſtades i Japan, oagtadt deſs magt och myndighet varit mycket olika, under trenne ſärſkilde tidſkiften. Ända til år 1142 regerade desſe allena med en oinſkränkt myndighet. Ifrån den tiden var den verldſliga magten delad emellan denne Landets äldſte och råtmåtige Regent och de verldſlige Regenter eller Generalisſimi öfver arméen, ända til år 1585, ifrån hvilken tidpunkt deſs välde endaſt viſat ſig i de mål, ſom tilhöra Kyrkoſtaten.

Den vördnad, ſom viſas Dairi, kommer nära intil den dyrkan, ſom viſas ſjelfve Gudarne. Han går ſällan utur ſit Pallats, emedan han är för helig, at blottſtällas för luften och ſolens ſtrålar ſamt i ſynnerhet, at blifva ſedd utaf någon männiſka. När han någon gång måſte ut, bäres han ofta på andras axlar, för at ej vidröra jorden. Han födes til verlden, lefver och dör innom ſit Hof och kommer icke under ſin lifstid utom det ſamma. Hans hår, naglar och ſkägg anſes för at vara ſå helige, at de icke en gång om dagen få renas eller ſkäras, utan ſådant måſte ſke hemligt, om natten, då han ſofver. Hans helighet ſpiſar hvar gång på nya

talrickar och andre kåril, hvilke sedan merendels sönderslås, för at ej falla uti oheliga händer. Dess bord-service är derföre af sämre och mindre dyrbart porcellin. Likaså är det med hans kläder, hvilke bortskänkas åt dem, som vistas vid hofvet. Utom hofvet är ingen eller knapt någon, som vet dess namn förr, än långt efter dess död. Hela dess Hof består nästan af inge andre personer, än de, som äro af hans egen slägt, hvilke alle undfå sine beställningar vid hofvet, äfven som andre af dem utom Hofvet undfå de största Abbot-stift eller de bäste Kloster. Han äger 12 Gemåler, af hvilka en likväl är Kejsarinna. Innom hofvet föres en ansenlig Stat, ehuru nu mindre, än förr. Sedan dess magt blef inskränkt, njuter Han nu sine inkomster af *Miaco* stad med underliggande Land och en del utur Kubos Skatkammare, utom stora summor, som vinnas för de titlar, som utdelas. Desse inkomster äro dock ofta otilräckelige. Det är andelige Kejsarens rättighet, ännu i denne dag, at utdela hederstitlar, hvilket ansenligen ökar dess inkomster. Sjelf Kubo och Kronprinsen undfå titlar af hans hand, äfven som på Kubos recommenda-

da-

dation, de högste åmbetsmån vid dess Hof. Andelige titulerade personer åga så vål vid Hofvet, som vid kyrkorne i Landet, efter rang och vårde, en sårskild klådnad. En sådan Prælat hade jag den åran at se vid et Klofter utom Nagasaki, klåd i långa sida byxor och en vid kappa med et långt flåp efter sig, en ganska vånlig man, som medelst Tolkarne inlåt sig med mig uti et långt samtal om hvarjehanda saker, som långt mindre roade mig, ån de buskar, som funnos omkring dess Kyrka.

Dairis Hof var fordom, efter behag, nu på et, nu på et annat stålle i Landet. Nu mera år det innom *Miaco* stad. Detta Hof år vidsträckt och utgör för sig sjelf en ansenlig stad, försed med murar, grafvar, bolverk och portar. Midt uti detta år Dairis Palats, beprydt med höge torn och omkring det åro boningar för dess högre och lågre hofstat och betjåning. En Ståthållare hålles hår, til dess tjånst, af Kubo och til dess såkerhet en vakt, at skydda dess helgade person och förfåkra Kubo, at inge upror kunna anstiftas. Vid detta Hof idkas lårdom och Studier. Det år Landets endaste

 Uni-

Univerſitet, der de Studerande fődas, upfődas och underviſas. Hår låres főrnåmligaſt Poëſie, Landets Hiſtoria, Mathematik med mera. Muſik år et ålſkadt Studium, i ſynnerhet af Fruntimber. Alle Almanachor főrfårdigas hårſtådes och tryckas uti *Iſie*.

Oagtadt Dairi i verldſlige mål főrlorat ſit anſeende, anſes han likvål ånnu főr ſå ſtor och helig, at Kubo antingen i egen perſon eller igenom Ambasſade, antingen årligen eller efter viſs tids főrlopp måſte upvakta honom och medfőra, efter landſens almånna bruk, anſenlige ſkånker. Joritomo och flere andre verldſlige Kejſare hafva i egen perſon reſt til *Miaco* főr at gőra denna hylning, ſom i ſednare tider och efter hand mer och mer aftagit och omſider uteblifvit. Hvarken Landets Főrſtar, ej eller Hollåndarne, då de reſa up til *Jedo*, gőra någon upvaktning hos den andelige Kejſaren uti *Miaco*. 76 Kejſare af denne Stam regerade med oinſkrånkt magt, til år 1142, då inbőrdes oroligheter upkommo emellan Landets Főrſtar och olyckelige krig dem emellan főrdes. Til at ſtilla desſe, updrogs befålet őfver arméen åt Joritomo, ſåſom Generalisſimus. Denne tappre General dåm-

dämpade väl de upkomne oroligheterne, men drog ockſå tillika til ſig och ſine efterträdare en ſtor del af den Kejſerliga magten, ſom ånda in til år 1585 var delad emellan DAIRI och Rikets Generaler. Vid den tiden hade en bondſon, TAIKO *Samma*, bragt ſig up til General, ſom tvingade alle Landets Förſtar under ſit välde och beröfvade omſider DAIRI all den magt, han hittils ägt uti verldſlige mål och i Landets regering. Ifrån JORITOMO, ſom var den förſte verldſlige Monark, intil JE VARU, ſom regerade under mit viſtande i landet, hade 41 KUBOS regerat och ägt ſit Hof uti *Jedo*. Verldſlige Kejſaren äger likväl icke enſam Rikstömarne i ſine händer, utan regerar gemenſamt med ſex Råder, ſom merendels äro åldrige och förſtändige män. KUBO äger, utom de anſenlige ſkänker, ſom hvarje Förſte af deſs Lands producter medförer til Hofvet, ſine inkomſter af några ſå kallade Kron-länder eller fem Kejſerlige Landſkap och några Kejſerlige Städer, hvilke regeras utaf Gouverneurer eller *Bugios*. Skatterne utgå uti varor, dem hvarje Land fortbringar. Likaſå äger hvarje Förſte ſkatten af ſit Landſkap, hvarmed han underhåller ſin Hofſtat, Krigs-

 folk,

folk, vågar, ſine reſor til Hofvet, ſin famille med mera.

De 5 Kejſerlige Kron-ſånderne ſkatta 148 *man* och 1200 *kokf* Ris, ſom utgör vid paſs 44,400,000,000 ſåckar Ris. Hvarje *man* år 100,000 *kokf*, en *kokf* 3000 *balis* eller ſåckar Ris och hvarje ſåck öfver et Lispund. Inkomſterne utaf hela Japan beſtiga ſig minſt til 2328 *man* och 6200 *kokf*.

Då KÆMPFER år 1692 viſtades i Japan, regerade på tredje året *Dairi* KINSEOKWO TEI, ſom kom på thronen anno Chriſti 1687. Sedan den tiden hafva följande regerat nemligen:

NAKA *no Mikaddo no Jn* ifrån år 1709 til 1735.
SAKKURA *Matie no Jn* från 1736 til 1746.
MOMO *Zon no Jn* från år 1747 til 1761.
ZENTOOGOZIO ifrån 1762 til 1769; och
FIGASI *jamma no Jn* ifrån år 1770, och var ännu på den Kejſerlige Thronen, då jag år 1776 afreſte ifrån Japan.

Utaf KUBOS eller verldſlige Kejſare hafva följande eftertrådt hvarandre på Japanſka Thronen. När KÆMPFER år 1693 afreſte ifrån detta Landet, regerade

de ännu Kubo Tjinajos. Han var då 43 år gammal och hade regerat 12 eller 13 år. Dess hela regements-tid var 29 år. Efter honom kommo:

Je Nob *Koo* och regerade ifrån år 1709 til 1712.

Je Tsu Ku *Koo* från 1713 til 1716.

Josi Mune *Koo* från 1717 til 1751.

Je Siege *Koo* från 1752 til 1761, då nu regerande Kubo

Je Far *Koo* besteg thronen och regerade ännu vid min afresa 1776.

Regeringen öfver hvarje Landskap är anförtrod åt någon Förste, som derstådes residerar och hvilken är verldslige Kejsaren ansvarig för sit Land och sine göromål. Utaf Lånet äger han alle inkomster och underhåller dermed sit Hof, sin Krigsmagt, vågar med mera. Han är ock skyldig, en gång om året med en stat, som är lämpad efter Lånets storlek och anseende, göra en resa til Kubos Hof, medföra dit ansenlige skänker och at beständigt vid detta Kejsarens Hof underhålla sin famille, til underpant för sin trohet. De städer, uti hvilke sådane Förstar hålla sit Hof, äro merendels ansenlige, liggande vid någon hamn eller större åar och tillika

omgifne med vallar och grafvar. Vid ena åndan deraf ligger oftaſt Förſtens Slott, ſom i ſin omkrets år vidlyftigt, omgifvit med mur och graf, förſedt med ſtarke portar och utſiradt med höge torn. Oftaſt, lika ſom Kejſarens egit uti Jedo, beſtår et ſådant Slott utaf 3:ne afdelningar, ſom hvar för ſig åro vål befåſte och hvaraf det innerſta år för Förſten ſjelf, det andra för det förnåmare Hof-folket och det tredje för Krigsfolk ſamt den ſåmre betjåningen. Icke allenaſt ſjelfve Ståderne åro förſedde med portar, utan hvarje gata år ockſå förſed med portar, ſom nattetid och vid någre andre tilfållen tilſlutas, at ingen enda månniſka kan komma ut eller in. Emellan hvarje ſådan port år vanligen 30 til 60 famnar. Hvarje gata åger ſin egen vakt, ſine vakthus och brandredſkap, ſå vål ſom en *Ottona* och annan betjåning, til at hålla ſkick och ordning. Til reſandes beqvåmlighet finnas månge herbergen, uti hvarje ſtad, ſom åro ſnygge och vålbelågne åfven ſom vid vågarne vid hvarannan högſt hvarje fjerde timas afſtånd, åro Poſthus, der altid håſtar och dragare af folk finnas, ſom för et efter vågens beſvårlighet och långd afpasſadt och utſatt pris

pris fortſkaffa de reſande. Skjutſen är ſåledes icke lika öfver hela landet, utan inrättad efter vägarnes art uti hvarje landsort. Ehuru inrätningarne härſtädes ſå väl uti Städerne, ſom å landsbygden, efter landets egen ſmak, ſtundom ſynas vara beſynnerlige och äfven tyckas ſtundom medföra något tvång, kan man dock icke neka, at de ju ſtundom äro både nödige och förträffelige. I almänhet ſträcker både den högre Regeringen och ämbetsmännen här ſin omtanka til landets väl och til ordnings bibehållande ſamt til underſåtarnes och deſs egendoms fredande, mer än i de måſte andre länder.

Byarne å landet ligga merendels längs efter de almänne vägarne. De äro ſkilde dermed ifrån Städer. at de äga en enda gata och äro öpne; men äro för öfrigt af en ovanlig längd, ifrån en half til en hel mil och ſtundom derutöfver.

Vägarne äro både breda och ganſka väl underhålna ſamt förderfvas icke utaf åkdon, i et land, der de reſande almännaſt bäras i dragſtolar af männiſkor eller gå til fots. Härvid i akttages altid den förträffeliga ordning, at de reſande

ſande och farande altid hålla ſig til vånſtra ſidan af vägen, ſå at då ſtörre eller mindre reſe-ſällſkaper mötas och toga hvarandre förbi, det ena på intet ſätt är det andra hinderligt: En ordning, ſom uti andre ſjelfsvåldige länder ſå mycket nödigare förtjänte at i akttagas, ſom man icke allenaſt å almänne landsvägar, utan äfven uti Städerne, årligen åger den ſå bedröfveliga, ſom uplyſte folkſlag förnedrande erfarenhet, at månniſkor af alle åldrar och kön, i ſynnerhet gamle och barn, af framfarande obetänkſame fredsförſtörare öfverköras, öfverända ridas och ej ſällan til lif och lemmar ſkadas. Och då bryggor öfver en del åar icke kunnat anläggas för deſs ſtarka vattuflöder ſkull, ſå äro vid dem de aldrabäſte och ſäkraſte anſtalter vidtagne, för at öfverföra de reſande antingen på båtar eller på månniſko-händer. Äfven uti de minſte byar äro en myckenhet ſmå herbergen inrättade, deräſt de reſande altid finna til ſin tjenſt både kokadt thévatn och andre födande ämnen.

Vapn.

Vapn.

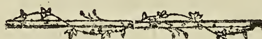
Japonesens vapn bestå i Båge och pil, sabel, korsgevår och bössa. *Bågarne* åro ganska store och pilarne långe, likasom i China. När desse bågar skola upspånnas och afskjutas, lågger sig altid troppen på et knå och kan således ingalunda göra några gesvinda skott. Om våren samlas troppar tilhopa för at exercera sig uti skjutning til måls med desse. *Bössor* åro icke deras almånne vapn; jag fick endast se sådane hos de förnåmare, på et egit dertil inråttadt och uphöjdt stålle i audience-rumet upstålde. Bösspiporne voro af vanlig långd, men stocken bakom låset var ganska kort och så mycket jag på afstånd kunde mårka, var lunta i låset. Stundom åro låsen af koppar. Jag fick aldrig se någon bössa lossas, ehuru jag ifrån Holländska Factoriet någre gånger hörde skott lossas i nejden af Nagasaki stad. Tolkarne beråttade dock, at bössan, som för sin korthet ej kunde såttas emot axelen, vanligen hår såttes emot kindbenet, hvilket likvål förekommer besynnerligt. *Kanoner* åro icke detta landets brukelige vapn; men i Nagasaki, vid Kejserlige vakterne finnas likvål åtskil-

ſkillige ſådane, ſom de fordom fråntagit Portugiſerne, ehuru ej ſkeppen ſaluteras dermed och de utom deſs ganſka ſållan losſas. Japoneſerne åga ringa inſigt, at handtera dem, och då de någon gång, ſom merendels ſker vid Nagaſaki hvart ſjunde år, ſkola affkjuta dem, för at renſa och probera dem, förſer ſig Styckjunkaren med en lång ſtång, vid hvilken luntan fåſtes, och antånder åndock ſtundom ſin Kanon med bortvånde ögon. *Sabelen* år altſå deras förnåmſte och ypperſte vapn, ſom hvar och en, utom bönder, altid bår på ſig. Denne ſabel år halfannan aln lång, något litet krokig och tjock i ryggen. Klingorne åro af en makalös godhet och i ſynnerhet vårderas de gamle ganſka högt. De öfvergå vida i godhet de i Europa berömda Spanſka klingorna. En tåmelig tjock ſpik afhugges lått, utan at åggen derigenom ſkadas, och en månniſka ſåges dermed, efter Japoneſernes beråttelſer, kunna helt och hållit klyfvas. Ingen klinga ſåljes under 6 Kobang, men deras ſablar betalas ofta med 50, 70 ja åfven 100 R:dal., och utgöra en Japaners förnåmſte och kåraſte egendom. Fåſtet år förſedt med en rund och ſtadig plåt, utan någon bögel, och ſtun-

ſtundom af hela qvarterets långd. Detta ſåſte år något rundaktigt och platt, oftaſt tvårt afhugget i åndan, ſamt ôfverklådt med hay-ſkinn, ſom åga ſtôrre och mindre uphôgde knylar, och hitfôrde af Hollåndarne hafva blifvit ſålde ganſka dyrt, ſtundom til 50 à 80 Kobangs, hvarje Kobang råknad til 6 R:d. Utom detta chagrin viras ſilkesſnôren ſå i rutor, at chagrinet ſynes igenom. Sjelfva plåten år tjockare ån en Riksdaler, ſirad med uphôjde figurer eller konſtigt genombruten. Skidan fôr ſabelen år tjock och något platt, i åndan tvårt afhuggen. Denna år ſtundom ôfverklåd med det finaſte chagrin, ſom lackeras, ſtundom af tråd, lackerad antingen helt ſvart eller med ſvarta och hvita flåckar marmorerad. Någon gång får man ſe en eller annan ſilfverring omkring ſkidan. På ena ſidan framtil år en liten uphôjd tilôkning, med et hol uti, i hvilket et tjockt ſilkesſnôre ſitter, ſom tjånar at underſtundom faſtbinda ſabelen. Vid inre ſidan af ſåſtet år ockſå et hol, dereſt en qvarters lång knif ſitter. Detta ſilkesſnôre år ſtundom gult, ſtundom grônt, men almånnaſt ſvart. Enſkildt gehång nytjas aldrig, utan ſabelen inſtickes altid i bål-

tet

tet på vånstra sidan och det så, at åggen vetter upåt, som för Europeerne förekommer löjeligt. Uti de afritningar, som D. KÆMPFER gifvit i sin Japanska Historia på Japoneser, åro sablarne teknade på Europeiskt sått och altså i omvånd stålning. Alle åmbetsmån samt högre och lågre Officerare båra altid 2:ne dylike sablar, hvaraf den ena år deras egen och den andra deras så kallade åmbets-sabel, hvilken också altid år långre. Bågge båras i båltet på samma sida och komma då, at sitta något litet i kors öfver hvarandre. Når de inkomma i något rum och sitta ned, aflågga de merendels åmbets-sabelen, antingen vid sidan eller framför sig. Tolkarne ägde endast en sabel, men Banjoserne drogo tvånne och desse kommo först om bord, samt bortgingo sidst, de dagar något förehades på skeppen.

Reli-

Religion

år uti hela Japan hedniſk, men Sectern åro både månge och olike, ſom alle lefva med hvarandre uti ſtörſta enighet och ſåmja, utan tviſter och tråtor. Det år andelige Kejſaren DAIRI, ſom likſom en Påfve, år hufvudman för kyrkan och tilſåtter de förnåmſte Pråſter. Hvarje Sect har ſine ſårſkilde kyrkor och ſårſkilde afgudar, ſom under någon viſs, oftaſt vanſkapelig geſtalt föreſtållas. I almånhet dikta de ſig månge Afgudar, och nåſtan för hvarje handtering en, likſom de gamle Greker och Romare, följakteligen både ſtörre och mindre Gudar. Et evigt och alsmågtigt Guda-våſende, ſom år ſtörſt af alle andre Gudar, år Japoneſen vål icke obekant, men kundſkapen derom år i mycket mörker och i mycken vidſkepelſe inſvept. Jag har likvål icke hos några Hedningar ſet någon afbild af denne Guden ſå ſtor och majeſtåtiſk föreſtåld, ſom hår uti 2:ne Tempel. I det ena får man ſe en Afgudabild af trå, utaf den ſtorlek, at på ſjelfva handlofven kunna ſex man ſitta på Japanſka ſåttet och bilden år emellan axlarne 5 famnar bred. I det andra föreſtålles deſs oåndeliga magt igenom en mångd af ſmårre Gudar, ſom ſtå omkring ho-

nom på ymſe ſidor och gå til et antal af 33,333.

Templen åro månge, merendels bygde utomkring ſtåderne, och det på högderne, på de vackraſte ſtållen. Pråſterne vid hvarje tempel åro månge. ehuru deras ſyſlor åro ganſka få och hvilke beſtå uti, at hålla templet rent, at uptånda ljus och lampor och framſåtta ſådane blomſter, ſom åro Afguden helgade och de tro vara honom måſt behagelige. Predikningar och ſånger förråttas icke i Templen, men hela dagarne ſtå de öpne för dem, ſom ankomma, at göra ſin bön och qvarlåmna någon offergåfva. Ingen främling uteſlutes från något tempel, utan åfven Hollåndarne få beſöka dem och då herbergen i ſmårre ſtåder kunna vara uptagne,. inlogeras i dem, hvilket en gång hånde, under den reſan, jag gjorde til Kejſarens Hof.

Hufvud-Religionerne kunna anſes vara endaſt tvånne, nemligen *Sinto* och *Budsdo.* Den förra år detta landets egna och åldſta Religion, ehuru den åger fårre anhångare och den ſednare år i-

från

från fasta landet af Asien införd samt har tilvunnit sig de flåste anhångare. *Sintos* låra i sin förſta enfald var mycket ådlare, ån ſedan den med tiden af flere främmande ceremonier blifvit bortſkämd. Den torde åfven hårſtamma ifrån ſjelfva utflytningen från Babylon, varit i sin början klarare, men blifvit efter hand förmörkad. Defs bekånnare tro och erkånna et Stort Våſende, ſom bor i de högſte himlar, men tillåta åfven ſmårre Undergudar: Vid den högſte Guden göra de ſin Ed och tro honom vara vida öfver, at behöfva deras dyrkan: De mindre Gudar tilbedjas, dem de tro regera öfver landet, öfver vatn, luft med mera och kunna göra månniſkorne lyckelige eller olyckelige: de åga, ehuru mörke begrep om ſjälens odödelighet och om et lyckligt eller olyckligt tilſtånd efter döden: de dygdiges ſjålar ſägas komma i et rum, ſom år under himlarne, men de ogudaktiges at långe ſvårma af och an under himlarne, för at böta för ſine ſynder. De ſåtta ſåledes icke någon tro til ſjålarnes flytning uti djur eller andre kroppar: hela låran går derpå ut, at tilſkapa dygdigt folk hår i tiden: alle beflita ſig om et rent ſamvete, at lefva dygdigt

digt och lyda Öfverhetens lagar. De åta icke kött, utgjuta icke gjerna blod och vidröra icke döde kroppar: när någon hårutinnan ſyndat, anſes han oren för kortare eller långre tid, likaſom Judarne efter den Levitiſka Lagen. Djäflar mena de inge andre gifvas, än dem, ſom äro ſjälar uti Räfvar, hvilke djur här i landet anſes för ganſka ſkadelige och farlige.

Oagtadt desſe trosförvandter äga den öfvertygelſen, at all ting är deras Gudar bekant och at det är onödigt, at bedja dem om något, äga de likvål både Kyrkor och ſine visſe Helgedagar. Gudarne få namn af *Sin* eller *Kami* och deras kyrkor kallas *Mia.* Kyrkorne beſtå af flere rum och gallerier med fönſter och dörrar före, ſom kunna uttagas och inſättas efter landets bruk. Golfven äro betäckte med halm-mattor och taket går ſå långt ut, at det betäcker en uphöjd gång, at vandra på omkring templet. Uti desſas Kyrkor finnes ingen ſynlig Afgud, eller någon bild, ſom ſkal föreſtålla det högſte oſynlige Våſendet; men ſtundom åges uti en doſa en liten afbild af någon mindre Gud, åt hvilken Templet blifvit invigt.

Midt

Midt uti templet år oftaſt en ſtor, af guten metal polerad Spegel, hvilken ſkal erindra de ingående, at lika ſom i den ſamma ſes anſigtets flåckar, ſå ſes åfven af de odődelige Gudar deras hjertans hemliga flåckar.

Med hvad andagt *Sintoiſterne* nalkas til desſe tempel, har jag ofta med ſtőrſta fŏrundran blifvit varſe, ſå vål på deras helgedagar, ſom annars. De våga aldrig nalkas ſin Guds hus, då de på något ſått åro orene: fŏrdenſkull tvåtta de ſig ganſka vål fŏrut, klåda ſig uti ſine båſte klåder, två ſine hånder ån en gång utan fŏr templet; ſedan framtråda de med ſtőrſta alfvarſamhet, och ſtålla ſig framfŏr den fŏrut omtalte ſpegelen: derpå buga de ſig vŏrdſammaſt ned ånda til jorden, vånda ſig åter emot ſpegelen, fŏrråtta ſin bŏn och gifva något offer. Sluteligen ringa de trenne gånger uti en liten i templet varande klocka och bortgå fŏr at tilbringa det ŏfriga af dagen uti glådje och luſtbarhet. Pråſterne vid desſe templen åro tvånne ſlag; de, ſom fŏrråtta ſyſlorne, ſom fŏrefalla i Templet, åro verldſlige och olårde, fŏr at icke kunna uppenbara Religionens hemligheter.

De andelige åter fortplanta sin Sects hemligheter på sine Lårjungar, under edelig förbindelse, at ej uppenbara något. De verldslige Prästerne raka sit skägg, men icke sit hår och klädas uti vida kläder efter landets sed; på hufvudet båra de en lackerad hatt med nedhängande silkessnören. Sedan *Budsdos* låra blifvit införd i landet, har denne Sect antagit flere både satser och bruk, ån den i sin första början ägde, och är otvifvelagtigt den båste i landet, oagtadt alle de vidskepelser, hvarmed den blifvit smittad. KUBO bekänner sig til denna och är skyldig, at en gång om året, antingen sjelf eller genom någon Ambassade besöka något tempel och förråtta sin Gudstjenst, samt tillika aflämna rike skänker.

Buds Låra har blifvit införd ifrån våstra kusten af Ostindien, nemligen ifrån Mallabar, Coromandel och Ceilon. *Budha*, som otvifvelaktigt år den samme med *Budsdo*, år en Braminernes Prophet, som säges blifvit föd på Ceilon, vid pass 1000 år före Christi tid och varit Stiftare til denne Sect, som sedan utbredt sig öfver hela Ostindien och til de yttersta grånsor af Asien. I

Chi-

China kom den i anſeende förſt lång tid efter deſs införande; derifrån kom den til Coræa och härifrån til Japan, der den blifvit mycket almänt antagen och ſom med den gamla *Sintos* Lära upblandad frambragt flere miſsfoſter af vidſkepelſer. Deſs förnämſte Läroſatſer beſtå deruti: at både männiſkors och djurs ſjälar äro odödelige: at belöningar och ſtraff gifvas efter döden: at lyckſalighet ſå väl ſom ſtraff äger ſine grader: at odygdige männiſkors ſjälar flyttas uti djur och omſidor, om de bättra ſig, åter uti männiſko-kroppar med mera. Den högſte Guden kallas af dem *Amida* och Satan kallas *Jemma.*

Alle Religions Secters kyrkor i almänhet äro både vid byar och ſtäder belägne på de vackraſte ſtällen. Vägarne dit äro ockſå ofta prydde med alléer af Cypreſs-trän och med prydelige Portar. Uti de måſte är et rum för afgudens bild, hvilken ſtundom ſitter på et altare med ſine rökverk, blomſter och andre prydnader omkring ſig.

Kyrkorne uti hela landet äro icke allenaſt dageligen öpne hela året igenom, utan de beſökas mera almänt på de

vanlige högtidsdagar och defsemellan af månge, fom vandra ut, at der förnöja och förlufta fig.

De vanlige helgedagar äro den förfte dagen uti hvarje månad, på hvilken de bittida om morgonen upftå, vål klådde befóka fine förmån och vånner famt önfka lycka til nymånaden, fom nu börjat. Denne dag firas almånt öfver hela Riket och denne fed har varit af ålder i bruk. Når fullmånad infaller eller den femtonde dagen firas den andre högtidsdagen, då folket mera beföker templen ån på den förfte. Den tredje högtidsdagen år af mindre betydenhet, och infaller den 28 eller dagen före nymånaden.

Utom desfe månadtlige helgedagar, firas ånnu fem andre, fom en gång om året infaller. Den *förfte* af dem år Nyårsdagen. Ganfka bittida om morgonen gå de då ut, klådde i fin båfta fkrud, at önfka godt nyår hos förmån, vånner och flågtingar; det öfriga af dagen tilbringas med at åta, dricka, beföka templen, och at roa fig. Någre gifva åfven vid detta tilfålle någon obetydelig gåfva. Ofta gifver ock den åldfte

ſte i ſlågten en aftonmåltid. Hela landet år denna tiden uti en almån rörelſe, ſom påſtår uti tre hela dagar. Hela den förſta månaden anvåndes ſedan nåſtan til intet annat, ån til nöjen och tidsfördrif. Den *andre* årlige högtiden intråffar med tredje dagen i tredje månaden; den *tredje* med femte dagen i femte månaden; den *fjerde* med ſjunde dagen i ſjunde månaden och den *femte* med nionde dagen uti nionde månaden. Desſe månader och dagar, ſom altid åro et ojåmt tal, hållas af Japoneſerne för olyckelige dagar och de ſamme firas derföre, utan ſyſlors förråttande, til nöjen, til lyckönſkningar och åfven något, ehuru föga, til Gudarnes tjånſt. På någon af desſe högtidsdagar, hålla de hålſt ſine Bröllop, gåſtabud och andre luſtbarheter, ſågande, at Gudarne finna behag i månniſkors glådje.

Några af landets kyrkor åro fram för andre ſynnerligen mårkvårdige och til ſådane göras åfven pelegrims-reſor ifrån alle rikets landſkap, lika ſom Mahometanerne plåga beſöka Mecca. Sådant år i ſynnerhet *Iſie* tempel, ſom år helgadt til landets åldſte eller den högſte himmelſke Gudens åra, Tensio

Dai Sin. Templet är det äldsta i hela landet och tillika det oansenligaste, nu mera af ålder så förfallit, at det knappast med största sorgfällighet kan underhållas. Inuti detta finnes endast en Spegel och omkring våggarne några hvite pappersrimsor uphängde, hvilke betekna, at ingen oren må nalkas eller kan täckas Guden, samt at det altseende Ögat ser all ting. Kejsaren, som ej sjelf i egen person kan besöka detta tempel, hitsänder hvarje år, uti första månaden en Ambassade, i sit ställe. Alle undersåtare af alle åldrar och kön, äro skyldige, åtminstone en gång i sin lifstid, at göra en resa hit och månge göra den årligen. De förnäme komma dock sällan hit; de skapa sig här, som annorstädes enskilde rättigheter, mera efter beqvämligheten, än skyldigheten afpassade. Sådane resor kunna ske alle tider af året, men almännast förrättas de den vackraste tiden, eller uti vårmånaderne. Det är en förtjenst, at hafva gjort en sådan pelegrimsfärd, utom det man får tillika et aflat, som förlåter synderne för hela det året. Under min uprefa til Jedo, såg jag tusendtals sådane resande, ofta så uslige och fattige, at de under vägen måste tigga

sit

fit underhåll. Desfe arme månnifkor buro, efter landets fed, åfven fin fång med fig, fom beftod uti en halmmatta, den de hångt öfver ryggen. De måfte buro ock et litet åmbar, at dricka utur och at deri emottaga fine almofor. På detta åmbare fåg jag ågarens namn fkrifvit, hvarigenom man kunde fe, hvilken vandringsman det var, i fall han kommo under refan, at olyckeligen omkomma eller dö. Ankomne til *Ifie* framföras de refande af någon Pråft til Gudens tempel, göra der fin underdåniga bön och emot en fkånk til Pråften undfå et aflat, fom beftår uti några tunna tenfkifvor förvarade uti en aflång dofa utaf tunt ten.

Utom Kyrkornas Pråfter gifvas åfven någre mer eller mindre helige *Orden.* De *Blindas Orden* torde vara en af de befynnerligafte och icke åga fin like i verlden, beftående endaft af blinde perfoner, utfpridde öfver hela riket. *Jammabos* eller Bergmunkarnes Orden år åfven mårkvårdig; den inftiktades för vid pafs 1200 år fedan och har fin General uti Miaco, hvilken efter förtjånft utdelar hederstitlar åt fine underhafvande; detta mårkes utaf et öfver hal-

halfen nedhångt fnöre, med åtfkillige franfar, olika långe efter perfonens vårdighet. Desfe båra en fabel vid vånftra fidan, en ftaf i handen med kopparknapp och en fnåcka eller *Murex tritonis*, at trompeta uti; på hufvudet hafva de en mysfa, på ryggen en pung och et par fkor, at gå med på bergen, famt ofta et radband eller *pater nofter*. Munkarne af denne Orden flita mycket ondt; åro pligtige en gång om året, at med mycken fara genomvandra vilda fkogar och upklåttra til toppen af de högfte berg; de böra beflita fig om renlighet och bada derföre ofta uti kalt vatn, famt lefva endaft af rötter och örter på bergen. För öfrigt ftryka de barfota hela landet omkring och lika fom Skojare (*Siener*) uti Norden bota fjukdomar, igenfkaffa ftulit gods, fpå och få vidare.

Löften göras ofta af vidfkepelige perfoner; en ibland våre båfte Tolkar, och en man til åren hade gjort för långre tid tilbaka, det löfte, at aldrig bruka några fkor. Han gjorde ockfå detta år uti vintermånaderne refan med Hollåndfka Ambasfaden til Hofvet, och med fine nakne fötter uthårdade tåligt alla köldens

dens vidrigheter, utan at han deraf hade några påföljande olägenheter.

Nunneklofter hafva redan för mer, än et tufende år fedan blifvit inrättade, ehuru deras antal på långt når icke kommer up emot dem, fom äro ftiftade uti Europa.

Alle *Orden* eller Secter hafva altid fin General uti *Miaco* och vid hvarje kyrka eller klofter fine Öfverftar. Utom defs hafva de äfven vid verldflige Kejfarens Hof i *Jedo* fine andelige Fullmägtige, fom afgöra dem emellan fådane tvifter, fom röra deras verldflige faker i orterne, eller ockfå andelige perfoners brottmål. Men då någon dödsdom öfver fådane fkal verkftällas, fkal den altid förut af Ordens-Generalen tillika vara teknad.

Chriftna Låran infördes uti Japan ftraxt efter uptäkten af detta land, utaf Portugiferne. De förfte Jefuiter ankommo til Provinfen *Bungo* år 1549, utfpridde fig fnart öfver hela landet och förblefvo der tils år 1638, då 37000 Chriftne dödades. 1549 döptes i *Goa* en Japanfk yngling, fom gaf Portugiferne myc-

mycken uplysning om de fördelar, som i Japan kunde vinnas så väl i anseende til handelen, som den Christna Lårans fortplantande. Portugiserne ägde då en fulkomlig frihet, at resa öfver alt, at handla och predika. Handelen var ganska riktande och omvändelse - verket gjorde store framsteg, så at flere af Landets Förstar, såsom Prinsen af *Bungo*, *Arima*, *Omura* och flere hade antagit Christna Låran. En myckenhet Portugiser hade gift sig och satt sig ned uti landet, på flere ställen. 1582, efter 40 års arbete, var Catholska Religionen härstädes i sådant anseende, at en Ambassade af Japaner sändes til Rom, til Påfven Gregorius XIII, med bref och store skänker. Igenom en otrolig vinst uti handelen och Christna Lårans hastige framsteg, blefvo Portugiserne snart upblåste af högfärd och det dröjde ej länge, innan deras girighet och högmod störtade dem. I samma mon deras rikedomar och anseende ökades, så blefvo de ockfå för Japoneserne odrågelige och ändteligen hatade, så at redan år 1586 et Placat utfärdades, at de Christne skulle utrotas, hvarpå följde svåra förföljelser ibland dem, och endast 1590 dödades öfver tjugu tusende

de perſoner. Detta alt oagtadt omvåndes dock ännu månge och 1591 ſamt 1592 råknades tolf tuſend omvånde och döpte. Ja, Kejſar KUBO FIDE JORI var ſjelf Chriſten, tillika med ſit Hof och krigsfolk, ſå at, om Portugiſerne upfört ſig förſigtigt och ſagtmodigt, ſynes det ſannolikt, at den påbegynte förföljelſen emot dem uphört. Men i det ſtållet ökades deras högmod och regeringsſjuka och en Biſkops otidiga upförande emot en af landets Förſtar bidrog åndteligen, at aldeles ſtörta dem, ſamt göra en ända på deras indrågtiga handel och den Chriſtna Låran. Under en reſa til Kejſerliga Hofvet 1596 blef nemligen en Prins utaf en åregirig Prelat ſå ſkymfad, at han nödgades beråtta denne omſtåndighet för KUBO, vid ſin ankomſt til *Jedo.* Följande året börjades altſå å nyo förföljelſen emot de Chriſtne, Pråſterne blefvo förbudne at predika, en del andelige drefne utur landet och de handlande förviſte til *Deſimas* ö. Tillika uptåktes nu et förråderi, ſom Portugiſerne anſtålt emot Kejſaren, för at ſtörta honom ifrån Thronen. Hollåndarne, ſom den tiden ågde krig med Portugiſerne, hade nemligen tagit et deras ſkepp, på hvilket funnos bref

bref af en Japansk Capiten, vid namn MORO, til Konungen i Portugal, innehållande en anlågning emot Kejsarens lif och thron. Och detta förråderi bekråftades sedan ytterligare af andre bref, utaf denne MORO skrefne til *Macao*. Det blef derföre beslutit, at alle Christne, som icke ville affvårja den Catholska låran, skulle drifvas utur Riket, eller också utan alt skonsmål dödas. Förföljelsen fortsattes sedan, oafbrutit uti 40 års tid och slutades med denna lårans fulkomliga utrotande så vål som handelens undergång, sedan 37,000 Christne, hvilke til *Simabara* Slott, tagit sin sidsta tilflygt, blifvit belågrade, tvungne at gifva sig och på en dag alle dődade. Japoneserne, som inbillade sig, at de Christnas fel voro oskiljagtige ifrån sjelfva låran, togo derefter de kraftigaste förfatningar emot dess åter införande uti landet och förbődo på det strångaste alle Portugiser, at någonsin besőka deras kuster. Och för at i nogaste måtto utspana, om några Christne Japoneser skulle kunna vara fördolde i landet, hafva de vidtagit åtskillige förfatningar, ibland hvilke ånnu i dag Bildernas trampande i början af hvart år bibehålles uti Nagasaki och omkringliggande orter. Phi-

Philosopher och Sedolårare anses hår i landet lika med Pråster och helige personer, och deras satser hafva blifvit antagne, som andre andelige Secters. Den förnåmste, som hår vunnit agtning och anseende år *Sjuto* eller *Koosi*, som i Europa år kånd under namn af Confutii Moral. Ifrån China har denne sin första uprinnelse, hvaråst Confutius föddes 400 år efter Budsdo. Dess anhångare tilbedja vål icke egenteligen någon Gud, men såtta likvål sit högsta goda i en dygdig lefnad och medgifva endast belöning eller straff för månniskor hår i tiden. De bekånna en almån sjål eller ande tilhöra verlden, utan at erkånna andre Gudar, utan at åga kyrkor och utan at dyrka någon. Dess låra består altså förnåmligast uti, at lefva dygdigt, at göra hvar man rått, at vara tillika belefvad, at vål regera och at åga et uprigtigt hjerta. De brånna icke sine döde, utan lågga dem, liksom Europeerne, i en kista och begrafva dem i jorden. Sjelfmord tillåtes icke allenast, utan berömes och ansés såsom en hjeltemodig gjerning.

Skilnaden emellan denna deras, i sednare tider införda Sedolåra och deras åldsta Religion år ganska stor och mårk-

vårdig. I den nya uptåckas månniſkors hjerne-foſter; i den gamla tydeliga ſpår efter MOSIS Gudomeliga Lag.

Matredning.

I anſeende til den mångd af åtelige ſaker, ſom finnas på Japans öar och i kringliggande haf, dels af naturen ſjelf, dels genom konſt frambragte och tilredde, torde detta land öfvertråffa de flåſte andre, hittils bekante. Japoneſen nytjar icke allenaſt ſådane ſaker, ſig til ſpis och nåring, ſom åro i ſig ſjelfve hålſoſamme och födande; utan nåſtan all ting utur djur- och våxt-riket, åfven det giftigaſte, ſom igenom beredningen göres nytigt. Alle råtter ſönderſkåras i ſmårre ſtycken, kokas och ſtufvas ganſka vål ſamt upblandas med behagelige ſaucer. Hårigenom blifver alt mycket vål tillagadt och ingen vård vid bordet ſysſelſåttes med den mödan, at ſönderſkåra ſtora ſtekar eller kringdela åt de öfrige gåſterne. Vid måltidstimman ſåtter ſig hvar och en ned på de mjuka golfmattorna. Framför hvar och en ſåttes et litet fyrkantigt bord, på

på hvilket fedan hvarje rått frambåres, fom redan i kőket főr hvarje perfon blifvit afdelad, uti de fnyggafte kåril, antingen af porcellin eller lackeradt trå. Desfe koppar åro lagom ftore fpilkommar, och altid főrfedde med fit lock. Főrfta råtten år merendels fifk, med fifkfoppa. Soppan drickes utur koppen, men de fönderfkurne ftycken åtas med tvånne lackerade pinnar, fom de fatta få mellan hőgra handens fingrar, at de helt nått dermed kunna uptaga det minfta Risgryn och tjåna i ftållet főr både gaffel och fked. Så fnart en rått blifvit åten, borttages den och en annan framfåttes i defs ftålle. Sidfta råtten år uti en blå porcellins-kopp, åfven med lock főrfed. Maten frambåres af en betjent, fom på fine knå nedfallen upfåtter och efter måltiden borttager den. Åta flere i fålfkap, gőra alle főrft med en djup bugning hvarandre fin hålsning, innan de åta. Fruntimbren åta icke tilhopa med manperfonerne, utan főr fig fjelfva. Emellan hvarje rått drickes varmt Sacki, eller Risől, fom fkånkes utur en thékittel på flate théfat af lackeradt tråd och under det upåtes emellanåt en fjerdedel af et hårdkokadt ågg och ftundom dric-

kes tillika någon fkål. Vanligaft åta de trenne gånger om dagen, vid pafs klåckan 8 om morgonen, kl. 2 middagen och kl. 8 om aftonen. Somlige åta utan någon vifs ordning, då de åro hungrige, få at maten måfte få fårdig nåftan hela dagen. Risgryn, fom åro fårtråffeligen hvite och vålfmakande, utgöra Japonefens bröd; de åtas kokte vid all annor mat. *Mifo*-foppa, med fifk och lôk kokad, åtes af almånheten, ofta trenne gånger om dagen eller vid hvarje vanlig måltid: *Mifo* likna Lintfer och åro fmå bönor af *Dolichos Soja.* Fifk år åfven en almån rått, både kokad och ftekt uti olja. Kött af åtfkillige foglar, få vål vilde, fom tame, åtes åfven mycket; och Valfifk kött, ehuru groft, år på flere ftållen, åtminftone för de fattigare, en brukelig föda. Det fåg rödt och obehagligt ut, famt var ofta utfatt på gatorne uti Nagafaki til falu, då jag gick förbi, för at denna vågen komma om bord. Flere flag utpråsfade oljor nytjas vid deras mats tilredning. Sådane oljor åro i fynnerhet af *Sefami* frö, af *tfubaki*, (*Camellia japonica*). *Kiri*, (*Bignonia tomentofa*), *Abrafin* (*Dryandra cordata*), *Azedarach*, och flere, ftundom af *Rhus*

fucce-

succedanea, *Taxus baccata* och *Gingko*. Uti maten nytjas ganſka mycket *Champignoner* och frukten af *Solanum Melongena* åfven ſom rötter af *Solanum eſculentum*, (Batatas) *Morötter*, flere arter *lökar* och *bön*-ſorter. Til deſert ågas *Kaki-fikon*, *Caſtanier*, *Åkernötter* och *Påron*, hvilke ofta kunna föras hårifrån til Batavia; utom *Pomerantſer*, *Citroner*, *Apelſiner*, *Pompelmoſer*, *Drufvor* med flere. Ibland deras dyrbare fiſkar år den få kallade *Tay* (af Holländarne *Steen-Braaſem* kallad), hvilken ofta betalas ganſka dyrt och köpes til högtidelige tilfällen. *Perca ſexlineata* (*Ara*) år en bland de vackraſte fiſkar och *Clupea Thriſſa* få fet, at den går up emot den båſta Sill, ſom fångas i Europa. *Lax* finnes endaſt vid *Fakonie*-bergen och blir hvarken få ſtor eller få vålſmakelig ſom den Europeiſka. *Oſtron* och andre *Snäckor* åtas, flere ſlag, men altid kokade eller ſtufvade, åfven ſom *Råkor* och *taſkkräftor*.

Dryc-

Thévatn och Sacki-öl utgöra alla Japonesens liqueurer, et vida ringare antal, än det, den torstige Europeen kan upvisa. Viner och destillerade drycker nytja de aldrig och vela knapt smaka dem, då de tilbjudas utaf Holländare. Caffé känna knapt några Tolkar til sjelfva smaken och Bränvin blir aldrig hos dem en nödvändighets vahra. De hafva hittils aldrig låtit smitta sig af de, til dem ankomne Européer. Häldre än antaga något, som kunnat verkeligen vara både nytigt och beqvämligt af andre, hafve de velat i sin renhet behålla en urgammal lefnads-art, på det de icke oförmärkt äfven skulle införa något bruk, som med tiden kunnat blifva dem onytigt eller skadeligt.

Sacki kallas et slags öl, som Japonesen tilverkar af risgryn. Det är tämeligen klart, och liknar nog vin, men äger en egen besynnerlig smak, som icke kan räknas för serdeles angenäm. När denna liqueur är färsk, är den mera hvit, men sedan den fåt ligga på små tråfat, blir den mycket brun. Denna dryck försäljes i alle vårdshus likfom vin på alle kälrar i Europa, och utgör deras nöje vid gästabud, och ro-

liga

lige ſtunder, ſamt nytjas likaſom vin af förmögnare under ſjelfva måltiden. Den drickes aldrig af Japoneſerne kall, utan upvårmes uti vanliga thékitlar, öſes på flata thékoppar af lackeradt trå och drickes ſålunda helt varm, hvaraf de ſnart nog blifva uphettade och druckne, men hela ruſet förſvinner innom några minuter och lämnar merendels en elak hufvudvårk qvar. Til Batavia föres *Sacki* ſåſom en handels-vara, men drickes i vinglas före måltiden, at reta matluſten, då den hvita *Sacki*, ſom år mindre vidrig i ſmaken, håldre föredrages.

Thévatn drickes i hela landet, för at ſlåcka torſten: i alle hus och i ſynnerhet i alle herbergen år derföre hela dagen en kittel öfver elden med kokande vatn och ſöndermalit thé, utur hvilken det bruna decoctet vid behof utgjutes och med kalt vatn ur en annan kittel på en gång både upſpådes och afkyles. *Grönt thé* inſkånkes hos de förnåmare altid åt de främmande, ſom beſöka dem, och med ſådant undfågnades Hollåndarne hos alle Riksråder och andre Åmbetsmån, ſom upvaktades. Detta thé år ſårſkt och fint malit.

lit. Sedan kokhett vatn år gutit uti en kanna, slås sådant thé uti, och, lika som vid chocolad år brukligt, med en pinna omröres, samt således i thékoppen inskånkes. Det bör drickas genast, annars såtter sig det gröna pulvret til botn. Ingen förnåm gör någon långre resa, utan at föra med sig en lackerad kista, som båres af en man, hvari vatn under sjelfva marschen kokas, malit thé, tillika med thékoppar och alt nödigt tilbehör år til hands och fårdigt.

Thé-busken våxer almånt vild i landet; men almånnast fan jag den våxande vid sjelfva kanterne af de odlade landen eller på sådane berg och kullar, som ej synnerligen tjente til någon lönande upodling. Utaf frön upvåxer denne buske på 6 eller 7 år til en mans högd; men kan redan på tredje året gifva någon afkomst af sine blader. Den, som år något van vid denna skörd, kan på en dag afplåcka 10 eller 12 skålpund. Ju åldre bladen åro och ju sednare på året plåckningen sker, desto större myckenhet vinnes vål, men ock tillika desto såmre thé, emedan de mindre och nyligen utslagne blader gifva det finaste och dyrbaraste. Théplåckningen

sker

ſker derfôre årligen på trenne fårſkilde tider. Fôrſta ſkôrden ſker (*i ſlutet af Songvats*) i bôrjan af Martii eller ſlutet af Februarii månad. Bladerne bôrja då ſlå ut, åro klibbige och ſamlas endaſt fôr Kejſarens råkning eller fôr de rike och fôrnåme, ſamt få namn af Kejſar-thé. En månad derefter infaller andra ſkôrden, då bladerne åro utvåxte, men ånnu tunne och vålſmakelige. Ånnu en månad derefter ſkôrdas det måſta, då bladerne fulkomligen utſlagit och tjocknat. Unge buſkar gifva altid båttre thé ån gamle och viſſe landsorter gifva det låckrare, ån andre.

Thébladerne blifva ſedan, fôr at torka, utbredde ôfver tunne jernplåtar, ſom blifvit upvårmde. Under detta måſte de flitigt med båda hånderne omrôras, ſå långe fingrarne kunna fôrdraga hettan. Derefter rullas de på mattor, til deſs de aldeles kalnat. Åro de då icke tilråckeligen torre, fôrnyas denna roſtning och rulning en eller flere gånger.

To.

Tobaksrökning

Har af ålder icke varit brukelig, utan hafva Portugiserne troligen varit de förste, som infört bruket håraf. Japonesen åger ej annat namn på tobak, ån *tabaco*, hvilken bågge könen röka. Den tobak hårtil nytjas, planteras i landet och år den almånna *Nicotiana tabacum*. Tobaken sönderskåres hår ganska fin, nåstan som hufvudhår. Tobakspipan år liten, föga öfver et qvarter lång, af lackeradt Bambo med munstycke och hufvud af koppar. Hufvudet år så litet, at deri kan låggas blott en tredjedels eller en half fingebor tobak, som med fingrarne vrides och istoppas. En sådan pipa utrökes hastigt, endast med några få drag, hvarefter den utklappas och åter fulstoppas, hvilket förnyas flere gånger. Röken utblåses hvarje gång genom både nåsa och mun. De förnåmare hafva altid vid rökandet följande tilrustning. En aflång, halftannat qvarter lång, et qvarter bred och tre finger hög, brun eller svart lackerad dosa framsåttes för hvarje person. Uti denna lådan låggas pipor och tobak samt trenne koppar upstållas, som under rökandet nytjas. Den ena af desse runde koppar, som år merendels af tjockt porcelin eller lackeradt tråd och beslagen

gen inuti med måsfing, år fyld med aſka, hvari et eldkol ligger, för at påtånda pipan; den andra tjånar, at emottaga tobaksaſkan, då den utrökta pipan helt hårdt ſlås emot kanten, och ofvanpå några gånger ſpottas, för at utſlåcka elden. Den tredje tjånar egenteligen til at ſpotta uti, under rökandet. Når beſök göras, år denna tilruſtning den förſta, ſom för de ankomne gåſter framſåttes. En ſådan doſa år ſtundom förſed med lock, ſom faſtbindes med et band, och båres af en drång, då de gå ut til ſådane ſtållen, der de icke vånta ſig med tobak blifva undfågnade. Såmre folk föra merendels både pipa och tobak med ſig ſjelfve, då de utgå. Pipan ligger då i ſit foder och ſtickes uti gjördelen baktil vid lånden på högra ſidan. Tobakspungen år knapt en hand bred och något kortare, med en klåpp öfver, ſom fåſtes ihop med en liten elfenbenshake. Denna pung hånges åfven faſt vid gjördelen förmedelſt et ſilkesſnöre och en pårla af Carneol eller et ſtycke Agat. Den år merendels af en egen ſort ſidentyg med invåfde blomor af ſilfver och guld.

Hög-

Högtidelige Lekar och Spel.

Japanſka folket är väl i almänhet alfvarſamt; men denna deras alfvarſamhet hindrar likvål icke, at de ju åga ſine nöjen, ſpel och högtideligheter. Och desſe äro antingen tilfällige eller utſatte på visſe tider och höra til deras Gudstjänſt. De ſednare likna i många delar äfven Comœdier. De mäſt högtidelige äro *Lykte-Högtiden*, och den ſå kallade *Matſuri*.

Lykte-Högtiden eller *Lampe-feſten* firas vid ſlutet af Auguſti månad och kallas af invånarne *Bong*. Den varar uti trenne dagar, men är högtideligaſt andra aftonen och påföljande natten. Til de afledne dödas åminnelſe och åra har den blifvit inſtiktad, emedan det tros, at de årligen komma hem til ſlägt och vänner, på förſta aftonen, hvar och en til ſit fordna hus och hushåll, ſamt qvarblifva der til andra natten, då de måſte jagas bort. Vid ankomſten til välkomſt upreſas vid alla grafſtällen Bamboſtörar, på hvilke hängas en myckenhet lyktor med ljus, och det ſå tätt intil hvarandre, at hela bergen ſynas illuminerade. Desſe lyktor lyſa til kl. 9 eller 10 om natten. Andra aftonen, då de åter ſkola bortjagas, ſom de ſäga, gö-

göras ſmå fartyg af halm med lyktor och brinnande ljus uti, hvilke om midnatten uti procesſion, med ſång, muſik och mycket ſkriande föras ned til ſjöſtranden, ſättas flytande på vatnet och lämnas åt vind och vågor, til deſs de antingen fatta eld och brinna up eller utſläckas af vågorne. Bägge desſe illuminationer af månge tuſende eldar, utgöra för ögat en ovanligt vacker ſyn.

Matſuri firas på någon högtidsdag och någon Gudom til åra; til exempel uti Nagaſaki ſtad, der jag beviſtade denne högtid, firas den til ſtadens Skydsguds *Suwas* åminnelſe. Den firas på den nionde dagen uti nionde månaden, ſom år denne Afgudens födelſedag, med ſpel, dans och Comœdier. Högtiden tager ſin början den ſjunde, då Kyrkorne beſökas, predikas, böner göras och ſkådeſpel hållas; men den nionde firas med mycken ſtåt och ſtore omkoſtnader och det altid olika, ſå at det ena året icke får likna det andra eller ſamme anſtalter nytjas. Omkoſtnaderne göras af ſtadens invånare, ſå at visſe gator upviſa och påkoſta visſe ſtycken. Jag tillika med de öfrige Holländare voro budne til åſkådande af denna feſt,

fest, 1776, som firades på en stor öpen plats uti Nagasaki stad. Et stort hus, likasom en stor lada på stolpar, med tak och bänkar var upbygdt vid sidan för åskådarne, så vål utaf Regeringen och Andelige, som för främlingar, hvilke igenom vakt friades ifrån folkets påtrångande. Aldraförst sågos Prästerne ankomma med Afguden *Suwas* bild, och intaga sine rum, klädde uti svarta och hvita kläder. Tio til tolf personer spelade och söngo om Gudars och Hjeltars bedrifter, under det flickor dansande och skickade sig rått artigt. Musiken bestod uti idel skrammel, som torde mera behagat deras Afgud än människors öron. Efter dem fördes en stor sol-skärm med gatans namn och skölde-märke teknad, samt masquerade Musikanter med trummor, fleuter, kläckor och säng. Sedan följde sjelfva konststycken, som för hvarje gata voro olika; efter dem några Acteurer och sidst gatans invånare i procession, åtföljde af en myckenhet annat folk. Detta framtågande varade nästan en hel time, då de aftågade i samma ordning och en annan procession kom i stället, sedan den tredje och så vidare hela föremiddagen. Hvarje gatas invånare täflade med

med de andre i pragt och upfinning til denne högtids firande och at framvisa merendels sådane saker, som utmärka det Landskapets alster, bergverk, berg, skogar, sjöfart, slöjder och dylikt, efter hvilket landskap gatan bär sit namn och hvarifrån den fåt sine inbyggare.

Comoedier hade jag tilfälle flere gånger se spelas, både uti Nagasaki och under Hofresan uti Osaka. Åskådarne sitta uti et större eller mindre hus på bänkar. Framför dem är på et uphöjt, men smalt och trångt ställe, sjelfva theatern, på hvilken en eller tvänne, sällan flere Acteurer på en gång framträda. Desse äro altid mycket synnerligen och efter egen smak utsirade, at man snarare äger skäl, til at tro, at de framkomma, icke för at roa, utan för at skråma folket. Deras åtbörder äro lika med deras klädedrägt, underlige och orimelige, bestående i konstige kroppens vridningar, som med mycken möda måste läras och utöfvas. Merendels föreställes någon hjeltedat, eller kärlekshistoria af deras Afgudar och Hjeltar, oftast på vers, och stundom under musik. En rulgardin kan väl nedsläppas emellan Acteurerne och åskådarne och

någre

några nôdige ſtycken framviſas på theatern; men för öfrigt äro inge anſtalter och prydnader, medelſt hvilke desſe ſmå theatrar kunna jämliknas med de Europeiſke. Jag kunde ock icke märka, at ſkådeſpelen mera här i landet, än på andre ſtällen, bidrogo til at förädla folkets ſeder, emedan de här, ſom flereſtådes voro inrättade, mera för at med ſine gycklerier roa fåfängan, än at förbätra hjertat; mera för at rikta Acteurerne, än at verkeligen gagna åſkådarne.

När Japoneſerne någon gång ville undfägna Holländarne, antingen uti Nagaſaki ſtad, eller i ſynnerhet under ſjelfva Hofreſan, hämtades merendels några *Danſerſkor*, för at tillika roa dem. Desſa äro merendels unga och ganſka rikt klädda flickor, ſom hämtas ifrån Herbergen. Stundom blandas äfven unge gåsſar ibland dem. Til en dans fordras altid flere perſoner, ſom röra ſig i månge konſtige ſtälningar, för at betekna en kärleks- eller hjelte-bedrift, utan at tillika tala eller ſjunga, dock efter muſik, ſom ſpelas för dem. Flickorna äro i ſynnerhet förſedda med många, ganſka tunna och lätta ſiden-

tygs

tygs natråckar, hvilka de under danſen efter hand afklåda ſig på öfre delen af kroppen, at de ofta til hela dufinet nedhånga ifrån gjördelen, ſom faſthåller dem omkring lifvet. Deras danſar äro ſålunda någorlunda ſvarande emot våre Contradanſar, ehuru de ganſka mycket ſkilja ſig åfven ifrån dem.

Bröllop och *Begrafningar* kunna åfven råknas til deras högtideligheter, ehuru de icke fira dem med den pragt, ſom Europeerne och flere andre folkſlag.

Vigſel ſker på et vackert och uphöjt ſtålle utom ſtåderne, i ſlågtingars och Pråſtens nårvaro, ſålunda, at Brudgumen och Bruden tråda tilſammans til et upreſt altare med en fakla i handen. Under det Pråſten derefter låſer någon bön, uptånder förſt Bruden, ſom ſtår på högra ſidan, ſin fakla vid en brinnande lampa och ſedan Brudgumen ſin utaf Brudens brinnande fakla, hvarvid gåſterne önſka Brudparet lycka. En man tager hår i landet, ſåſom i China, icke flera huſtrur, utan blott en enda, ſom åger frihet at gå ut och viſa ſig i ſållſkaper och icke inneſlutes innom afſtångde rum, ſåſom hos deſs

grannar. Agtenſkaps-ſkilnad händer vål ſtundom, dock är det icke mycket almänt. Ju flere dötrar en man äger, och ju vackrare desſa äro, deſto rikare anſer han ſig vara, emedan friaren altid måſte gifva Svårfadren ſkänker, innan han erhåller deſs dotter til brud.

Otukt är en almän ſynd i landet; det oagtadt hålles dock kyſkheten både hos gifte och ogifte ofta i den helgd, at de förolämpade hårutinnan ſtundom taga ſig ſjelfve af daga. Man finner ockſå här i landet den vanhedrande oſeden, at ſomlige månner antaga Maitresſer, då barn, med dem aflade icke få ärfva, och Maitresſerne anſes, ſom pigor i huſet.

Döde blifva här i landet antingen förbrände til aſka eller begrafne uti jorden. Det förra ſättet beråttades mig hafva fordom varit mera öfligt och nu verkſtällas med de förnämare liken. Detta ſker ej altid på et bål uti öpna luften, utan ſtundom i et dertil inråttadt litet Stenhus med ſkorſten. Aſkan håmtas i et dyrbart käril, förvaras någon tid hema i huſet och ſedan begrafves i jorden. Både månner och qvinnor,

nor, förde i Norimons, åtfölja liket, tillika med den efterlefvade änkan och barnen, samt en stor hop sjungande Prästerer. Sedan en af Prästerne sjungit en lofsång och trenne gånger öfver liket vestat en brinnande fakla, samt kastat den ifrån sig, uptages den samma af barn eller slägtingar och bålet dermed antändes. De, som jordfästas utan bränning, sättas uti en träkista, såsom de vanligen plåga sitta och nedsättas uti grafven. Barnen äro tilgifne ganska mycket sine föräldrar, äfven efter döden. Under och efter begrafningen kastas vålluktande krydder i grafven och vackra blomster planteras öfver deras grafvårdar. Sedan besökas de döde i flere år, ofta hela lifstiden af de qvarlefvande, i början dageligen, sedan hvar vecka, ändteligen hvar månad och slutteligen en gång om året, utom det at Lykte-högtiden firas hvarje år til deras heder.

hafva i almånhet på långt når, uti Japan icke hunnit til den höjd, ſom i Europa. Fåderneslandets *Hiſtoria* torde hår likvål vara ſåkrare, ån i de måſte andre Lånder och denna jåmte hushåls-vetenſkapen, ſtuderas utan åtſkilnad af alle. *Åkerbruket*, ſom Japoneſen anſer för det nödvåndigaſte och nytigaſte til Rikets vålmåga och beſtånd, år på intet enda ſtålle i verlden ånnu bragt til det anſeende, ſom hårſtådes, deråſt aldrig hvarken utlåndſke eller inbördes krig eller utflytningar minſka folkhopen och der man aldrig tånker på, hvarken at inkråkta ſig andras lånder, eller införa andre verldsdelars onödige, ofta ſkadelige producter; utan i högſta måtton år mon om, at ingen jordtorfva ſkal ligga i tråde eller jordens afkaſtning onytigt användas. *Aſtronomien* år både ålſkad och högaktad; men det oagtadt kunna de icke, utan tilhjelp af Chineſiſka och Hollåndſka Almanachor, tilſkapa et rigtigt Calender, eller til minuter och ſecunder uträkna en ſolens och månans förmörkelſe. *Medicinen* hvarken har hunnit, eller någonſin lår hinna til någon ſårdeles högd: *Anatomien* år aldeles okånd och kunſkapen om ſjukdomarne både ringa, invek-

lad

lad och ofta fabuleus: *Botaniken* och Medicamenternes kånnedom utgöra hår hela deras Medicinſka kunſkap. *Phyſik* och *Chemie* kånner Japoneſen föga mer, ån hvad han i ſednare tider af Europeiſke Låkare fåt låra. *Juridiken* utgör hår icke något vidlyftigt ſtudium. Intet land åger tunnare Lagbok och fårre Domare. Förklaringar öfver Lagen och Advocater åro hår aldeles obekante; men i intet land torde lagen ſåkrare verkſtållas, utan affeende til perſonen, utan enſidige affigter och våld. Lagarne åro ſtrånga och proceſſen kort. Landets urgamla *Språk*, olikt alle andre i verlden, år både rikt och ſinrikt. Af utlåndſke ſpråk låres Chineſiſkan af dem, ſom idka ſtudier och låſa Chineſiſke böcker och ſkrifter. Tolkar och några Medici låra ſig åfven Hollåndſka och några af desſe kånna ganſka litet latin, et ſpråk, ſom uti tvåtuſende års tid vid Europeiſka Scholar mera plågat, ån i almånhet gagnat den upvåxande ungdomen. *Sedoläran* beſtår icke uti något konſtigt hjernebråk, utan i enkla och förnuftiga lårdomar, dem de under ſin vandel beflita ſig om, at utöfva genom en dygdig lefnad. Och denna ſedolåra yrkas af alle Religioners Secter och

ſkiljes aldrig ifrån ſjelfva Gudalåran, med hvilken den ſtår i et nära ſamband. *Krigsvetenſkapen* äger hos desſe Öſterlänningar mycken enfald. Mannamod, ſtändagtighet och kärlek til fädernesbygden upfylla här, hvad ſom felar dem til en regelbunden konſt, at kriga och de hafva med desſe egenſkaper altid ſegrat, aldrig låtit kufva ſig af någon fiende. 471 år före vår tideråkning omtalas uti Japanſka hiſtorien det förſta krig. Sedan hafva de några gånger blifvit oroade af utländſke härar. År 1284, ſedan Tartarerne intagit China, utſändes Generalen MOOKU, at eröfra Japan, med 4000 fartyg och 240,000 man, utan at kunna vinna ſit ändamål.

Boktryckare Konſten är ſäkert gammal här i landet; men de hafva altid nyttjat och nytja ännu härtil plåtar, utan at känna rörlige bokſtäfver. De trycka endaſt på en ſida af papperet, emedan det är tunt, at ſvärtan annars går igenom. De känna äfven konſten at gravera, ehuru de uti *ritkonſten* äro mycket långt efter Européen, för hvilken de likvål äga det utmärkta företrädet, at de altid rita något djur, ört eller annat, ſom fins i naturen och icke

til-

tilhopablanda på tapeter och andre målningar, figurer af ting, som icke gifvas: en omständighet, som hittils så litet våkt våre Målares upmårksamhet, och som ej litet skulle anstå en uplyst och tånkande Europé. *Landtmåterikonsten* kånna de någorlunda vål och åga så vål öfver landet i almånhet, som öfver sine ståder tilförlitelige chartor. Utom almånna Rikschartan, såg jag sådane öfver Jedo, Miako, Osaka och Nagasaki stad, dem jag också, ehuru med mycken fara och oagtadt det strångaste förbud deremot kunde utföra utur landet. Lika som Chinesen *skrifver* Japonesen rått up och ned stående rader, ifrån höger til vånster, med pensel utaf harhår och tusch, hvilket hvarje gång med vatn rifves på en sten. *Poësien* år hos detta folk en ålskad vetenskap, som nytjas at föreviga minnet af deras Gudar, hjeltar och mårkvårdige mån. *Musiken* år åfven uti mycket vårde, men hvarken hafva de hittils kunnat bringa sine spel-instrumenter til någon fulkomlighet, eller harmonien til någon höjd. De nytja vid högtider och andre tilfållen, både trummor, pipor, strångaspel, klåckor, bjålror och andre spel-instrumenter. Fruntimren ålska mycket mu-

sik och låra sig åfven at handtera fådane instrumenter; i synnerhet nytja de en art af luta med 4 strångar, på hvilken de knåppa med fingrarne och kunna dermed tilbringa hela aftnarne, ehuru det icke år angenåmt. *Koto* liknar mycket våre så kallade hackbråden, åger månge strångar, som slås med pinnar och år utan tvifvel deras behageligaste spel-instrument.

Almånna *Skolar* åro på flere stållen inråttade til barnens undervisning uti låsande och skrifvande, hvaråst alle barnen låsa högt och förorsaka et grufveligt buller. Barnen upfödas almånt utan aga och stryk; i första åren sjunga de för dem visor, at upmuntra dem til efterföljd af dygd oah tapperhet, om deras afledne hjeltar; i ungdoms-åren förmanas de med alfvarsamhet och förelysas med gode efterdömen.

Slöjder åro mycket idkade uti hela landet och någre af desse drefne til sin fulkomlighet samt stundom öfvertråffa Européernes konst-stycken, då andre åter icke hinna til den högd, som i Europa. De arbeta mycket vål uti *jern* och *koppar*; deras *siden*- och *Bomuls*-

ty-

tyger jämlikna och stundom öfvergå andre Indiske orters producter. Deras *lackerade* trå-arbeten, i synnerhet de gamle, öfverträffa alt det, som andre folkslag hittils i den delen, frambragt. Af *Sowas*, som är en blandning af guld och koppar, göras ganska vackra arbeten, hvilke med tusch på et ännu okändt sätt, göras blå eller svarta. *Glas* förstå de at smälta och til hvarjehanda bruk förfärdiga, både färgadt och ofärgadt. Fönsterglas, som är platt, kunna de dock icke göra. Utaf Européerne hafva de i sednare tider lärt denna konsten, äfven som at göra *bykjäks ur*, dem de stundom nytja i sine hus. Äfven så förstå de at *slipa glas* och at deraf tilskapa telescoper, til hvilken ända de tilhandla sig spegelglas utaf Holländarne. Uti *Stål-tilverkning* äro de mästare och deras förträffelige svärd gifva derpå de säkraste bevis. *Papper* tilverkas til öfverflöd i landet, til skrifning och tryck, til tapeter, näsdukar, kläder, sakers inpackning med mera, utaf olika storlek och finhet. Det samma beredes af barken utaf et Mulbärsträd, *Morus papyrifera*, på följande sätt: sedan trädet fält sine blader uti December månad, afskäras grenarne til tre fots

 längd,

långd, kokas bundne uti knippor i aſk-lut, öfverända ſtående uti en tåkt kittel, til deſs barken ſå krumpit, at en half tum af det tråagtiga ſynes bart i ändan. Uptagne lämnas de ſedan at kalna i fria luften, ſkåras up efter långden och barken aftages. Åter blötes barken tre til fyra timar i vatn och då den mjuknat, afſkrapas den fina ſvarta huden med en knif. Derefter ſkiljes den gröfre barken från den finare, ſom gifver hvitare papper. Ju äldre grenarne äro, deſto grofvare blifver papperet. Barken kokas nu å nyo uti ren lut, under ſtåndigt omrörande med en kåpp och påſpådning ſå långe, tils trådarne ſkilja ſig åt. Tvåtningen, ſom år kinkig, företages ſedan vid någon båck, uti et ſåll, under ſtåndig omrörning, tils alt blir ſom en fin gröt och i vatn lagdt ſkiljes åt likſom mjöl. Uti et ſmalt kåril blandas det vidare med decoct af *Risgryn* och *Hibiſcus manibot*, och röres vål om til en lagom tjoklek. Sedan gjutes det i et vidare kåril, hvarifrån bladerne uptagas uti tjånlige formar af gråsſtrån gjorde, ſamt låggas i högar med ſtrå emellan, för at kunna uplyftas; vidare tåckas de med et bråde och efterhand pråsſas förſt lindrigt, ſedan

ſtar-

ſtarkare, at vatnet frånſkiljes. När det ſkjet, låggas bladen up på bråden, torkas i ſolen och ihoplåggas til förſäljning och nytjande. Såmre papper tilverkas åfven af *Morus indica.*

Lackerade trå-arbeten, ſom göras uti Japan, öfverträffa både de Chineſiſke, Siamſke och alle andre i verlden. Desſe göras af de finaſte tall-och ceder-tråd-ſorter, och öfverdragas med den aldrabåſta lackfernisſa, ſom tages utaf *Rhus vernix*, et tråd, ſom våxer ymnigt på flere ſtållen uti landet. Detta lack, ſom utrinner då trådet ſåras, håmtas utaf treåriga ſtammar och uptages uti något tjånligt kåril. I början år det ljuſare och tjockt, ſom en grådda; uti fria luften blir det tjockare och ſvartnar. Då det obemångdt ſtrykes öfver doſor och andre meubler, år det genomſkinligt, at hvarje ådra af trådet lyſer igenom. Merendels lågges någon mörk grund under, at det deraf blifver, ſom en ſpegel; hårtil nytjas ofta det fina ſlam, ſom fås uti hoen under en ſlipſten; ſtundom brukas fint ſtötte kol; ſtundom blandas något ſvart, ſtundom någon röd fårg uti fernisſan och ſtundom fint ſöndermalit bladguld, då det

får

får namn af *Salplicat.* Sådane lackerade arbeten utsiras sedan oftast med guld- och silfver-blommor och figurer utan på fernissan, hvilke dock med tiden afnötas. Stundom får man se desse figurer uphöjde öfver lacket, i synnerhet på de gamle arbeten, som äro i mycket vårde, sälsynte och betalas ganska dyrt. Denna fernissa, som stelnar til en genomskinlig och svårligen löslig kåda, tål icke några stötar, utan springer deraf, nästan som glas; men fördrager väl kokhet vatn. Härmed öfverdragas i husen dörr- och fönster-poster, lådor, skrin, dosor, sablar, solfjädrar, thékoppar til thédrikning, och soppskålar, dragstolar och de måste husgerådssaker, som förfärdigas af träd.

Ingen Japones äger frihet, at lämna sit Fäderneslands gränsor och besöka utrikes orter. Sådant är vid lifsstraff förbudet. Långvåga Sjö-resor, som detta folkslag anstälde fordom med egne fartyg til Coræa, China, Formosa, Java och andre orter, kunna sålunda nu mera icke företagas och konsten at segla, måste til följe deraf vara mindre högt stigen. *Skepsfarten* inom skären, så väl med en otrolig mängd större

re

re och mindre handels-fartyg, som med fiskare-båtar, är dock ganska väl både kånd och nytjad. Sällan gå de långre ut i vida sjön, ån at landet kan ses och at de hvarje afton kunna inlöpa i någon hamn, eller annars komma undan i såkerhet för en upstickande storm. De åga likvål Compassen, som år indelad uti fårre strek, ån vanligen hos Européerne; men fartygen åro baktil öpne, at de ej kunna uthålla i öpna sjön och styret år stort och obeqvåmligt.

Meublerne, dem Japonesen nytjar i sine hus, åro ganska få utom dem, som tjåna i köket och vid måltiden; men desse, så vål, som klåder och andre förnödenheter, åro uti alle ståder och byar, til en så otrolig mångd i Köpmansbodarne til salu, at man måste förundra sig, at köpare dertil nog kunna finnas och at man snart skulle kunna falla på den tanken, at hår voro Magasiner för hela den öfriga verlden. Hår får infödingen vålja alle fine klåder fårdige, skor, rågnskårmar, lackverk, porcelliner och hundrade andra saker, utan at behöfva beställa något.

Lagar

Lagar och Police.

Policen i landet är lika ſå vakſam ſamt ordning och ſkick lika ſå väl i akt tagne, ſom Lagarne äro ſtränge. Verkan deraf är ganſka märkelig och betydande; ty det gifves knapt något land, der färre utſväfningar ſkje. Och då intet afſeende någonſin hafves på perſonen, ſamt lagarne äro urgamle utan förändring; förklaringar och förtydningar, upväxa icke allenaſt underſåtarne med ſäkre kunſkaper om hvad bör göras eller underlåtas, utan de förelyſas ockſå tillika af äldres exempel och oſtraffeliga vandel. De måſte brott ſtraffas med *dödsſtraff*, icke för brottets ſtorhet eller ringhet, utan för det man vågat öfverträda Rikets helgade Lagar och förolämpa rätviſan, ſom jämte Gudaläran anſes för det aldrahelgaſte i landet. *Plikt* och böter med penningar anſes här ſtridande emot både rätviſa och förnuft: härigenom ſkulle en rik vara fri ifrån alt ſtraff, hvilket anſes för högſt orimligt. Dråp ſtraffas til lifvet och om det ſkjet i någon ſtad eller på öpen gata, ſtraffas icke allenaſt mördaren, utan ſtundom äfven ſlägtingar och anhörige ſamt grannar, alt efter, ſom de mer eller mindre kunna hafva antingen varit vållande dertil eller

ler

ler underlåtit, at hindra det. At draga fabelen emot någon, koftar lifvet. Alle lurendrågare ftraffas til lifvet, utan fkonsmål, åfven fom alle de, hvilke deri ågt del, varans både fåljare och kôpare. Alle dôdsdomar fkola fôrut underfkrifvas af Statsrådet uti Jedo, innan de ftållas i verket, och det altid efter fôregågne fôrhôr infôr vederbôrlig Domftol och efter vitnens afhôrande. Merendels halshuggas med fabelen fådane mifsgjerningsmån hemligen uti fjelfva fångelfet, ehuru både korsfåftande och andre pinlige dôdsftraff ftundom uppenbart åro brukelige. De fom icke fôrtjåna dôden, hållas antingen på lifstid uti fångelfe, eller banlyfas de til någon aflågfe ô, då alt deras gods tillika confifceras. Uti ftåderne ftraffas ofta en hel gatas invånare fôr en enda mifsgjerningsmans fkul; en husbonde fôr fin drångs och fôråldrar fôr fine barns fel, alt efter den andel, de kunna hafva uti gjerningen. Uti det af mycken Philofophie och en renare Gudalåra uplyfte Europa ftraffas fållan den, fom tubbar och fôrleder någon, aldrig fôråldrar och flågt, fom vårdflôfat och fôrfummat fine barns och flågtingars upfoftran, då desfe hedningar icke finna et fådant ftraff obilligt.

ligt. *Fångelserne* äro väl här i landet, likasom annorstädes ohyggelige; likväl hållas rumen renlige och sunde, bestående af et rum til pinlige förhör, et rum til hemlige executioner, kök, matsal och badstuga.

Beskatningarne i Riket äro olika, i städerne och å landsbygden, samt på olika orter. Utom de ansenlige skänker, som *Kubo* undfår af alle Lånens Förstar och Holländska Compagniet årligen, äger denne verldslige Monark sine inkomster af visse Städer och Landskap. Förstarne draga sine inkomster, hvar af sit Lån och de deri befintelige städer och äro mycket olika efter sjelfva Lånens belägenhet, rikedom, vidsträkta utbredning, folkhop och upodling. Hvarje husägare skattar i proportion efter husets bred vid gatan, utom de skänker, som gifvas åt ämbetsmännerne och den skatt, som tilfaller Kyrkor och Afgudar. Nagasaki Stad består af vid pass 90 gator samt 62 Tempel och dess inkomster uti skatt bestiga sig til ungefärligen 3 *Mangokf.* Landsbygden beskattas efter dess afkastning och den almännaste består uti Risgryn, som det frambringar. Skogsbygd och mindre

dre odladt land ſkattar mindre. En Råntmåſtare eller Fogde indrifver denne betydande upbörden. Åkerfålten indelas i trenne grader efter deſs olika bördighet. Den, ſom upodlar et nyt ſtycke land, åger det frit i två eller tre år för alla utlagor. At åga reda på åkerſtycken, ſom ofta ſtå om våren under vatn, och tillika på Låns-Herrens inkomſt deraf, måtas ſådane land ſtundom tvånne gånger om året; nemligen om våren och vid ſkördetiden. Skatten utaf landtgodſen år ganſka dryg och går något öfver hålften eller til två tredjedelar utaf afkaſtningen. För at uträkna den, afmåtes et ſtycke land, af hvilket ſåden afſkåres och proſ-tröſkas ſamt derefter ſedan uträknas, hvad ſom kan belöpa ſig på det hela. Landet tilhörer altid Kronan eller Förſten och Landtmannen åger det endaſt i förlåning, ſå långe han vål och förſvarligen odlar det.

Uti alle Ståder hålles en förtråffelig *ordning*, til vinnande af ſamhållets almånna beqvåmlighet, frid, ſåkerhet och ſålhet. Til den åndan åro förordnade fyra Borgmåſtare, af hvilke en hvarje år ſitter främſt, förer ordet och

kallas *Ninban.* Utom desse år för hvarje gata förordnad en *Ottona*, hvilken är lika som en Commissarius, som skal til Borgmästarne afgifva rapport om alt, hvad som händer: denne äger under sig flere Stadstjänare, til sin tjänst. Hans skyldighet är at antekna alle, som på dess gata födas, dö, giftas, resa, bortflytta eller ankomma; han stiftar enighet emellan invånarne, äger rättighet at sätta förbrytare i fängelse och äfven at sluta dem i bojor. Denne åmbetsman väljes utaf gatans invånare och lönas utaf gatans enskildte medel. Hyresfolk äga ingen rättighet til votering: hyrorne betalas på månad, i proportion efter rumens storlek, räknad efter mattornes antal på golfvet. Hvarje Ottona äger trenne *Bisittare* sig til hjelp, en *Secreterare*, för at antekna alt, och en *Casseur. Stadstjänarne* äro tillika spioner, som skola gifva Ottona en noggran kunskap om alt. Hvarje gata är afstängd med portar, som afskära, då de tilstängas vid upkommande buller, all gemenskap med andra gator, at ingen orolig kan genom flykten komma undan.

Til förekommande af *Brand* uti städer äro makalöse anstalter vidtagne. Bor-

Borgerſkapet håller ſjelf vakt, både husägare och hyresfolk. Sådane Natvakter åro tvånne, hvilke åro ſå fridlyſte, at ingen vid lifsſtraff får angripa dem. Den ena af dem år altid på hōgvakten och då någon fara år å fårde, kan den fōrdublas. Den andra år den rundtgående eller egenteliga Brandvakten, ſom går omkring på gatan och med tvånne trådſtyckens tilhopaſlående gifver tiden tilkånna; ſtegar vid portarne och annan brandredſkap åro altid til hands uti båſta ordning. Om dagarne hållas vid kyrkorne viſſe Betjånter, ſom med en tråkłåpp ſlå på klåckan, fōr at utmårka, hvad tiden lider. Uti alle vårdshus och herbergen går utom deſs ſå fredligt til, at man ſållan mårker något ſlagsmål eller fylleri, ſom år år ſå almånt, ſom vanhedrande uti den våſtra delen af Norden. At Åmbetsmån ſkola vara årlige och pålitelige, gōra de vid ſyſlans tiltråde ganſka ſtrång *Ed*, och denne fōrnyas ſtundom årligen. Stundom ombytas de ockſå, fōr at icke blifva fōr gamle på et ſtålle och fōr at icke med tiden kunna fōrledas. Då ſtraffen uti detta landet åro ovanligen hårde och Lagarne tillika ofōrånderlige, kan man med viſshet ſåga, at hår-

ſtådes mycket mindre misgjerningar begås och ſtraffas, ån i andre folkrike lånder, der utom de månge ſtraff, ſom årligen utdelas, månge misgjerningsmån blifva dolde, få utvågar at rymma, eller på något annat ſått undgå ſin vålförtjånta nåpſt. Jag hörde omtalas utaf Tolkarne den beſynnerliga omſtåndigheten, at det gåfvos *Lagar*, ſom icke kungjorde ſtraffet, och at för månge brott ſtraffet icke voro almånt bekant. De trodde, at man borde icke derföre mindre agta ſig för brott och utſvåfningar, ånſkönt icke Öfverheten behagat utſåtta och kungöra ſtraffets art; och förmodeligen ågde de gode ſkål dertil. Men på det, at ingen må förebåra någon okunnighet om Lagarne, kungöras de icke en eller få gånger ifrån Prådikſtolen, ſåſom vanligen almånt ſker i Chriſtenhetens Gudahus, utan uti alle ſtåder och byar, finnas de til almånt åſkådande och dageliga genomlåſande med ſtore bokſtåfver ſkrifne och upſatte på et öpet ſtålle med galler omringadt och fredadt. Detta ſtållet år uti Ståderne ſtraxt innom ſtadsporten och midt uti byarne. Befalningarne om hvad bör göras eller underlåtas åro ganſka korte utan ſtraffets

ſets utſåttande och utan tillåg af hotelſer, hvarpå man i ſomlige lånder af det vidtlagſarna Europa har ſå godt fôrråd. Utom Ståderne och byarne ſer man ſtundom åt våſtra ſidan utaf upreſte kors och pålar, de ſtållen, hvaråſt fordom mera, ån nu fôr tiden, misgjerningsmån vandrat til den andra verlden.

Låkare

åro flerehanda. Någre låra endaſt Medicin och beſatta ſig med invertes ſjukdomars botande. Andre utôfva Chirurgien; andre brånna endaſt med Moxa; andre ôfva blott nål-prickning (*acupunctura*) och andre gå omkring fôr at frottera. Dem, ſom fôrråtta den ſidſta af desſa Operationer, får man hôra om qvållarne ſtryka långs efter gatorne och medelſt ſkrikande utbjuda ſin tjånſt. I et land, der fôrkylningar åro ſå almånne, komma desſe gnidningar ôfver kroppen vål til paſs. De, ſom handhafva practiken ôfver invertes ſjukdomar, anſes fôrnåmare och ſkiljas dermed ifrån andre, at hela hufvudet år nakot ra-

 kadt.

kadt. De nytja aldrig andre, ån enkle medel och det almånnast uti decoct, fom drifva antingen urin eller fvetten. Någon gång nytjas ockfå pulver. Sammanfatte Medicamenter veta de ej af. En ftor del af desfe medel, kunna vål håmtas innom riket, men ganfka mycket förfåljes af Chineferne. Medici kånna på pulfen underftundom, och detta varar ganfka långe, hela fjerdedels timen, förft på ena och fedan på den andra armen, likafom bloden ej fkulle föras til bågge pulfarne ifrån en och famma kålla. Kånnedomen af febrar och andre invertes fjukdomar kan ej vara annat, ån ringa och defs botande ofåkert, då Låkarne åga ingen infigt i Anatomie och Phyfiologie och kånna ganfka litet de medel, fom de förefkrifva. De endafte, fom förftå något mera håraf, åro antingen Medici vid Hofvet, eller Hollåndfke Tolkar, hvilke åga tilfålle, at fkaffa fig några infigter utaf de Europeifke Låkare.

Brånnande med *Moxa* och nål-prickning åro tvånne betydelige och almånt brukelige operationer uti hela riket, och företagas vål få ofta, fom någonfin åderlåtning uti Europa. *Moxa* nytjas

nytjas icke allenaſt fór at bota, utan åfven fór at fórekomma ſjukdomar; intet kón och ingen ålder år undantagen, utan alle betjåna ſig deraf, gamle och unge, barn, ſattige och rike, til och med fångar. Få delar af kroppen åro, ſom icke tillåta brånningen, ſåſom ſenor (*tendines*), ådror och några andre; men kótagtige delar och i ſynnerhet ryggen upviſa de tjånligaſte ſtållen, ſom af Operateuren noga utvåljas och hvarpå de åga enſkilda trykta taflor. Den tjånar i de måſte ſjukdomar, men i ſynnerhet uti Pleureſie, Odontalgie och der den gór den måſta nyttan, uti gikt och förkylningar. *Moxa* år ej annat, ån lugget (*tomentum*), utaf bladerne af Gråbo (*Artemiſia vulgaris*), håldſt utaf gamle. Detta beredes på fóljande ſått: Bladerne klappas och rifvas med hånderne, til deſs alt det gróna frånſkildt ſig och det ludna blir enſamt ófrigt. Detta erhålles finare och gróſre; det finare anſes fór båttre och det gróſre, nytjas vanligen til fnóſke. Når detta ſkal nytjas, góres deraf en liten kågla; denna ſåttes på det utmårkte ſtållet och antåndes, då elden ſmåningom fórtårer den och brånner i huden tillika et årr, ſom någon tid går ópet och utſilar en våtſka.

Nålprickningen ſkjer merendels i den affigt, at dermed bota Colik, i fynnerhet den, ſom här får namn af *Senki*, och utaf Sakki-drycken almänt förorſakas. Magen är ſåledes deſs föremål, hvaråſt flere, ofta nio hål båras, för at, efter deras tanke, utſläppa vädren: men andre kötagtige delar kunna äfven härtil utväljas. Nålarne, ſom härtil nytjas, äro fine, näſtan ſom et hufvudhår, göras både utaf ſilfver och guld och det utaf priviligerade perſoner, ſom endaſt förſtå at gifva dem de egenſkaper af hårdhet, böjelighet och finhet, ſom de böra äga. Under det de införas genom huden, drillas de emellan fingrarne och undvika benagtige delar.

De *ſjukdomar*, ſom almänt förekomma och äro landets egne, äro den förut nämnde Coliken, ſom här får namn af *Senki*, ſura ögon och hårdnade körtlar. *Senki*-Coliken, ſom kommer af bruket utaf Sakki eller Risölet, angriper ganſka månge och äfven främlingar, ſom någon tid viſtas i landet. Plågan är ſtark och olidelig och lämnar efter ſig ſvulſter på flere ſtällen, i ſynnerhet förorſakar den *Hydrocele*. Röda och *rinnande* ögon äro almänne hos bönder och

och det fattigare folket uti byarne, kommande dels af röken utaf kolen, hvarmed rumen eldas om vintren, dels af ſtanken, ſom deras afträdes hus förorſaka. Hårde körtlar voro nog almänne öfver alt i landet, hvilke jag ock ofta märkte hafva förvandlat ſig til kräftan. I ſynnerhet ſätta ſig desſe på halſen och tilväxa dageligen ifrån en ärts til en knytnäfvas ſtorlek. Emedan hettan om dagarne ofta är ganſka ſträng och en upkommande blåſt då lätteligen tiltäpper ſvetholen och hindrar utdunſtningen, ſå är folket ganſka mycket antaſtadt utaf förkylningar (*Rheumatismer*), äfven ſom under ſommar-månaderne, utaf ſamma orſak, *Diarrhœer* och *Dyſenterier* upkomma både ibland Europeerne och Japoneſerne. Det ſamma kan ock hända, då de oförſigtigt äta utaf Landets frugter, i ſynnerhet *Kaki fikonen*, ſom äro ſå ſmakelige och begärlige.

Koppor och *Måſling* hafva länge varit gängſe i Landet och agtas icke mer här, än annorſtädes. Jag ſåg icke ſärdeles många mycket ſkadade af dem; de känna icke koppors ympning. *Hydrocephalus* eller vattuſot i hufvudet ha-

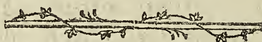
de jag tilfålle at fe på en 33 års man, fom kom, at begåra mit råd, under refan up til Hofvet. Han beråttade fig hafva fåt den för 19 månader fedan derutaf, at han under fåktande med en annan bekommit åtfkillige flag öfver hufvudet af en Bambo-ftåck, fom likvål varit med linne öfverdragen. Ifrån hjesfan til bakdelen af hufvudet fågs en fvulnad, tjock fom et finger och hufvudfkålsbenen mårktes få upfatte, at bortefta fontenellen kåndes mjuk. En fort *Frifel*, fom Européerne kalla *Röda hunden*, år hår gångfe under de varmafte fommarmånader, uti Augufti och September, fynnerligen ibland Européerne. Den famma varar flere veckor och ftundom månader. Utflaget år uphöjt, knottrigt och rödt, utan feber. Stundom förfvinner det til en del och ftundom flår det mera ut, i fynnerhet af middags- och aftonhettan. Ofta år den utan klåda; men då den infinner fig, år den ftarkaft om aftonen och natten under mycken oro och fömnlöshet. Stundom tilkommer en befynnerlig klåda, den man måft kånner under rörelfer, då man fåtter fig på en ftol, ftödjer ryggen mot en vågg, ligger uti fången eller kröker armarne.

Man

Man kånner då ſtickningar i huden lika ſom af tuſende fina nålar och hvilka ſtickningar uphöra, ſå ſnart man håller den rörde lemen ſtilla, åfven i den giſna ſtålningen. Anſigtet år frit för detta utſlag, ſom annars utbreder ſig öfver hela kroppen, ja ånda til fingeråndarne. Man kan ock få detta flere gånger, under viſtandet i Indien.

Veneriſka ſjukan år utan tvifvel införd af Européerne, ſom åga den ådla meriten, at hafva utſpridt den til flere ſtållen af jordklotet. Veneriſke åkommor åro nu mycket almånne, dem de hittils icke annorlunda, ån med blodrenande Decocter vetat lindra. Salivations-curen, ſom de af Holländſke Fältſkårer vål hört omtalas, förekom dem både ſvår at rått företaga och at genomgå. De antogo derföre både med tackſamhet och glådje den method, ſom jag aldraförſt hade den lyckan underviſa dem, nemligen at med *aqua mercurialis* bota de ſamma. Åtſkillige Tolkar nytjade denna method redan 1775 och 1776, ſamt botade dermed fulkomligen, under min handledning, åtſkillige både uti och utom Nagaſaki Stad. Och gör jag mig det ljufva hopp, at igenom denna

na lättare methoden hådanefter flere tusende olyckelige skola befrias ifrån både halsfistlar och andre denna, orena sjukans hiskelige Symptomer, som jag under resan inåt Landet med gråmelse offtast fick beskåda.

Åkerbruket

är hos Japonesen uti största vårde, så at man hår, undantagne de olåndigaste berg, ser jordytan öfver alt och de måste bergen samt kullar, ånda up til topparne upbrukade. Man behöfver icke hårstådes hvarken belöningar eller upmuntringar i et land, der jordbrukaren anses för den nytigaste medborgaren och der den icke tryckes af de mångfaldige tvång, som i andre lånder hindrat och i alle tider hindra Landtbrukets upkomst. Landtmannens afgift af grödan in natura är vål ganska dryg; men han brukar för öfrigt sin jord med mera frihet, ån en Såteriågare i Sverige. Han hindras icke tvånne dagar å rad hvarje gång, vid hållskjuts, för at förtjåna en plåt och stundom

dom återkomma med förlorade håftar; han tages icke ifrån plogen och åkern, för at fkjutfa en rymmare eller en fånge til nårmafte flott: hans egendom och tid förfpilles icke på vågars, broars, fattighus, Pråftebols och Magafiners bygnad: hans dagar medtagas icke på körflor om vintren efter gårdfel och ftör famt omåtelige och fkogödande gårdesgårdars hågnande om våren: han kånner intet af alle de hinder och olågenheter, fom åtfölja Ryttarens och Soldatens underhåll famt utruftning: och det, fom ån mer ökar defs lycka och låmnar honom tilråckligt utrymme til fit jordbruk, år det, at han blott åger en enda husbonde, fit Låns Förfte, utan at befallas af flere, fom Löningstagare, Krono-tiondetagare, Fogde, Lånsman med flere. Ingen tegfkiftesdelning ligger honom i vågen, at rått anvånda til fin nytta, den jord, han åger och ingen flere tilhörig almånning hindrar, at hvar och en kan draga vinft af fin del. Alle åro fkyldige bruka fin jord och om en Landtman ej årligen brukar en vifs del af fin åker, mifter han den, och en annan, fom kan, får bruka honom. Han får altfå anvånda al fin hog och al fin tid på odlingen af

fin

sin jord och biträdes deri af sin hustru och barn. Ångar finnas icke uti hela Landet; utan al jord upbrukas antingen til åker eller til jordfrugters plantering. Sålunda förspilles icke eller Landet med vidlyftiga ångar til boskaps och ridhåstars underhåll, ej eller med stora onyttiga tobaks-planteringar, eller med såd til andre mindre nödige behof, hvilket gör, at Landet år ganska tått bebodt samt folkrikt och kan utan nöd föda sine oråknelige infödingar.

På intet stålle i verlden samlas gödsel med mera sorgfällighet, ån hår, så at intet, som i detta affeende, kan användas, går förloradt. Boskapen födes hema hela året, at alt affal efter den blir vid gården och efter håstar, som nytjas på resor, ser man almånt Gubbar och barn, med en snåcka (*Haliotis tuberculata*) fåstad vid åndan af en kåpp, på alla landsvågar uphåmta spilning, som i en korg hembåres. Ja sjelfva urin, som så sållan kommer Européens åker til godo, samlas hår med omsorg uti stora lerkrukor, de der icke allenast uti bondbyarne, utan vid sjelfva landsvågens sidor, hår och der, finnas nedgrafne. Så noggrant alt gödande åmne hår sam-

ſamlas, ſå olika år ock Japoneſens gödningsſått ifån andre Länders. Han utförer ej ſin gödſel, hvarken om vintren eller om ſommaren på ſine trädesgården, at der uttorkas af en brännande Sol, ſamt förſvagas igenom de flygtige ſalters och oljors bortdunſtning; utan han gör ſig den obehageliga mödan, at med vatn och urin tilhopablanda flere ſlags gödſel efter männiſkor och boſkap, ſamt alt det affkråde, ſom faller i köket, til en fulkomlig välling, den han i tvänne ſtora åmbar utbår til ſin åker och med en ſlef begjuter den våxt, ſom nu hunnit til et qvarters högd och får hela nyttan deraf, ſamt muſten genaſt til roten. Igenom detta gödningsſått och tillika Landtmannens oförtrutna renſande; befrias åkrarne ſå aldeles ifrån alt ogräs, at den ſkarpſyntaſte Botanicus knapt ſkal kunna finna en enda främmande ört ibland ſåden.

Den möda en Landtman gör ſig, at upodla åfven de brantare bergens ſidor, år ſnart ſagt otrolig. Änſkönt ſtället ej vore ſtörre, än en aln i fyrkant, lägger han likvål af ſtenar en mur vid ſlutningen, fyller innanföre med jord och gödſel, ſamt beſår denna lilla åker-

ſång

fång med Ris eller jordfrugt. Tusende dylika båddar pryda de måste berg och gifva dem et utseende, som hos åskådaren våcker den stórsta förundran.

Förnåmsta sådesslaget år Riset. Bohvete, Råg, Korn, och Hvete nytjas fóga. Ibland jordfrukterne åro Batatas (*Convolvulus edulis*) ymnigast och vålsmakeligast. Flere sorter Böner och Årter planteras i ymnoghet, åfven som Lök, Rofvor och Kål, af hvars frö en olja pråssas til lampor och hvars gula blomor på et utmårkt sått om våren pryda hela åkerfålt.

Uti början af April börjar Landtmannen omgrafva det land, som årnas til *Ris-såde*. Det står då nåstån helt och hållit under vatn med sine uphöjde kanter vid sidorne. Grafningen sker med en fots lång och en hand bred, något krokig bila, fåstad vid et skaft. Risgrynen sås altid först på et stycke land, helt tått, lika som kålfrö uti lafva. Sedan når det upvuxit til et qvarters högd, upryckes det och planteras, lika som kålplantor, på Ris-åkrarne, några stånd tilhopa knippevis, et qvarter mellan hvarje knippa. Detta år altid qvin-

fol-

folkens göromål, fom vada i vatnet, hvilket minft är et qvarter djupt. Uti November månad är det mogit och affkåres famt bindes uti knippor och hemföres. Endaft genom axens flående emot en tunna eller något annat, falla kornen ifrån halmen, få at i det hånfeendet ingen vidlyftig tröfkning är af nöden; men för at få det yttre fkalet frånfkildt ifrån rena kårnan, är en ny tröfkning eller ftampning åter nödig, fom fållan anftålles förr, ån grynen behöfva nytjas. Således föres det til åtfkillige orter och fåljes der aldeles oftampadt. Stampningen i fmåt fker almånnaft på det fåttet, at et tråblåck göres iholigt, denna hola fylles med ris och ftötes med en tråftöt, til defs fkalen lofnat ifrån. Uti ftort fker denna ftampning icke allenaft genom en machin, fom beftår af flere ftötar, hvilke drifvas med vatn-hjul; utan ock med en dylik machin, fom af en karl trampas med foten: under denna ftampningen rörer han med en kåpp i fkrufven, få at grynen kunna rinna ned. Risgrynen råknas hår för de båfte uti hela Oftindien, ganfka hvite, lemige och mera födande.

Bok-hvetet, (*Polygonum fagopyrum*)

nytjas almånnaſt til mjöl malit och bakadt til ſmå kokade, ofta tillika fårgade kakor, ſom uti byarne och vid hviloſtållen ſåljas för en ringa penning til de reſande och deras bårare.

Hvetet (*Triticum æſtivum* et *hybernum*) ſås uti November månad och afſkåres moget uti Junio. Det nytjas merendels til fint mjöl, hvaraf ſmå kakor göras, ſom åtas mjuka.

Kornet (*Hordeum*) blir olika tid utſådt, ſtundom uti November, ſtundom uti December och någon gång uti October månad. Uti Maji månads ſlut eller Junii början afſkåres, torkas och uttröſkas det ſamma. Åkrarne likna hår ofta Kålgårdar med ſine ſångar, ſom ofta åro blott en fot brede och ſkilde åt med en djup fåra eller dike, åfven af en fots bred. På desſe ſmale ſångar ſås kornet tvårt öfver uti rader, ſom låmna något rum ledigt emellan. Stundom blef jag dock varſe, at kornet var ſådt långs efter ſången, då raderne endaſt voro tvånne. Jag mårkte ockſå, då kornet hade upnåt vid paſs en half alns högd, dock innan det går i ax, at Landtmannen likaſom updikade desſe

ſmale

ſmale diken och ganſka varſamt lade jorden omkring roten, hvaraf kornet undfick både gödning och vatnades. Det berättades mig, at efter viſs tids förlopp nedlägges jorden åter i diket och det, ſom förut varit ſådes-fången uptages och förvandlas til dike. Uti kornet befans åfven på några ſtällen brand, en ſjukdom ibland ſåden uti Europa mera almän. Så ſnart kornet blifvit afſkurit, ſås ej ſällan annat korn eller ockſå Böner (*Phaſeoli*) emellan ſtubben, antingen bredevid det ſamma eller uti fåran, ſå at landet verkeligen beſås tvånne gånger om året, ehuru på olike ſtällen, utan ny körning och ansning. Kornet nytjas måſt til föda för håſtar och andre kreatur. Någon gång males deraf fint mjöl, ſom nytjas til ſmå mjuka kakor.

Kålfrö (*Brasſica orientalis*) odlas öfverflödigt uti alle Landſkap. I April månad ſes öfver hela landet åkrarne ſtå förgylde utaf deſs blomor. Roten nytjas icke; men frön, ſom mogna i Maji, gifva genom pråsning en olja, hvilken öfver alt brukas uti lampor. Örten kallar Japoneſen *Na Tanne* och oljan *Natanne Abra* eller *Natanne no Abra.*

Både korn, hvete och kålfrö uttröskas ftundom helt rått och flått på halmmattor, under bar himmel, ej fållan utan för husdörren i byarne, med flagor, fom hafva trenne klompar eller ftockar. Ockfå flås af några kårfvarne med axen blott emot en tunna, bålja eller dylikt, at kornen affalla, fom fedan måfte renfas ifrån fine agnar och annan orenlighet.

Utaf böner, ärter och linfer odlas flere forter både ftörre (*Phafeoli*) och mindre (*Dolichos*). Af *Daidfu* böner (*Dolichos Soja*) nytjas mjölet til matredning och utpråsfade faften til Soja beredning, famt frön til foppa, kallad *Mifo*, hvilken är en dagelig rått för folket i almånhet. *Atfuki* (*Phafeolus radiatus*) bönorne malas äfven til mjöl, hvaraf med fåcker beredas fmå kakor. Vanlige ärter (*Pifum fativum*) och Vålfka böner (*Vicia faba*) fåg jag på några ftällen utfådde och brukelige. Likafå odlas åtfkillige arter af gräs, för at nytja frön deraf til föda både för månnifkor och kreatur, fåfom *Awa* (*Panium verticillatum*), *Kibi* (*Holcus forghum*), *Ko Kibi* (*Panicum Corvi*), *Nan ban Kiwi* (*Cynofurus Coracanus*) med flere. Rofvor (*Bras-*

(*Brassica rapa*) fås ymnigt och användas mycket til föda, åfven fom andre jordfrugter och lökforter, fåfom Säckerrötter (*Sium fisarum*), Morötter (*Daucus carota*), de der äro föga gulagtige, Råttikor (*Raphanus sativus*), Batater (*Convolvulus edulis*) och obetydeligen Potater (*Solanum tuberosum*). Defsutom updragas Sallat, (*Lactuca sativa*); Meloner (*Cucumis melo*) både med hvit och rödagtigt kött, at tjäna fåfom defert vid måltiden och för at läfka, kyla och fläcka torften om fommaren; Pumpor, (*Cucumis pepo*) fom nytjas uti foppor; Gurkor (*Cucumis sativus*) både at äta färfke och til inlägning; Conomon (*Cucumis Conomon*) at infyltas och tjäna til defert at reta matluften; *Fokke Fokkes* eller frukten utaf *Solanum melongena*, at läggas uti foppor; Calabasfer (*Cucurbita lagenaria*) odlas til flafkor och dylike käril.

Til krydder brukas och ftundom odlas Ingefära (*Amomum mioga*), pepparbufken (*Fagara piperita*), hvaraf tages både blader och frugter, at gifva foppor och faucer en ftark fpecerie-fmak; Spanfka pepparen (*Capsicum*) Bamboroten och åtfkillige forter champignoner

(*Agarici*), ſom hos detta folkſlag åro mycket begårlige, i bodarne almånt til ſalu torkade, ſamt både i ſoppor och ſaucer nåſtan dageligen brukade. Deſert på bordet utgöra åtſkillige vålſmakelige frukter, ſom odlas uti trågårdarne, ſåſom Pomerantſer, Citroner, Pompelmoſer och Apelſiner; Påron, Perſikor, Plomon, Kórsbår, Meſplar (*Meſpilus japonica*) rått ſmakelige, Fikon (*Dioſpyros Kaki*), Drufvor (*Vitis vinifera*), Granatåplen (*Punica granatum*), Spanſka Fikon (*Cactus ficus*), Caſtanier, Valnótter, med mångfaldige flere. Humlan (*Humulus*) ſåg jag på et och annat ſtålle vild våxande, ej odlad eller brukad.

Emedan alt Land ligger öpet, utan at vara inſtångdt innom gårdesgårdar, ſom hår åro okånde, ſå finnas månge köks- och trågårds-våxter odlade på öpne fålten, och trågårdar gifvas ſålunda inge andre, ån de, ſom finnas vid hvarje hus, åro obetydelige til ſtorleken ſamt mera inråttade för prydnad ſkul. Uti desſe finner man både trån, ſom prunka med vackra och ſtora, ofta dubla blomor och andre få vål örter ſom lökvåxter med ſynnerligen tåcke blomſter, ſåſom *Azalea indica*, *Nandina domeſtica*,

ſtica. *Prunus cerasus*, *Gardenia florida*, *Aucuba japonica*, *Spireæ*, *Magnoliæ*, *Tagetes patula*, *Celosia cristata*, *Hovenia dulcis*, *After chinensis*, *Pæonia officinalis*, *Chrysanthemum indicum*, *Calendula officinalis*, *Impatiens balsamina*, *Mirabilis dichotoma* och oråkneiige flere.

Til *fårgeſtoffer* fåg jag odlade *Polygonum chinenſe*, *barbatum* och *aviculare*; alle desſe gåfvo en vacker blå fårg, mycket lik med Indigo. Bladerne torkade ſtöttes och ſkapades til ſmå kakor, ſom ſåldes uti bodarne. Hårmed ſades både linne, ſilke och bomul kunna fårgas. Då de kokas vid nytjandet, tillågges aſka. Ju ſtarkare Decoctet gjordes, deſto mera mörkblå fårg erhölts och tvårtom.

Både *Bomuls*- och *Silkes-afvelen* år hår i Landet utaf ganſka mycken betydenhet och förſkaffar klådnad åt månge millioner månniſkor. Til den åndan odlas och planteras årligen Bomuls-buſken (*Gosſypium herbaceum*), ſom gifver en ganſka fin och hvit bomul, til tyger, ſtopningar och andre behofver. Silkesafvelen beror af Mulbårstråns planterande och förökande, hvarigenom en

obeſkriflig mångd af Silkes-maſkar upupfödas och ſilke beredes til tyger, garn, vadd och månge andre både behof och prydnader.

Fernisträdet, (*Rhus vernix*), Kamferträdet (*Laurus camphora*), Tallen (*Pinus ſylveſtris*), Thébuſken (*Thea bobea*), Cedern (*Cupresſus japonica*) och Bamborören (*Arundo bambos*) våxa icke allenaſt vilde uti hela landet, utan odlas på flere ſtällen, för den märkeliga nytta, ſom invånarne draga af alle desſe. Bambo-ſtammen tjänar dem til rännor, håf-ſtånger, til flätning af korgar och ſkåp, ſkrifpennar, ſolfjädrar med mera; Tallen til prydnad vid huſen och deſs trå til bygnad ſamt alle ſorter ſlöjder och åfven de finaſte lackerade arbeten; Cedern til fartyg, husgeråd och Snickare-arbeten, lika med tallen. *Fernisträdet* äger en mjölkagtig ſaft uti ſig, ſom är den ypperſta af alla kådor til lackering. *Kamferträdet* våxer vildt til ſtörſta myckenhet uti *Satſuma* Landſkap och på *Gotho* öar. Utaf detta tilredes den måſta Kamfer, ſom förbrukas uti Europa. Japoneſen ſönderſplitrar trädet och rötterne ganſka fint, kokar det med vatn uti jerngryta, tåkt med en hatt af trå, ſom

fom åger en hög kuller. Uti denne kuller fåftes halm eller hö, få at den upftigande Kamfer derpå kan fåfta fig. Kamfer-kådan fedan fkild ifrån halmen är grynig, inpackas uti trå-baljor och förfåljes efter vigten til Holländfka Compagniet.

Då uti hela detta vidlyftiga Rike hvarken finnes någon talg eller kernas något fmör, har defs invånare varit omtänkte, at i defs ftälle bruka fårfka oljor både til fin matlagning och til lampor uti hufen. *Rhus fuccedanea* gifver väl af fine frön genom pråsning en olja, fom fnart ftelnar likafom talg och hvaraf ljus åfven tilredas; men desfe nytjas på långt når icke få almänt, fom lampor. Likafå göras ftundom ljus af ftelnade oljan utaf *Laurus camphora* och *glauca*, af *Rhus vernix* och *Melia azedarach.* Til lampor åter, at uplyfa rumen om vintren, nytjas flere flag af oljor, fåfom utaf *Dryandra cordata* och andre, i fynnerhet och aldraalmännaft af *Brasfica orientalis.* Deremot nytjas den finare oljan utaf *Sefamum* uti köket, til ftekning af fifkforter och andre rätters beredning.

Såckerlônnen våxer mig vetterligen icke uti Japan, ej eller hafva Såcker-rôren ånnu blifvit til odling infôrde; men Japanſke Tolkarne viſade mig dock at de ågde en ſaft, hvaraf Såcker kan beredas. Detta ſades mig fôrfårdigas utaf ſaften af något trå på ôarne omkring Japan. Det ſamma ſmakade ſôt, men var brunagtigt och til utſeende oanſenligt. Om Såcker ſålunda år en nôdvåndighets vara fôr et Land, torde det vara den enda, ſom Japoneſen behôfver taga utaf utlåndningens hand. At han fôr ôfrigt åger, och det uti ſtôrſta ôfverflôd, alt annat, ſom erfordras både til fôda, klådnad och beqvåmligheter, lårer af det, ſom ofvanfôre år ſagt, nogſamt kunna inhåmtas. Och då man uti de måſte andre Långer, mer eller mindre ofta klagar ôfver miſsvåxt-år och ſvår hungersnôd, hôres ſållan ſådant hånda uti det folkrika Japan, der man lefver tarfveligt utan ſlôſande och der man fôrſigtigt blandar på marken en mångd af jord- och ſkal-frugter med ſine ſådesſlag. Likvål har man några exempel derpå, at åfven hår hungersnôd tråffat landet.

Emedan Japoneſen åger få mångfaldige

dige sådesarter, så mycken förändring af både rot- och skal-frugter, samt desutom håmtar ganska stort förråd af födande åmnen ifrån tilgrånsande hafvets rika visthus; så hvarken behöfver, ej eller åger han någon betydande ladugård. Fyrfotade djur ågas få, hvarigenom landet ej behöfver användas til vidlyftige ångar. De få *håstar*, som finnas i landet, nytjas utaf Förstarne, några til bördor och några til ridning för resande; och hela deras antal torde icke gå så högt, som uti en enda Stad uti Sverige. Man hörer hår aldrig omtalas, hvarken stora Ryttare-håstar, eller ystra vagns-håstar, eller snålla slädtrafvare eller Europens förnäme Stallmästare. *Oxar* och *Kor* torde vara ånnu fårre; deraf nytjas hvarken köttet, mjölken eller ost, smör och talg deraf tilredde; de brukas endast någon gång för kårror och at plöja sådan åker, som ligger nåstan beståndigt under vatn. *Svin* finnas ganska få vid Nagasaki och desse okynnes kreatur, de skadeligaste för alt, hvad jordbruk heter, då de ej hållas inne, åro troligen införde af Chineserne. *Får* och *Getter* gifvas icke uti hela landet: de sednare göra et odladt land för mycken skada

och

och fårens ull kan hår umbåras emot bomul och filke. Under mit viftande på Hollåndfka Factoriet hånde fig, at några Japonefer ankommo til ően med åtfkillige får, fom de ågt flere år uti fit fórvar och hvilke de emottagit utaf någon Chef för Hollåndfka handelen fom reft til Batavia och fedan icke återkommit. *Hundar* fóda de utaf vidfkepelfe, de ende låttingar i landet och *Kattor* åro merendels fruntimbrens favoriter. *Hóns* och vanlige *Ankor* ågdes åfven tame i hufen, förmodeligen måft för åggens fkul, hvaraf de åro ftore ålfkare och nytja dem vid flere tilfållen hårdkokte famt uti ftycken fönderfkurne.

Lan-

ſkulle blifva alt för vidlyftig, at utföra i al ſin vidd uti et Verk, ſom endaſt år åmnadt til Dagbok öfver reſan. Det år ſåledes endaſt korteligen jag tror mig böra nåmna något derom, för at gifva åtminſtone något begrep om detta Landets egne alſter uti de trenne Naturens riken. Hvad våxterne betråffar, har jag utförligt beſkrifvit dem uti min år 1784 af trycket utkomna Flora Japonica, och tillika tilkånnagifvit den nytta och bruk Japoneſen i hvarjehanda hånſeenden vet, at göra ſig utaf tråns, buſkars och örters åtſkillige ſlag och deras ſårſkilde delar. De djur, ſom kunnat vara antingen mycket ſålſynte eller för kånnare uti Europa aldeles obekante, har jag til en del redan utredt och beſkrifvit uti Academiſke Afhandlingar och Diſputationer, ofta med bifogade figurer; och hoppas jag, om lifstid, hålſa och ledighet det vela medgifva, at på lika ſått göra almånt bekante de öfrige, ſom ånnu kunna finnas uti mit förvar och dem flere oblide öden hittils ſkonat.

Af dåggande djur åro följande, ſom kommit med någon ſåkerhet til min kunſkap:

Canis

Canis *lupus*: Vargen, *okame* kallad, uti de norre Landſkapen.
vulpes, Råfven, et föragtadt djur i hela Landet.
familiaris, Hunden, både tam, och ſom mig berättades, åfven vild, kallad *jamma ing*, hvilken dock torde vara förblandad med jackhalſen eller någon annan ſort.
Felis *catus*, Katten fins uti alle hus, til fårgen mycket föränderlig.
Mus *rattus*, Råttan hushållar hår, ſom i andre Lånder.
Lepus *timidus*, Haren, den grå arten, fördes ej ſållan til vårt Factorie och til vårt bord.
Bos *taurus*: Bufflar med knyl på ryggen ſåg jag uti nejden af Miaco draga ſtora kårror; men Kor, dem Landtmannen någon gång ågde til tjånſt för ſit Landtbruk, voro mycket ſmå.
Equus *caballus*, Håſten år utaf medelmåttig ſtorlek.
Sus *ſcrofa*, Svinet år af den Chineſiſka arten.
Balæner ſåg jag på torgen och i bodarne uti Nagaſaki, ſönderhugne förſåljas til föda. Desſe fångas vid kuſten med harpun och nytjas, u-
tom

tom köttet deraf, åfven fiskbenen och Ambra, som ej sällan fåges finnas uti dess inålfvor och som åfven en gång visades mig helt fårsk och mjuk.

Flere dåggande djur nåmndes vål skola finnas i de norre och minst bebodde trakter, såsom Hjortar, Björnar, Apor och flere, hvilke jag dock icke hade tilfälle, at se, hvarken lefvande eller deras hudar.

Af Fogelskaran finnas både Höns och Gåss tame; men ganska många hålla sig vilde uti vatnen, mellan öarne, ofta uti otrolig myckenhet, fredade både ifrån skråm-skott och otidigt jagande. Och andre hålla sig in uti landet och på fälten. Jag hade likvål intet tilfälle, at håraf göra någon förfamling, emedan jag hvarken sjelf fick nytja skjutgevår, ej eller annars kunde förvårfva mig dem. Dem jag med någon mera vifshet kånde, voro endast nedanskrefne, nemligen: Tuppen och Hönan, (*Phasianus gallus*); *Corvus corax*, Korpen; *Anas anser*, *galericulata* och *querquedula* som fördes til vårt kök; *Ardea alba* och *major*, hvilke åtföljde

åker-

åkermannen på fälten; *Tetrao coturnix*, Vaktelen; *Loxia pyrrhula*, Domherren och *Oryzivora*; *Columba œnas*, Husdufvan. Utaf Amphibia uppehålla sig ganska få här i landet: dem jag såg, voro blott en *Testudo japonica* och *Lacerta japonica*. Tolkarne omtalade väl, at ormar skulle finnas, men jag hade aldrig tilfälle, at dertil se något tekn.

Fiskarne upsökas med mera flit af Japonesen, oagtadt deras vida utrymme i hafvets djup, än något slag af andre djur. En stor del håraf församlade jag och förvarade uti spiritus vini hemsände til Batavia, Holland och mit egit Fädernesland. Olyckor, som tilstötte under hemsändningen hafva beröfvat mig flere af desse rare kräk, och några äro ännu outredde. De nu mera kände ibland dem, äro följande: *Muræna nebulosa*, *picta*, *annulata* och *fasciata*, samt *Ophichthus cinereus*, alla ganska vackra och besynnerliga ål-sorter; *Gobius patella*; *Silurus maculatus*, *lineatus*; *Callionymus japonicus*; *Sciæna cataphracta*; *Perca 6-lineata* och *picta*; *Salmo salar*; *Clupea thrissa*; *Fistularia tabacaria*; *Cyprinus aureus*; *Tetraodon hispidus* och *ocellatus*; *Ostracion cornutus*, *Syngnathus hippocampus*; *Raja torpedo*. In-

Insecter, som lättare kunde åtkommas, så väl under resan til Hofvet, som på Factoriets ö, voro dels kånde, dels aldeles obekante förut, nemligen: Anobium *ruficolle*; Coccinella *japonica*, *4-pustulata*; Chrysomela *æstuans*, *pallida*; Dermestes *violaceus*; Cicindela *japonica*, *catena*; Scarabæus *æruginosus*, *Fama Musi* kallad; Hister *unicolor*; Mordella *nasuta*, *aculeata*; Ptinus *fur*; Meloë *proscarabæus*; Cassida *nobilis*, *vesicularis*; Silpha *æstiva*; Buprestis *rustica*, *ignita*, *vittata*, *elegans*; Cerambyx *rubus*; Lampyris *japonica*, *compressa*; Staphylinus *erythropterus*, *riparius*; Forficula *auricula*; Cimex *grandis*, *guttigerus*, *bispidus*, *clavatus*, *trigonus*, *unipunctatus*, *fullo*, *sordidus*, *chinensis*, *brunneus*, *anchora*, *cornutus*, *niger*, *andreæ*, *colon*, *augur*, *ocellatus*; Blatta *orientalis*, *germanica*, *gigantea*; Mantis *religiosa*, *maculata*, *nasuta*; Gryllus *nasutus*; Acheta *gryllotalpa*; Papilio *argiolus*, *rapæ*, *Calbum*, *thrax*, *becabe*, *proteus*, *ascanius*, *phlæas*, *cardui*, *niphe*; Sphinx *atropos*; Bombyx *lubricipeda*; Noctua *serici*, *chi*, *paranympha*; Phalæna *nymphæata*, *prunata*, *immutata*, *amataria*; Pyralis *ocellaris*; Tortrix *viridana*; Hemerobius *perla*, *grandis*; Agrion *puella*, *virgo*; Panorpa *japonica*; Apis *mellifica*; Vespa *parie-*

parietum; Musca *carnaria*, *japonica*, *albifrons*, *cæsar*, *mellina*, *vibrans*, *domestica*, *fimetaria*, *cynipsea*, *pluvialis*; Stomoxys *calcitrans*; Tipula *phalænoides*, *ruficollis*, *femorata*; Culex *pipiens*; Oniscus *oceanicus*, *asellus*; Monoculus *polyphemus*; Pulex *irritans*; Pediculus *humanus*; Julus *terrestris*; Lepisma *saccharina*; Cancer *diogenes*, *astacus* och *dorsipes*.

Snäckor samlades utaf Japanerne, i synnerhet uti de nordligare Landskaper, uplades på kardad bomul, fästades med risgryns-klister dervid och såldes åt de Holländare, som reste til Hofvet. Desse Skal-djur voro alle ganska prydelige, men altid smärre dertil utsökte. De, som nytjades til föda uti landet allmännare och stundom fördes äfven til vårt bord, voro Ostrea *pleuronectes* och *gigas*, en ganska lång och tjock Ostronsort, samt Venus *chione* och *meretrix*, som antingen kokades eller stufvades. Utaf Vermes, Snäckor och Coraller samlades af mig följande: Sepia *octopodia*, *sepiola*; Asterias *rubens*; Lepas *mitella*, *balanoides*; Mya *truncata fossil*; Solen *vagina*, *legumen*, *bullatus*, *strigilatus*; Tellina *solidula*, *delicatula*, *lactea*, *albida*; Donax *scripta*, *irus*; Cardium *rusticum*;

Ve-

Venus *virginea*, *decusſata*, *læta*, *deflorata*, *tigerina*, *rotundata*, *cancellata*, *verrucoſa*, *pectinata*, *exoleta*, ſamt *chione*, ſom kallas *hamagai* och *meretrix*, ſom får namn af *Sigakf.* Mactra *violacea*, *glabrata*, *ſolida*, *lutaria*, *ſtultorum*; Arca *antiquata*, *undata*, *pella*, *barbata*, *noæ*; Spondylus *gæderopus*; Chama *antiquata*, *lazarus*; Mytilus *hirundo*, *barbatus*, *bilocularis*, *margaritiferus*; Oſtrea *lima*, *pellucens*, *plica*, *maxima*, *folium*, *fornicata*, *pleuronectes*, och *gigas*; Anomia *hyſterophorus*, *terebratula*, *plicatella*, *lacunoſa*, *cepa*; Pinna *nobilis*; Argonauta *argo*; Conus *ſpectrum*; Cypræa *mauritanica*, *ſerpentis*; Voluta *mercatoria*; Buccinum *galea*, *ſpiratum*, *nitidulum*, *lapillus*; Bulla *naucum*, *ampluſtre*, *ampulla*, *phyſis*, *ſpelta*; Murex *tritonis*, *aluco*, *ſaxatilis*, *antiquus*; Strombus *luhuanus*; Trochus *conulus*, *veſtiarius*, *pharaonis*; Turbo *bidens*, *ungulinus*; Nerita *canrena*; Haliotis *tuberculata*; Patella *ungarica*, *ſaccharina*, *unguis*, *nubecula*, *barbara*, *cærulea*; Serpula *arenaria*, *triquetra*, *ſpirorbis*; Madrepora *porpita* förſtenad; Iſis *entrocha*; Tubipora *muſicalis*, ſom kallas *iwa kik* och *teredo*; Umbilici *veneris* funnos vid ſtränderne upkaſtade, äfven ſom i bergen funnos *Belemniter*.

At de ådlare metallerne, *Guld* och *Silfver* funnits uti ymnig vålsignelse uti Japanska Riket, hafva både Portugiserne erfarit, som utfört deraf fordom hela skepsladningar och Hollåndarne uti fòrre tider. *Guldet* finnes på flere stållen och torde detta Land tåfla med de rikaste i verlden i detta hånseende; men på det, at det icke skal blifva alt för öfverflödigt i landet, får icke mer, ån en viss myckenhet årligen upgrafvas, utom det, at ingen slags metalgrufva får öpnas och arbetas utan Kejsarens uttryckeliga tilstånd. Då sådant tillåtes, tilfalla deraf två tredjedelar Kejsaren och Landets Förste en tredjedel för sine kostnader. Guldet finnes något uti sand, men det måsta drages utur kopparkjes, uplöst af svafvel. Det finaste Guld och den rikhaltigaste Guldgrufva sades mig finnas på Nipons största ö, vid *Sado*. Dernåst kommer den i godhet, som finnes uti *Surunga*. Utom dess vet man med såkerhet, at uti *Satsuma* finnas flere rikhaltige Guldgrufvor, åfven som i *Tsikungo* och på öen *Amakusa*. Det nytjas til mynt, förgylningar och i våfnader; men utföres icke vidare.

Silf-

Silfver måste hafva funnits fordom mycket ymnigare, än nu för tiden, emedan en stor myckenhet då blifvit fördt utur Landet. Japoneserne anse det sjelfve för rarare än guld, ehuru guldet är dyrare. De emottogo ock nu utaf Holländska Compagniet en ansenlig summa Holländska Ducatoner. Det skal finnas uti *Bingo* Landskap; och uti de norre trakter vid *Kattami* skola finnas rika Grufvor, utom det, at tvånne öar, som fåt namn af Guld- och Silfver-öarne, (*Ginsima*, *Kinsima*) skola äga myckenhet af bägge desse dyrbare metaller. Silfver nytjas til mynt och til beslager.

Kopparen är ganska almän uti hela landet, rikhaltig på Guld och riktar flere Landskap. Denna har både fordom i stor myckenhet blifvit utförd och utföres ännu både af Holländske och Chinesiske Köpmän. Den finaste och smidigaste finnes uti *Suruga*, *Atsingo*, *Kyno Kuni*. Den sidste är af alle smidigast och den ifrån *Suruga* håller mästa Guldet. Månge Koppargrufvor finnas uti Satsuma och flerestädes. Häraf gjutes smått skiljemynt, och göras beslager, Sowas-arbeten, grytor, kitlar med mera.

Jern torde vara minst almånt af alle metaller hår i landet; likvål finnes det uti Landskapet *Mimasaka*, *Bitsju* och *Bisen*. Sådant hvarken införes eller utföres gjerna til salu. Håraf förfårdigas sablar, vapn, saxar, knifvar och mångfaldige andre redskaper, som i landet kunna behöfvas.

Bernsten förårades mig af mine vånner och kallades *Nambu*; den var mörkgul, ljusgul och åfven randig, samt sades finnas i landet.

Svafvel finnes öfverflödigt i landet, i synnerhet på en ö, nåra in til Satsuma. *Stenkol* sades finnas uti de nordligare Landskap. *Röd Agat* med hvita ådror såg jag mer ån en gång tjåna til knapp eller dylikt vid deras tobakspungar och medicaments-dosor, hvilken Agat de oftast slipat til en fjåril eller något annat djur.

Han-

Handelen

drifves antingen innom Riket emellan dess åtskillige ståder och hamnar, eller med utlånningar. Inlåndska handelen år i ganska blomstrande tillstånd och i alle hånseenden fri, utan hinder af tullar och utan brist på transport emellan Rikets månge och sårskilde orter. Hamnarne synas upfylde af stórre och mindre fartyg, vågarne vimla af resande folk och forslade vahror, och handels-bodarne åro őfver alt upfylde med gods ifrån alle åndar af landet, i synnerhet uti de stőrre Handels-ståder. Uti desse ståder, och besynnerligen uti Miaco, som ligger uti medelpuncten af Riket, hållas åfven flere store marknader, til hvilke folk ifrån alle landsåndar strőma, főr at sålja och kőpa. Utom Kubo år vål Kőpmannen den ende i landet, som kan blifva rik och lågga ihop stundom ansenlige summor; men detta alt oagtadt kan han icke hår, som i andre Lånder, antingen kőpa sig főrnåme titlar eller bringa sig up til et hőgre stånd; utan tvårt om år en Kőpman altid főraktad och åger man altid hårstådes den főrklenlige tanken om honom, at han på mindre årbart fått och icke utan sine medborgares skada samlat ihop sine skatter. Vid råk-

 ning

ning nytjas altid Decimaler eller jämt tiotal. Til vigt brukas almänt en besman, vid hvilken är fogad en vigtskål, på hvilken varan lägges: på sjelfva besman hänger medelst et snöre en tyngd, som kan flyttas fram och tilbaka, för at utmärka varans vigt. Sådane små besmän bära Köpmännerne altid med sig, antingen ensame eller uti en dosa tillika med et räkne-bräde. *Thébandelen* idkas endast innom landet; hvad deraf kan utföras, är snart sagt intet. *Soja* handelen är mera betydelig; lika som Théet härstädes anses sämre, än det Chinesiska, så är tvärtom Sojan mycket bättre, än den, som brygges uti China. Soja föres derföre uti sine tråbaljor icke allenast til Batavia, utan hon försäljes ock derifrån til Europa och til alle orter af Ostindien. På visse orter uti Japan är ock Sojan ännu bättre; men för at bevara den aldrabäst och förekomma, at den icke under hettan skal öfvergå tli gäsning och förderfvas, pläga Holländarne på Factoriet inkoka den uti jernkitlar och sedan tappa den på bouteiller, som väl korkas och hartsas. Således är den både starkare och bättre bevarad, samt tjänlig uti alle saucer. *Silkes*-handelen blom-

blomſtrar vål innom Riket, men fór den ſmalhet, ſom tygerne hår åga, kunna de icke utföras och af Européerne nyttjas. *Porcellins*-handelen år ſtark inomlandet, men det år ringa, ſom utfóres, emedan Japanſke porcellinerne, ehuru gode til åmnet, åro tjocke, plompe och fóga vål målade, ſamt gifva de Chineſiſke mycket efter uti vackerhet.

Handelen med Chineſerne år fórmodeligen långre tid drifven, ån med något annat folkſlag; den år ock den enda, ſom ånnu drifves med något af de Indiſke folken. Utaf ålder handlade Chineſerne med rått ſilke, ſom de infórde; fórſt anlånde de til Oſacca och ſedan til Nagaſaki hamn, der de ånnu ankra, åga ſit Factori, ſine tempel och Pråſter. Ånda til år 1684 ankommo årligen 200 fartyg, hvarje med 50 man; men ſom det då uptåktes, at Jeſuiterne, ſom den tiden ſtodo vål hos Chineſiſke Kejſaren, igenom Kópmånnerne inlurendrågade til Japan åtſkillige uti China trykte Catholſke bócker, ſå bleſvo Chineſerne mera inſkrånkte, deras handels-ſumma, ſom fórut var fri, nedſat til 600,000 thayls och antalet af deras ſkjepp fórminſkade til 70, bemanna-

nade endaſt med 30 man. Nu för tiden äro de inneſlutne på en liten ö vid Nagaſaki ſtad; de ſända ingen Ambasſade til Kejſaren; äga inge Compradorer, utan handla ſjelfve ſine lifsmedel vid porten; de äga ock ingen Directeur för ſin handel. Men tolkar, vakt och upſyningsmån äro dem, ſå väl, ſom Holländarne förordnade. På 3:ne ſärſkilde årstider, nemligen vår, ſommar och höſt förſäljas deras Köpmannavaror. De förſälja här rått ſilke och tyger, Säcker, Therpentin, Myrrha, Agat, Calumbak, Baros Kamfer, Ninſi, Mediciniſke böcker och flere andre medicamenter. De återtaga igen Stafkoppar, lackerade arbeten med mera. Store ålſkare af fläſk medföra de Svin ifrån China. När deras fartyg blifvit laſtade och affegla, följa dem Japanſke fartyg långt ut i ſjön, för at förekomma lurendrågerier på kuſterne.

Portugiſerne, ſom förſt uptäkte Japanſka öarna, voro ock ibland Européerne de förſte, ſom drefvo handel derſtädes. Vinſten var i början otrolig, ſå at årligen mer, än 300 tunnor Guld utfördes. Sedan de igenom ſit högmodiga upförande hade gjort ſig förhatade

de och handelen derigenom råkat uti ytterſta förfall, ſå utfördes likvål ånnu år 1636, utaf ſilfver 2350 kiſtor, eller 2,350,000 thayls; år 1637 utfördes 2,142,365 thayls och år 1638, 1,259,023 thayls. Sedan Portugiſerne blifvit utdrefne utur landet, hafva ſå vål de, ſom Spaniorerne gjort åtſkillige förſök, at åter uprätta ſin handel; men alle förſök hafva icke allenaſt mislyckats, utan ganſka olyckeligen aflupit hos et folk, af ſå oryggelig föreſats, ſom det Japanſka. 1640 ſåndes ifrån Macao et ſkepp med tvånne Ambasſadeurer och 73 perſoners medfölje: alle desſe blefvo uti Nagaſaki ſtraxt tagne fågne och deras ankomſt berättades til Hofvet. Utom 12, ſom fingo återreſa, dömdes alle til döden och alle blefvo på en dag, ſamt uti et ögnablick halshugne, hvar af ſin bödel. Tillika förnyades då förbudet för denna Nation, at någonſin ankomma til Japan, uti hvilket förbud infördes det ſå förmåtna, ſom oerhörda hot, at om Konungen i Portugal ſjelf eller de Chriſtnas Gud dit ankommo, ſkulle de undergå ſamma öde. Et Spanſkt ſkepp, en ſtor tredåckare, vål bemannadt och beſtyckadt hade åfven den förmåtenheten at inſegla uti Nagaſaki hamn

hamn och erfor et ännu olyckeligare öde, som visar, huru orubbelig Japonesen är i sin föresats, huru envist han utförer sine lagars och öfverhetens beslut och icke en gång af Européernes kanoner och Artillerie låter afskräcka sig. Detta skepp ankom ifrån Maniliska öarne, det utlastade sine varor uti Nagasaki och inlastade en myckenhet af Silfver och andre varor. Emedlertid inberättades dess ankomst til Hofvet, hvarifrån Prinsen af Arima fick befalning, at bränna folk, gods och skepp. Denne Förste angrep ock, oagtadt det tappraste motstånd, skeppet. Så snart han med sit folk besteg skeppet, drogo sig Spaniorerne ned under första däcket. Försten räddade sig undan och däcket sprang uti luften. Spaniorerne angrepos lika tappert andra och tredje gången, til dess alle däcken blifvit sprängde och skeppet sönk til botn, utan at en enda kunde lefvande räddas. Mer än 3000 Japoneser stupade härvid och striden varade uti sex timar. Öfver 300 kistor Silfver hafva sedan blifvit tid efter annan upfiskade.

Holländske handelen har undergåt månge öden, och har altid tid efter annan

nan både blifvit minskad och drifven med aftagande vinst. Då Portugiserne, igenom det anseende, de i början vunnit, icke kunde hindra Holländarne, at äfven härstädes drifva handel, uprättade desse sit Factorie på en ö vid *Firando* stad, hvarifrån de sedan måste afflytta. Utaf Kejsaren IJEJAS erhöllo Holländarne 1601 sit första högtideliga tilstånd, at här drifva handel öfver alt, hvilken blomstrade ända til 1619, då de hade den oförsigtigheten, at begära detta af den efterträdande Kejsaren FIDETADA förnyadt. Vinsten har ifrån den tiden blifvit mycket förminskad och friheten i mänge hänseenden inskränkt. 1638 fingo de befalning, at nedrifva sit packhus på *Firando*, hvilket var af sten både starkt och prydeligt bygt, samt öfver dörren visade A:o C., som mycket stötte detta misstänksama och af Portugiserne så mycket förolämpade folket. Kort derpå fingo de befalning, at aldeles lämna *Firando*, begifva sig til Nagasaki och derefter endast at ankra uti denne hamn, som ligger ytterst vid ändan af Riket. Härstädes kommo de under en noga tilsyn; styret togs i början ifrån skeppen; krut, kulor, kanoner och vapen fördes i land och skeppet

pet losſades af Japoneſerne ſjelfve; men några af desſe omſtändigheter ändrades ſedan efter hand.

Uti början införde Holländarne rått Silke, Sidentyger och Halfſiden, Sitſer, Katuner, Klåden, Sappanträ, Breſelja, Buffels-hudar, vax, Buffelshorn, Hay-ſkin, Carduan, Peppar, Säcker, Moderneglikor, Muſkot, Baros-kamfer, Qvickſilfver, Saffran, Bly, Saltpetter, Borax, Alun, Moſchus, Lacca, Benzoe, Storax, Cathechu, Amber, Coſtus arabicus, Corall, Spitsglas, Spegelglas, Lignum Colubrinum, Filar, Nålar, Glas, Glasögon, Foglar och andre rariteter. Vinſten var anſenlig på Firando; då utfördes åtminſtone 6 millioner Gyllen och endaſt uti ſilfver öfver 4 millioner. På Holländarnes egen begäran förvandlades ſedan handelen med ſilfver til koppar, emedan då för tiden mera vinſt föll på kopparen; men ſilfver blef ock ifrån den ſtund förbudit til utförſel. Vårſta ſtöten lårer Holländſke handelen fåt vid år 1672, igenom det hat, ſom Rådsherren JNABA MINO, en gunſtling hos den frome Kejſar DAIJOJIN, upfattat emot Holländarne. Han utförde ſin hämd igenom en

en flågtinge, fom blef förordnad til Gouverneur i Nagafaki. Denne låt af alle varor, fom det året ankommit med fkeppen til Nagafaki, håmta profver, hvilke han upvifade för Köpmånnerne, och af dem underråttade fig få vål om priferne fom de ftålde derpå, fom den mångd deraf de åftundade. Sedan bôd han Hollåndarne för desfe varor mycket mindre och låmnade i deras behag, at utföra dem, i det fall, de icke funno fig dervid. Derefter minfkades årligen prifen på varorne och Kobangs eller Japanfka myntet höjdes uti vårde. Häröfver blefvo vål klagomål förde och Hollåndfke handelen få vida fri, at varorne fåldes efter öpne anbud, men hela fumman til förfåljning nedfattes 1685 til 300,000 thayls. Nu för tiden ankomma endaft tvånne fkepp, och Compagniets vinft år ringa. De varor, fom nu almånnaft in- och utföras, åro förut af mig uti Tredje Delen omtalte.

Mynt-forterne, fom gå uti handel och vandel har jag til en del redan förut befkrifvit uti Tredje Delen, fåfom nye *Kobangs*, *Itjibs*, *Nandiogin*, *Jtaganne* och *Kodama*, *Seni*, gamle *Kobangs*, gam-

gamle *Itjibs*, *Kosju Kin*, samt *Gomome Gin.* I almånhet åro de Japanske mynten enfaldigt, rått och slått slagne, stôrre delen utan rand i kanten och utan den prydnad, som Svenske mynten åga, samt de måste utan bestämdt vårde. För denne orsak skull vågas de nåstan altid af Kôpmännerne, hvilke ock då såtta sit mårke derpå; til tekn, at myntet år fulhaltigt och oförfalskadt. *Obang* år det stôrsta mynt, utaf guld, som åges uti hela landet och bôr snarare anses för en Medaille, ån et mynt. Uti handel år det icke gångbart och finnes sällan hos någon Kôpman eller enskild person. Det år en aflångt rundad och platt guldplåt, så tjock, nåstan som et Koppar-runstycke, på ena sidan mårkt med fine afbrutne tvårstrek och fyra stämplar innom de fyra sidornas kanter, hvarje stämpel med Dairis vapn: på andra sidan, som år slåt, skrifvas i Lands-Förstens namn, som år utgifvare deraf, åtskillige store svarte bokstäfver, som bôrjas något ofvan för midten, til nedre kanten. Denne påskrift förfåkrar ågaren om dess rigtighet och derföre, så snart den år bortsliten, måste samme Förstes Secreterare förnya den, hvarföre en Itjib då måste betalas. En sådan

dan Guldpenning gäller tio gamla Kobangs. *Obani* ägas såledés och utgifvas mäst af Landets Förstar och Rådsherrar, hvilke förära en dylik åt någon, då andre tjänlige skänker icke äro til hands. Den gifves då såsom en äreskänk, emedan de anse för mindre värdigt, at gifva, ehuru til lika stort värde, andre och almänne Kobangs.

Ibland Silfvermynten äro *Kodama* de aldraföränderligaste både til sin figur, til sin storlek, och til sin påslagne stämpel; de gifvas aflånge, runde, klotrunde, kulrige och platte. Stundom äga de flere, stundom färre bokståfver och stundom Daikokfs bild på sig. *Daikokf* kallas Rikedoms-guden eller Köpmanna-Guden här i landet. Den afbildas sittande på tvänne Risgryns-baljor, med en hammare i högra handen och en säck vid vänstra sidan. Japonesen tror honom äga den magten, til at öfver alt kunna uthämta, der han slår med sin hammare, alt hvad han behagar, såsom Ris, matvaror, kläder, penningar med mera.

Seni af koppar och jern upträdas hundrade til antalet, eller som almännast

 sker,

ſker, nitio ſex på et tog; de förre kallas då *Metastjakf* och de ſednare *Kwurokkufjakf*; den ſednare knippan utgör i vårde en *Mas*, fem *Kondrerins*. Uti en dylik knippa äro ſällan alle af en ſort, utan merendels två, tre eller flere ſorter. De ſtörre *Seni* trådas då up vid ena ändan förſt och ſedan de ſmärre; antalet af *Seni* blir ſå mycket mindre, ſom antalet af de ſtörre är til, hvilke gälla mera, än de ſmå. Sådane *Seni*-knippor ligga ofta färdige uti bodarne både i Städerne och på landet, til de reſandes tjänſt, ſom deraf ſkyndeſamt kunna tilväxla ſig ſmåt mynt, utan at behöfva nöta tiden med räknande. Uti Nagaſaki Stad gå i handel äfven Chineſiſke runſtycken, hvilke ſkilja ſig med ſin gula färg. De likna i alt de Japanſke *Seni* utom metallens färg och bokſtäfverne.

Vi-

Viſtandet på Dezima före hemreſan.

Efter ankomſten ifrån Hofvet til Factoriet, tilbragte jag en ganſka het ſommar, och ſysſelſatte mig då med, at öfverſe och i ordning ſtålla, hvad jag under reſan ſamlat, ſå vål utaf torkade och inlagde våxter, ſom utaf lefvande ſållſynte trådſlag och buſkar, hvilke ifrån Batavia med de hemgående ſkeppen ſkulle förſåndas til Amſterdam. Desſe voro i ſynnerhet utaf Lönn-ſlågtet (*Aceres*) flere ganſka vackre arter, utaf *Lycium*, *Celaſtrus*, *Viburnum*, *Prunus*, *Cycas*, *Cypresſus*, *Citrus*, med flere.

Jag gjorde ockſå denne tiden, åtſkillige utvandringar omkring Nagaſaki ſtad, och ſom denne var den blomſterrikaſte tiden af året, hade jag den hugnaden, at ſe mine dryge omkoſtnader hårvid något båtre belönte, ån förledne höſt och vinter.

I ſtållet för hampa ſåg jag (*Urtica nivea*) hvita nåſlan, hvilken åfven våxte almånt vild, på några ſtållen odlad til togs och tygers beredning.

Ricinus fan jag på flere ſtållen plan-

terad, hvars frö med Moxa och toufch tilhopa stötte läggas uti en dosa, hvaröfver en silkesduk utspännes, som smörjas med olja, at det underliggande pulver fuktas deraf. När Japoneserne någon gång skola påsätta sit sigil, som ofta ganska nätt utarbetas uti horn, tryckes sigillet först uti denna dosa och sedan på den skrift, som dermed skal teknas. Detta pulver tjänar således i stället för Boktryckare svärta, och derföre bör silkesduken med olja å nyo altid fuktas, så snart den torkar.

Mattor, hvarmed golfven almänt uti hela Riket betäckas, flätas merendels in uti landet och blifva uti särskilde Landskap utaf olika godhet. De bättre förfärdigades utaf *Juncus effusus*, hvilken ganska tätt och vackert tilhopa flätas och uti hvilken sedan fylles med rishalm til två eller tre fingers tjocklek. På det detta gräsflag derföre måtte växa högre och blifva tjänligare, odlades det på några ställen, som voro lågländte. At få mattorne mera hvitagtige, än gule, så utlades ej sällan detta gräs, för at blekas.

Lilium superbum, en ibland de aldravack-

vackrafte blomor i verlden, fan jag ofta på deras fmårre fartyg uti hamnen, uphångd fåfom et offer åt deras Sjö-Gud.

Uvaria japonica var en liten och långs efter jorden krypande bufke, fom våxte mycket almån omkring Nagafaki hamn på flere ftållen. Den var befynnerlig főr fit myckna och klara flem, fom den innehåller. Når grenarne fkalas ifrån yttre barken och fåttas uti et glas vatn, utvitrar detta flem rundt omkring til mer, ån en lineas tjoklek, klart fom en cryftall. Detta flem nytjas både vid pappers beredning någon gång, i ftållet főr det, fom tages af *Hibifcus manihot* och åfven utaf Fruntimbren, főr at dermed gőra fit hår glatt och glånfande.

Camellia fafanqua våxte vid Nagafaki nog ymnigt. Den år en liten bufke, til blad och bloma få lik Thé-trådet, at de med mőda kunna fkiljas åt, utom ftorleken. Bladen lukta något angenåmt och nytjas derfőre kokade af det tåcka kőnet, at dermed tvåtta håret; åfven blandas de ftundom til théblader, at gőra deras lukt ånnu behageligare.

En ganſka liten Apelſin-ſort (*Citrus japonica*) ågdes ofta odlad uti kruka i huſen. Buſken blef föga öfver et qvarter hög och gaf ſine frugter, ſom ſmakade ſötagtige och angenåme, ſåſom Apelſiner, icke ſtörre, ån et vanligt körsbår.

Tryffel, (*Lycoperdon tuber*) upgråfdes ur jorden på flere ſtållen, af et plomons ſtorlek; fårſk var den mjuk och brunagtig, men af ſaltning blef den ſvart. Ofta ſåg jag den ſamma inſaltad åtas utaf Japanerne uti ſoppor, likſom murklor.

Soja-ſaucen, ſom öfver alt uti hela Riket och dageligen nytjas, ſnart ſagt til alle råtter, och ſom åfven börjat brukas uti Europa, tilredes utaf Soja-böner (*Dolichos Soja*) och ſalt, tillika med korn eller hvete. Til den åndan odlas denne bön-ſort på månge ſtållen, faſtån den våxer vild i ymnighet. Föga någon ſkal-frugt nytjas ymnigare, ån denne. Frön tjåna uti ſoppor, en eller flere gånger om dagen och alle tider på året, både hos förnåme, fattige och rike. *Soja* tilredes på följande ſått: Bönerne kokas, til deſs de blifva något mjuke; ſedan tillågges ſtött korn eller hvete

hvete uti lika myckenhet; desſe blandas tilhopa, ſtållas på et varmt ſtålle et dygn tåkte, fór at gåſa; ſedan tillågges, en lika myckenhet ſalt och dertil ſlås två och en half gång ſå mycket vatn. Således tilſammanblandadt uti et lerkåril bór det ſå ſtå vål tåkt hela två, til tre månader, under hvilken tid det likvål i bórjan några dagar å rad bór omróras flere gånger. Derefter ſilas och pråsſas denne ſaften och fórvaras uti tråkåril. Denna Soja fórfårdigas utaf båtre godhet uti viſſe Landſkap; men annars blir den ockſå igenom ålder både klarare och båttre. Fårgen på den ſamma år altid brun och deſs fórnåmſta egenſkap år den behageliga ſålta, den innehåller.

Myrica nagi fans ſålſynt vid Nagaſaki; trådet deraf var ganſka hvit och nytjades til kammar, af Fruntimbren, at båra uti håret.

Tallen (*Pinus ſylveſtris*) var vål den, ſom med ſit tråd, tjånade almånnaſt til ſlójde-verke uti Snickare-Verkſtåderne; men det mjuka och vakra trådet af Japanſke Cypresſen (*Cupresſus japonica*) nytjades ockſå ganſka mycket,

åfven fom *Taxus macrophylla* och flere andre arter.

Arum efculentum odlades på åkerfångar icke allenaft för fine åtbare, ehuru oberedde fkarpe, rötter, utan ock för fine ftjelkar, fom fönderfkurne låggas uti foppor. Likaledes nytjades til föda rötterne af de vildt våxande Sagittaria *Sagittata*, *Polygonum multiflorum* och *Diofcorea japonica*, af hvilke de tvånne fednare våxter anvåndes til foder för bofkap och ibland annat gräs oftaft fördes til kreaturen på Hollåndfka Factoriet.

En af mine vånner ibland Tolkarne, vid namn KOSAK, hade haft för mig den godheten, at ihopfamla åtfkillige mynt, fom fades vara mycket gamle, och fordom varit gångfe i landet. Desfe förårades mig fåfom en ftor raritet. Allefamman voro *Seni* af röd koppar och like med andre til ftorlek, tjoklek och fit fyrkantiga hol uti midten, men teknade med fårfkilde bokftåfver.

En af dem fades vara 1135 år gammal och urfprung til Landets måttftock, fkolandes denne penningens diameter hafva utgjort en Japanfk tum. Den har ingen bokftaf på andra fidan.

En

En annan utgafs för 758 år gammal, utan någon caracter på andra fidan.

Den tredje, 748 år gammal, var åfven utan caracter på ena fidan.

Den fjerde, utaf 718 års ålder, utan bokftaf å den ena fidan, likfom de förre.

Den femte, gammal 651 år, utan bokftaf på den undra fidan.

Den fjette, af 596 års ålder, utan någon påfkrift på den ena fidan.

Den fjunde berättades vara 566 år gammal; den har tvånne caracterer på den underfta fidan. Alle desfas ålder år råknad endaft til år 1776, då jag undfick dem hvarje med fin ålder fårfkild teknad och inlagd uti papper. Alle desfe, tillika med de förut befkrefne Japanfke mynt, finnas förvarade ibland Hans Kongl. Maj:ts dyrbare myntfamlingar på Drotningholm.

En fvartagtig *Cicada* kallades af Japoneferne *Semi* och en *Bombylius* med hvit ftjert fick namn utaf *Abu*.

1776 *d.* 31 *Julii* ankom ifrån Batavia Holländfka Compagniets Skep *Zeeduyn*

 och

och den 2 Augusti derpå följande Amiralskeppet *Stavenisse* tillika med Chefen, som detta år skulle stadna qvar, Herr Duurkoop.

Den 26 *Augusti* om äftonen begynte Japoneserne at fira uti Nagasaki och hela Riket, den så kallade Lampefesten eller Lykte-högtiden, hvilken uti Nagasaki hålles ganska högtidelig.

Sept. den 13, emot aftonen ankom tidning, at *Owari* Lands Förste, som är Syskonbarn med Kubo, för fem dagar sedan med döden aflidit. För denne omständighet blef nu befalt, at ingen på ön skulle spela på något instrument uti fem dagars tid, som här i landet är den vanlige tiden för den djupaste sorgen. Denne Herre var vid pass 40 år gammal eller något deröfver. För någon tid tilbaka var han utsed, at blifva Kejsarens måg, men olyckan ville, at dagen före dess ankomst til Jedo, hade dess tilämnade Brud med döden afgåt.

Då kopparen til inskepning upvåges, sker det altid på en stor Holländsk ballance-våg. Uti hvarje kista inlägges en

en Pickel och på hvarje Pickel gifves en Katje öfvervigt, utaf hvilken Administrateurerne på Onruft vid Batavia, fom emottaga kopparen, undfå en femtedel. Utaf de öfrige fyra femtedelar undfår Skeps-Capitenen två tredjedelar och förfte Styrmannen en tredjedel, at de, fom fkola anfvara för vigten, icke blifva lidande. Likvål hånder det alle år, under det koppar-kiftorne båras af Japoneferne til bryggan, at desfe få ftjåla, at vederbörande årligen altid förlora. Sådan ftöld ifrån Hollåndfke Köpmånnerne anfe de icke för fynd. Denne ftulne koppar fåljes fedan åt Chineferne, hvilke betala mera för den, ån Hollåndarne. Förledit år hade Capitenen kommit til korta femtiotvå Pickels.

Åtfkillige af befåtningen på Hollåndfke fkeppen, fom uti Batavia utftåt fvåre febrar, återfingo hår fnart fin hålfa och några, fom ågde ftora hårdheter uti lifvet och upfvåld mage (*Placenta febrilis*), en vanlig låmning efter de elake Batavifke febrarne, blefvo hår fulkomligen hulpne derifrån.

Detta år fåldes Enhörnings-tånder-

ne

ne (*unicornu*) til mycket lågre pris, ån förledit år. Hvarje mas deraf betaltes nu endast med 4 mas, 8 konderyns, och 5 kasjes, hvilket gör för hvarje Catti, vid pass 78 Thayls.

October den 10, besigtigade den til Nagasaki nyligen ankomne Gouverneuren först Kejserlige vakterne uti hamnen, sedan besöktes Holländska Amiralskeppet och ändteligen Dezima ö, åtföljd utaf den Gouverneuren, som nu skulle afgå.

Gouverneurerne uti Nagasaki hafva, under mit vistande derstädes, varit följande, nemligen: år 1775 afgående Noto *no Kami*, ankommande Nagato *no Kami*; år 1776 den sidstnämnde afgående och, såsom ny tilkommande Tango *no Kami*.

Det är otroligt, til hvad mängd Fiskare, endast ifrån Nagasaki hamn, begifva sig ut, for at söka sin föda på djupet och som utaf sine uptände bloss, synas hela milen och derutöfver ifrån Staden. De många eldsken, som på detta afstånd nu sågos, gåfvo under de mörke höstqvällar, åskådaren den aldravackraste syn. Ibland

Ibland andre varor, som enskilde personer utförde, blef äfven i år er parti jern utfördt utaf en af Capitenerne, förmodeligen i affigt, at vinna något derpå utaf Chineserne på Batavia.

Då jag förutsåg, at jag under ännu et års varelse här i landet, skulle kunna föga eller intet vidare uträtta, til vetenskapernes froma, mer än hvad jag detta år förmåt; så var min oryggeliga föresats, at återresa til Batavia. Deremot ville den ankommande Chefen först öfvertala och ändteligen tvinga mig, at ännu et år qvarblifva, för sin enskildta nytta, i anseende dertil, at han ägde mera förtroende til mine insigter uti Medicine, än til dem, han trodde finnas hos den, som skulle blifva min efterträdare. Jag var likväl lyckelig nog, at kunna slita mig lös och få återgå til de orter, der jag kunde äga mera frihet och utryme, at utan tvång samla och granska Naturens undransvärde skatter.

Den 23 *November* lämnade jag ön Dezima och affeglade til Amiralskeppet Stavenisse, hvilket låg för ankare vid Papenberg.

Den

Den 29 derpå följande kommo Committerade ifrån Factoriet om bord, för at öfverlämna bref och andre Documenter til Regeringen i Batavia.

Den 30, om morgonen lyftade vi vårt förste ankare, ehuru vi ännu dröjde qvar et par dagar.

December den 3, lyftade vi klåckan 10 vårt andra ankare och seglen hissades. Skeppet *Zeeduyn* seglade förut, lossade sine Kanoner, åfven som vi våre, klåckan 11 midt för Papenberg och åter klåckan 12 vid de yttersta bergen, kallade *Cavallos*, under inbördes tilönskningar af en lyckelig resa.

Ladningen på hvardera skeppet bestod nu förnämligast af 6750 Pickels stafkoppar och 364 baljor Kamfert, hvaraf hvarje balja innehåller vid pass 120 til 130 skålpund.

An-

Ankomsten til Batavia.

1777 *den 4 Januarii* anlände jag lyckeligen til Batavia och begaf mig åter til min hedervårde vän, Doctor HOFFMAN, som åfven nu tilböd mig sit hus och sit bord, under den tid, jag komme, at här förblifva.

Vid utloppet af den stora å, som nedflyter igenom Batavia, långt uti hamnen, var strömen denne årstiden ganska stark, så at man med mycken försigtighet och ej utan fara måste med slupar och fartyg arbeta sig up til Staden.

Ibland andre vänner, dem jag nu här på orten saknade, var också Doctor HOFFMANS Fru, hvilken under min bortovarelse lämnat detta jordiska; hvarvid jag erindrade mig, huru jag kort före min afresa til Japan, uti detta samma hus, hade setat til bords med 13 personer, utaf hvilke min vård nu berättade mig, at 11 hade utaf de vanlige härjande febrar aflidit innom trenne veckors tid och af hvilke 13 personer endast han och jag nu voro öfrige. Et ojäfagtigt bevis på denne ortens dödelighet och osunda climat, hvaräst månge fugtige ångor fylla en uphettad luftkrets, göra kroppen trög och fallen för at lätt fatta röta.

Ge-

General-Gouverneuren *van der* PARRA hade åfven förledit år lämnat detta jordiſka och jag uti honom förlorat en verkelig gynnare. Han var utan tvifvel en förſtåndig man, och har åfven gjort Holländſka Compagniet mycken tjänſt, ehuru han icke underlåtit, at under den långa tid, han varit General Gouverneur, ſe ſig ſjelf til godo. Han lämnade uti arf mer, än fyra millioner gyllen åt ſin Son, ſom var ende arfvingen. Uti deſs ſtälle förde nu *van* RIEMSDYK, högſta befälet uti hela Oſtindien. Han var en gammal och utlefvad man, ſom utom ſin egennytta icke tyktes någonſin ägt några ſynnerligen ſtore egenſkaper. Då jag, efter ankomſten til lands, förſta gången upvaktade Hans Ädelhet, ſom är denne högſte Ämbetsmannens vanlige titel, blef jag genaſt rådfrågad om deſs Frus ſjukdom, ſom beſtod uti kräftan i ena bröſtet och var utan alt hopp obotelig.

Sedan jag vidare beſökt min välgörare, en Vetenſkapernes ypperſte befordrare och männiſkoſlägtets vän, Herr RADERMACHER, blef min förſta ſyſla, at efterſe de ſaker, ſom jag uti en ſtor kiſta och uti et rymligt packhus lämnat

nat hos min vård uti förvar. Men huru beſtört och tillika nedſlagen blef jag icke vid kiſtans öpnande, då jag, oagtadt den var upſtåld på bouteiller och ſålunda uphöjd ifrån golfvet, ſan ſtörre delen af min på Java förut gjorde örtſamling och en ſtor del af qvarlåmnade böcker, nåſtan til en tredjedel af kiſtans höjd ifrån botnen, vara aldeles rutne och af den inneſtångde fuktiga luften förmultnade.

Denne tiden af året regnade det ännu mycket, gemenligen alle dagar, häldſt morgon och afton, utom ſtrödde regnſkurar. Himmelen var oftaſt mulen, ſamt luften tjock och fuktig, ſå at jag ej möjeligen kunde torka några af mine inſamlade örter, emedan alt uti ſlutne kamrar möglade och rutnade. Rågnmånaderne råknas ifrån December til Mars, då luften hårſtådes år kylig, då mindre ſjukdomar åro gångbare och då det gemenligen råknas för vinter. Sedan påföljer den varmare årstiden, då hettan år brånnande och odrågelig, ſamt himmelen klar med ſtadigt uphålsvåder.

Chineſernes nyår börjades nu med förſta nymånaden uti Februario och fi-

 ra-

rades af dem med mycken högtidelighet.

Hos Rådsherren RADERMACHER, fom öfvermåtton både älfkade och gynnade mig, måfte jag en eller tvånne gånger åtminftone uti hvarje vecka, vid defs bord vara en gäft och göra redo för mine Samlingar och uptåkter, få vål på Japan, fom omkring Batavia, hvars omliggande trakter jag dageligen, åfven under ftarkafte hettan på eftermiddagarne, då andre njöto en ftilla middagsfömn, flitigt befökte och genomvandrade. Vid et dylikt tilfälle hånde en omftändighet, fom mycket furprinerade både mig och honom fjelf. Det hände fig, at en dag, då Herr FEITH, fom varit fednaft Chef uti Japan och hvilken jag förledit år hade åtföljt til Kejferliga Hofvet, blifvit tilfrågad af Herr RADERMACHER om den Regerande Kejfaren uti Japan och om han ägde fig defs namn bekant. Denna fråga nödgades han då med nej befvara, ehuru han tilbragt åtminftone 14 års tid uti landet och fyra gånger, fåfom Ambasfadeur haft audience hos Kejfaren. Dagen derefter, då jag ägde det nöjet, at fpifa vid famme Rådsher-

res

res bord, trodde han ſig kunna gifva mig, ſom han i annat förut ſällan funnit ſvarslös, en fråga, den jag icke ſkulle veta, at beſvara. Jag blef altſå tillſpord om den nu på Japanſka Thronen varande Kejſarens namn och ålder. Och då jag vid detta tilfälle kunde göra redo icke allenaſt derföre, utan åſven berättade, at jag förſkaffat mig ſåker kunſkap om den andelige Kejſarens, Kronprinſens och de i detta århundrade afledne både andelige och verldſlige Monarkers namn; förundrade ſig ſå vål Rådsherren ſjelf, ſom hela Sålſkapet högeligen deröfver, at jag kunnat utſpana en hemlighet, ſom hållits för en omöjelighet och den en Ambasſadeur på flere års tid icke kunnat eller gittat uptåcka. Denne förtekning på Japanſke Regenter, ſom jag öfverlåmnade til Herr Radermacher, blef ſedan införd i de Handlingar, ſom et lårdt Sålſkap på Batavia, några år derefter utgifvit. Det förtroende och den vånſkap, ſom både Tolkar och Låkare uti Japan ågde för mig, bidrogo i ſynnerhet til de underråttelſer, jag i denna hiſtoriſka del kunde erhålla.

Kæmpfer hade uti ſin Hiſtoria up-

gifvit en utförlig förtekning på de både andelige och verldslige Kejsare uti Japan, som efter hvarandre regerat intil det år, då han afreste derifrån. Fortsåtningen deraf intil närvarande tid låg mig mycket om hjertat, ehuru svår den ock var, at kunna såkert erhålla. Under mit vistande uti Hufvudstaden Jedo var jag dock så lyckelig, at igenom öfverste Tolken och den Kejserlige Lif-Medicus bekomma denna, förut omnämnda långd, så väl på andelige, som verldslige Regenter och de nu Regerandes namn. Med desse mine Japanske vänner har jag sedan, uti flere års tid efter min hemkomst, underhållit en nyttig brefvåxling och åfven har jag sedan ågt et önskeligt tilfälle, igenom min vördade Gynnares, Herr Professoren Burmans uti Amsterdam benägna biträde, at kunna recommendera och til Indien samt det aflägsna Japan befordra en af mine vänner och älskade Lärjungar, Herr Doctor Stützer.

Oagtadt Climatet är uti Staden i synnerhet osundt, förde Europeerne nästan aldeles ingen ordentelig lefnad. Under middags-måltiderne uphettas blodet utaf öl och vin samt efter måltiden, utaf to-

tobaksrökande, öl och vin. Klåckan half tre går man til sångs at hvila tils klåckan 5. Aftonen förnötes i sällskap med öl, vin, kortspel och den högst oumbärliga tobakspipan. Klåckan half tio om aftonen förfogar man sig åter til bords, at åta samt dricka öl och vin. Efter slutad aftonmåltid uptändes åter den blott under måltiden bortlagda, nu igen återtagna ljufva tobaks-pipan, at brinna til klåckan 11, under påspädning af öl och vin, tils man, yr utaf hetta, öl och vin, samt halfdrucken utaf tobaksrök, trött och sömnig, omsider går til sångs, at njuta en orolig sömn och hvila.

Sedan jag omkring Batavia hade samlat, hvad denne tid var til finnande af hvarjehanda naturens alster, önskade jag få bese det inre af denna hårliga ö. Til den åndan gick jag om bord på skeppet *Vreedelust* och med det samma afseglade långs efter Javas norra sida til Samarang.

Vi afseglade ifrån Stadens redd den 23 *Martii* och *den* 31 derpå följande passerade förbi Cheribon, et af de måst betydande handelsstållen, der Ostindi-

ska Compagniet håller en Gouverneur, hvars årliga inkomster skattades til 70,000 Riksdaler.

Berget vid Cheribons stad hade flere gånger varit brinnande. För tvånne år sedan hade det blifvit skakadt och en utkastning af aska sket, hvaraf flere tusende Caffé-planteringar i negden blifvit förderfvade.

Den 2 April seglade vi förbi Berget *Tagal*, som ofta uti toppen är brinnande. Nu sågs endast en rök, af en månniskas tjoklek derifrån upstiga.

Under denna resan, som varade nog långe, i anseende til ombyte af vindar, som nu skedde, såg jag flere gånger, åtskillige ormar komma flytande ifrån landet på vatnet; ibland dem var en af mer, än en alns långd, som sprang helt högt up utur vatnet. Då vindarne ombyta, har man ofta lugnt och hettan är plågsam. Nu var ock den tiden på året, då våstanvindarne började uphöra och östra pasfad-vinden åter skulle ankomma. Capitenen berättade hårvid, at han med flere befarne Sjömån tykte sig med såkerhet förmårkt, at östan-

vin-

vindarne börjat komma sednare och at passad-vindarne i almånhet varit svagare, alt sedan den stora jordbäfningen, som omkullstörtade Lisabon och var så almån öfver hela jordklotet.

Oagtadt Java i myckenhet frambringar sockerrör och socker icke är någon särdeles dyr vara här å orten, hade vi likvål på denna resan blifvit ransonerade med ganska elakt och i stället för hvit, med brunt pudersocker. När jag hårom, å de sjukas vägnar, gjorde föreställning hos Capitenen, berättade han mig, at sådant icke voro mycket ovanligt, at skeppen i stället för hvit pudersocker, hvilket Regeringen anslår, förses med brunt och sämre; samt at skilnaden uti priset desse sorter emellan samlas uti en gemensam kassa, som kommer Administratorerne utaf Packhusen til godo.

Den 9 *April* anlände jag til *Samarang*, en medelmåttigt stor, vacker och väl besäst Stad, samt hufvudsätet för hela Javas kust, hvarunder alle andre Handels-Contoirer, utom Cheribon, lyda. Den eröfrades af Holländarne 1708.

Jag fick ſtraxt mit herberge hos den hårvarande Hoſpitals-Medicus, en i Chirurgien och Medicinen vål erfaren Låkare, ſom viſade mig mycken tjånſt och vånſkap. Knapt var jag dock vål i land kommen, innan jag ſjuknade och måſte intaga ſången af en annandags-fråsſa, ſom jag ådragit mig på ſkeppet derigenom, at jag om nåtterne hade låmnat under ſömnen fönſtret på min hytta öpet, och hvarigenom utdunſtningen af nattens kyla blifvit håmmad. Änſkönt febern var ganſka håftig, förmådde jag likvål at förmedelſt *China extract*, efter förutgången rening och några utſtåndne fråſs-paroxysmer, lyckeligen aldeles håfva den. Emedlertid affeglade Skeppet vidare til *Juana*, et Handels-Contoir, något långre bort på kuſten, för at der intaga en ladning af tråverke och bjålkar.

Samarang ligger vid en Å, icke mycket långt ifrån ſjelfva hafsſtranden. Den ågde vid paſs 150 man Soldater, ehuru det ſades, at til Contoiret ſkulle höra vål et tuſende man. Gouverneurens inkomſt årligen troddes ſtiga til 80, ja 100,000 Riksdaler, hvarföre detta indrågtiga åmbete anförtroddes åt General-

ral-Gouverneurens flågtingar och gunstlingar, som dock sällan fingo behålla denna sysla längre, än tre år, då de blefvo befordrade oftast til Rådsherrar och måste lämna den til en annan.

Sedan jag blifvit som knappast återstäld til hälsan igen ifrån min svåra fråssa, gjorde jag med Gouverneurens tilstånd och i sällskap med Hospitals-Doctorn Herr BOENNEKEN en resa inåt landet, några och sextio mil, ända til bergstrakten. Gouverneuren gynnade mig härvid med sit pass til alle befälhafvare på Compagniets befäste poster och anmodade mig, at under denna resan äfven läna min upmärksamhet til alle sådane växter, som antingen förut blifvit, såsom läkemedel nytjade, eller kunde tjäna uti sådanas ställe, til nytta och bruk uti Hospitalerne; til hvilken ända Herr BOENNEKEN anbefaltes, at medfölja, för at lära sig rätteligen känna de samma.

Den 23 *April* anträdde vi resan til häst, til Compagniets post, kallad *Unarang*, hvaråst hålles en Sergeant med ungefärligen 20 man.

Den 24 fortsattes resan til *Salatiga*, der åter en befäst skans finnes med en Commendant, som är Fändrik samt några och tjugu man.

Den 26 redo vi til *Kopping*, en Javansk by, belägen högt up vid berget. Härstädes var climatet både kalt och sundt, samt icke desto mindre fruktbart. Ibland andre märkvärdigheter, som jag tog i akt under denna resan, var äfven den besynnerliga omständigheten, at Indiske Fikonträden (*Ficus indica*) som växa i skogarne ansenligen höge, äfven flokade så ned sine grenar, at de råkte til jorden, fattade der rötter och upskuto nye telningar, som efter hand förvandlades til store träd. Et enda dylikt Fikonträd gjorde således med sine rotade grenar en myckenhet af lika som kamrar och utbredde sig ganska vida.

Kamadu kallades et slags blader, hvilke brånna likasom brån-nässlor, men mycket starkare, ja så, at huden inflammeras. De äga på hvarje åder spitsige taggar, genomskinlige och fylde med en våtska, som förorsakade denna brand. Den befans vara en förut okänd art af nässla,

påsla, som jag då kallade *Urtica stimulans*. En ovan, som rusade til, at med bara händer afbryta grenarne af detta lilla tråd eller buske, fick dyrt betala sin oförsigtighet och okunnighet. Javanerne kände den almänt ganska väl och Holländske invånarne kallade den *Buffelsblad*. Hos Javanske Förstar är vid högtideligheter det altid brukeligt, at låta för nöje skull, en Tiger fäkta med en Buffel, innom en upråttad afplankning, vid hvilken en stor mängd af åskådare kunna sitta säkre för al fara. Om Buffelen vid et sådant tilfälle är trög at angripa sin fiende, så piskas han med desse blader, hvaraf hetta och brand upkommer i huden, så at han omsidor blir aldeles vild och rasande. Då man blifvit bränd af detta näsle-tråd, får man icke tvätta sig med vatn, emedan svedan deraf blifver långt värre; utan bästa medlet deremot är, at påstryka, antingen någon olja, eller mjukt kokade risgryn.

Den 27 vände vi åter om igen och förfogade ofs til *Salatiga*.

Den 28 afreste vi härifrån, beledsagade utaf Fändriken, til en Javansk by

by, kallad *Tundang*, der vi beslöto, at tilbringa natten. Byen var tåmeligen stor och husen bygde små, utaf Bamborör, like löfhyddor, ej tåtare, än at luften i detta heta climat kunde spela igenom. Vi drogo icke in hos någon af Javanerne, utan låto upbygga enskildt för oss en hydda. Detta förrättades straxt utaf åtskillige Javaner och det gick så otroligen fort, at innan vi hunnit stiga utaf våre håstar, afsadla dem och afpacka våre saker; var icke allènast vårt hela hus fårdigt, utan det var åfven meubleradt med en lafve at ligga på, 3:ne stolar och et bord, hvilke alle nu förfårdigades nye. Jag stod helt förvånad öfver denne nybygnad och inträdde med största förundran under dess skugga. Några Javaner höggo tjockare och smalare Bambo-stockar, andre gjorde med tvånne hugg på hvarje sida deraf et hol och andre inträdde uti sådane hol smalare Bambokåppar. Sedan flåtades löfqvistar emellan, och huset blef igenom många hånder innom få minuter fårdigt, åfven som bord och stolar på lika sått, ehuru icke desse voro jåmne eller slåte, och sålunda icke passade sig för förnåme låttingar, utan endast för utmattade resande. Eme-

Emedan vi tidigt före aftonen ankommit, gick jag ut och besökte skogarne samt nejden deromkring, för at insamla några örter. *Dioscoreæ* voro både vilde och odlade, samt slingrade sig med sina rankor, ofta up til topparne af träden.

Och emedan vi icke ägde någon tilgång til ljus, upgjordes utanföre dörröpningen en eldbrasa, omkring hvilken jag med mine insamlade örter och de andre Herrarne med sine fulstoppade tobakspipor satte sig. Det dröjde sedan ej länge, förr än en hel tropp med Javaner utaf byens invånare ankommo och slogo up sit talrika läger framföre oss. Ibland desse voro åtskillige Musikanter samt en stor hop dansare och danserskor, som voro af mine resekamerater hit beställde, för at roa mig och gifva mig tilfälle, at se Javanernes lekar. Spel på pipor, strängar och trummor begyntes och dansen börjades samt fortsattes med åtskillige rörelser och åtbörder, merendels utaf tvänne dansande tillika. Hvar och en, som dansade, måste betala något litet för hvarje dans, åt den, som han dansade med, eller åt Musicanterne. Således måste vi äfven

före

förse våre medhafde Slafvar med något småt mynt, för at kunna deltaga uti nöjet.

Jag nekar icke, at ju denna rolighet var ganska artig; men den oro, som myggor förorsakade oss på detta låglåndta stålle, förbittrade alle andre nöjen och lade et oöfvervinnerligt hinder i vågen för vår nattero. Hvarken ullstrumpor eller stöflar förmådde afhålla myggorne ifrån våre fötter: och ånskönt röken så vål af elden, som af tobakspipan någorlunda friade våre ansigten, voro dock för mig, som aldrig varit ålskare af någon slags rök, desse förvaringsmedel aldeles odrågelige. Omsidor efter midnatten gick jag til sångs på min gråsbåd och under en flöja samt upspånde nåsdukar så fördöljde mig, at de förföljande myggorne föga annorlunda, ån med sin pipande Musik, kunde oroa mig.

Efter aldeles ingen njuten sömn på detta stålle, fortsatte vi morgonen derpå, vår resa til *Samarang* och ankommo dit den 1 Maji.

Jag aflade hos Gouverneuren, en vånlig, artig och ålskansvård man, mit

besök

bosök och berättelse om hvad jag under resan kunnat samla och uptäcka. De växter, som kunde användas til nytta för de sjuke, uti och utom Hospitalerne, voro följande, nemligen:

Fumaria officinalis, af Javanerne kallad *Rumpung*, fans uti de bergaktige trakterne vid Kopping uti föga myckenhet.

Rubus moluccanus och tvånne andre arter funnos emellan Salatiga och Kopping, vid sidorne af backarne och i synnerhet vid bäckarne, i öfverflöd.

Artemisia, malört, af Javanerne kallad *Domolo* och af Malejerne *Seroni*, växte emellan Salatiga och Kopping, på backarne och slätterne, i största öfverflöd.

Sonchus oleraceus, af Javanerne kallad *Dimboring* fågs vid Kopping; likaså

Lactuca, Sallad, Javanernes *Belot*, dock föga, mellan Salatiga och Kopping.

Scolopendrium hade inqvarteradt sig på trän emellan Unarang och Salatiga.

Capsicum, Spansk Peppar, som Javanerne gifva namn af *Lombo*, fans vild emellan Salatiga och Kopping.

Oxalis acetosella, Javanernes *Samangi Kunong*, förekom öfver alt almån.

Chenopodium, på Maleiska *Paijam china*, våxte vid Kopping.

Sanicula, på Javanska *Spran*, stod vid båckarne emellan Salatiga och Kopping.

Ranunculus och en *Persicaria*, den Malejerne kallade *Dukut Parang* våxte med den föregående.

Schœnanthus, på Maleiska *Sire*, fågs mellan Unarang och Kopping.

Fragaria vesca, Smultron, Javanernes *Manikan*, förekom i detta varma land vid Kopping och de dervid liggande båckar.

Clematis slingrade sig omkring buskarne emellan Salatiga och Kopping.

Agrimonia, på Maleiska *Upan Upan Karpo* våxte med den föregående.

Salicornia fruticosa, Javanernes *Tjimbine*, våxte vid Samarangs strånder.

Vi-

Vitex kallades af Javanerne *Simina*, famt *Lagundo* och var mycket almån på flere ftällen.

Coftus arabicus, den jag förut funnit almån uti diken omkring Batavia, fans åfven ganfka almån hår, ifrån Samarang ånda til Salatiga, våxande ibland bufkarne och det höga gråfet.

Leonurus cardiaca, kallad på Maleifka *Klenglengang*, våxte vid Kopping.

Urticæ, nåflor, våxte hår och der, tåmeligen almånne.

Hibifcus abelmofchus prunkade med fine blad och vackra blomor emellan Samarang och Salatiga.

Adiantum fans vid kanterne och åfven in uti fkogarne, famt vid båckarne.

Datura ftramonium, *Rotecubung* kallad, emellan Samarang och Unarang.

Smilax uti fkogarne vid Unarang.

Solanum nigrum, Galnebår, vid Kopping.

Verbefina acmella, Malejernes *Sironi*, var almån öfver alt.

Amomum zingiber, Ingefåra, den Javanerne kalla *Tjai* och Malejerne *Bangle*, förekom måst odlad utaf Chineserne; men *Amomum zerumbet*, som både Javaner och Malejer åfven stundom kalla *Bangle*, likvål almånnast får namn af Lampujang, våxte til öfverflöd, håldst på sandige och magre stållen, emellan Salatiga och Samarang.

Curcuma, gurkmeja, af somlige *Kunir*, af andre åter *Kunjet* nåmnd, fan jag endast vid Samarang.

Kæmpferia eller *Sempu*, stod vid Salatiga uti vatnagtige och låge dålder.

Amomum compactum, kardemomor, af Javanerne kallad *Mojei* och dess frukt *Kappologo* våxte odlad vid Salatiga.

Piper longum, långpeppar, Javanernes *Tjabe* och *Dandang Mussu* våxte rikeligen uti skogarne vid Salatiga åfven som annorstådes, ofta på sjelfva sten-gårdesgårdarne.

Piper nigrum, sterk-peppar, *Maritjo* kallad, våxte uti öfverflöd vid Salatiga uti skogarne.

Pi-

Piper cubeba, kryd-peppar, ſom fick namn af *Komukus*, öfverflödade uti ſkogarne vid Tuntang och år den art, ſom öfverſåndes til Europa.

Melilothus, nämnd af både Javaner och Malejer för *Treba*, hade jag förut märkt vid Batavia; nu fans den vid Salatiga.

Cannabis ſativa, våxte ockſå på et ſtälle vid Salatiga; den var hög, blef en buſke och kallades af Javanerne *Ginje*.

Cyperus rotundus våxte almån öfver alt.

Saccharum officinarum, Såcker-rör, kallades *Tebu* och odlades öfver alt, ſamt våxte vild vid Salatiga.

Mirabilis jalappa förekom måſt odlad, men fans ockſå vild vid Salatiga ſamt kallades på Maleiſka ſpråket *Kambang Pokul Ampat*, hvilket aldeles ſvarar emot Holländarnes *vier uhrs bloem*.

Cynoglosſum, Malejernes *Upan Upan Sapi*, fans mellan Salatiga och Kopping.

Cicuta? ofvan före Salatiga uti bergsklofvarne och vid båckarne.

Plantago major ſtod vid båckar och annorſtådes rikeligen.

Ricinus communis och *Jatropha curcas*, hvilken kallades på Maleiſka *Jarrak*, voro bågge ganſka almånne både hår och annorſtådes på ôn Javä.

Utaf *Arum* voro åtſkillige arter almånne vid vatnpusſar och uti alle diken.

Caryota urens, kallad *Saguer*-tråd, våxte emellan Salatiga och Kopping, ſamt ſades vara det råtta trådet, hvaraf Sago-gryn ſkola göras.

Ocymum baſilicum var almån hår å orten, likaſom *Ocymum ſanctum* vid Batavia och på andre ſtållen.

Tamarindus indica, et ganſka högt, ſtort och vackert tråd, var ganſka almånt öfver alt.

Casſia fiſtula och *javanica*, *Dranguli* kallade, hvars långe trinde frugter aldeles likna kåppar, våxte almånt uti ſkogarne vid Tundang.

Acorus calamus våxte vild vid Samarang och på månge andre ſtållen, ſlingrande ſig omkring tråden och med ſine

ſine taggar formenande vandraren en fri framgång.

Crinum latifolium, ſom kan nytjas i ſtället för *Scilla* våxte hår, vid Batavia och annorſtådes.

Sida aſiatica kallade Européerne Malva arborea, och våxte vid Batavia, Samarang och annorſtådes almån.

Af *Gnaphalium* funnos tvånne ſorter vid Kopping, dem Javanerne kallade *Sombong Madur*.

Sambucus canadenſis, Javanernes *Soobo*, våxte uti bergens klyfter vid båckarne omkring Kopping.

Poterium ſanguiſorba? våxte mellan Unarang och Samarang.

Ophiorhiza mungos eller *Lignum colubrium*, af Javanerne ſå vål, ſom af Malejerne kallad *Kajo ular* och *Bidara laut* var hår och der tåmeligen almån.

Jasminum, ſamlades vid Salatiga.

Coriandrum ſativum, nåmnd af Javanerne för *Katumjar* fan jag på några få ſtållen, der något annat odlades,

så at den tycktes med frön blifvit hitbragt ifrån Europa.

Piper betle och *Areca catechu*, tvånne för Indianerne oumgängelige våxter, funnos öfver alt.

En Tysk Fältskär, som förut varit uti Compagniets tjänst och var mycket älskad utaf Gouverneuren uti Samarang, hade haft den olyckan, at få hvita starren på bägge ögonen, så at han nu var aldeles blind. Då Gouverneuren utaf Hospitals-Medicus, som var min vård, förnummit, at jag tiltrode mig, kunna återskaffa denne Fältskär sin syn igen, erböd han mig et hundrade Ducatoner, i fall jag derutinnan lyckades; och emedan alle mine chirurgiske instrumenter hade åtföljt Skeppet til Juana, låt han straxt genom en affänd courier hämta dem. Men denne man, som var något öfver sin medelålder, måtte sjelf ägt ganska litet förtroende til sin egen vetenskap Chirurgien, emedan han var lika så envis, som han var blind, och ville aldeles icke låta förmå eller öfvertala sig, til at undergå någon operation. Jag efterfrågade derföre, om icke några andre blinde

de funnos, hvilke jag kunde tilſkynda någon hjelp och tillika underviſa min beſkedelige vård uti en operation, ſom är en ibland de vackraſte uti hela Chirurgien. Han anſkaffade genaſt en åldrig Europeiſk man och en 70 års gammal Chineſiſk gumma, bågge blinde på båda ögonen, den förre aldeles ſtenblind och den ſednare kunnande något litet vågleda ſig. Bågge blefvo af mig lyckeligen opererade och återfingo fulkomligen ſin ſyn. Jag öfvertalades ockſå, före min afreſa härifrån, at til min vård öfverlämna icke allenaſt desſe ögon-inſtrumenter, utan flere andre inſtrumenter, hvars bruk på ſkeppen man ſällan har af nöden.

Blomorne, ſå väl enkla, ſom dubla utaf *Nyctantes Sambac* uptrådas ofta på en tråd och nytjas äfven här til kranſar på hufvudet utaf de Europeiſka Fruntimbren. Stundom vid Baler få Cavaillererne en dylik krans med en *Tjampaca* bloma midt uti, at hängas om halſen. Lukten häraf är ganſka angenäm, äfven ſom deras ſnöhvita färg är mycket behagelig.

Kaffé-planteringen idkades på ganſka

ſka månge ſtällen och desſe plantager äro obeſkrifveligen vackre. Kaffé-trädet bär på tredje året de förſte böner. Et hundrade träd gifva gemenligen 3 à 4 Pickels böner, hvarje Pickel af 120 ſkålpund, det ena året mer, det andra något mindre. Uti förſta början ſades Holländſka Compagniet hafva betalt til Javanerne 25 Riksdaler för hvarje Pickel Kaffé; nu betalas icke mer, än ſex Riksdaler, af hvilke *Tommegom* eller Landsfogden behåller 2 Riksdaler, ſå at den arbetande och planterande Javanen ej får mer, än fyra derutaf. *Erythrina corallodendrum*, ſom kallades *Dadap*, var härſtädes altid planterad emellan Kaffé-buſkarne, ſom ſtodo gleſt, för at gifva Kafféſkogen en lagom tjock ſkugga emot den brännande Solen.

Det var öfver måtton angenämt, at ſe en ſådan plantering, nemligen en ſkog af trän uti rätta rader, beſtående til en del af höga och gleſa trän och til en del af buſkar, ſom ſtodo täkte både med en myckenhet Kafféböner och med en hop hvita blomor på ſine utbredde och något nedſlokande grenar.

Den 3 *Maji* firade Javanerne ſit Nyår.

år, då *Patti*, eller Provinſens Höfvitsman, ſom hår reſiderade, gaf en ſtor måltid, hvartil alle Compagniets tjånare uti Samarang voro budne.

Den 14 *Maji* reſte jag med et Hollåndſkt ſkepp ifrån Samarang til Japara, der jag blef obeſkrifveligen vål emottagen och gynnad utaf Herr *van der* Beek, ſom var Reſident på detta angenåma ſtålle, en Herre, ſom både ſjelf ågde lårdom och i denna del af öſtra verlden befordrade både vetenſkaper och deras idkare. Deſs ſynnerliga godhet emot mig ſkal jag aldrig förglömma; men ödet ville icke hårſtådes tillåta mig, at långe qvarblifva, emedan ſkeppet på Juana hade redan intagit ſin ladning och jag måſte ſnart ſkynda mig hårifrån, för at åtfölja det ſamma til Batavia.

Den 20 *Maji* fortſatte jag min reſa til håſt öfver land til Juana, åtföljd af en Javan, den Herr *van der* Beek hade medgifvit mig til vågviſare. Och ſom reſan var för lång, at på en dag uti hettan förråtta, undfick jag recommendations-bref tillika, til en Förſte, den jag under vågen ſkulle beſöka och

ſom var gift med Kejſarens Syſter. Hos denne Prins fick jag hvila öfver natten, ſedan jag om aftonen haft den lyckan, at med honom enſam få ſpiſa vid deſs bord och på rådbråkad Maleiſka ſpråka om hvarjehanda ſaker. Natten var dock ganſka mycket afbruten både utaf uglor och andre djur, ſom ſkreko hela natten. Dagen derpå emot aftonen ankom jag til Juana och gick genaſt med en Slup om bord, emedan ſkeppet redan hade begifvit ſig hela milen ut ifrån redden.

Stränderne långs efter Javas norra ſida äro ganſka låga och hamnarne grunde, merendels moddrige; Skeppen måſte derföre ligga långt ute på redderne och om de ſtarkt laſtas, blifva de på flere ſtällen faſtſittande uti moddret. Sådant hände nu vid Juana, oagtadt ſkeppet redan lagt långt ut, för at kunna emottaga reſten af ladningen; och oagtadt vi pasſade på vid högt vatn, at hisſa våre ſegel, nödgades vi ändock på ſtora båtar aflaſta en hop plankor, för at lätta ſkeppet. Och när det änteligen blåſte up en god vind, ſeglade vi likvål hela två milen ſå uti moddret, at vatnet efter ſkeppet af den blå leran

blef

blef grumladt och blåagtigt. Alle sjöfarande intyga ockſå, at vatnet mer och mer härſtädes minſkas ſamt ſtränderne tilökas och hamnarne upgrundas. Detta ſkal vara ſkjedt i ſå betydande mohn, ſedan Oſtindiſka Compagniet förſt hitſände ſine ſkepp, at der nu äro kärr, hvaräſt ſkeppen den tiden lågo, och dit de nu på långt når icke kunna komma. Denna norra ſidan af Java är ockſå fruktbaraſt, deremot den ſödra är mycket bergagtig, har djupare vatn och är mera ofruktbar.

Emellan Juana och Japara ſticker en udde ut i ſjön, ſom vi nu förbiſeglade. En klippa härſtädes fick namn af *Djefvulsklippan*, emedan der ſkola ofta uppehålla ſig ſjöröfvare, åfven ſom vid *Intermaja* och *Boompjes* öarne, hvilke angripa och borttaga ſtörre och mindre fartyg, ſom icke äro vål beväpnade eller ſegla under betäkning af något ſkepp. Desſe Röfvare äro icke Javaner, utan ankomma ifrån ön Borneos kuſter och deſs underliggande öar, och kunna ſåledes icke utrotas.

Reſan gick ganſka lyckeligen för ſig och vi ankommo til Batavia igen den 1 Junii.

Så

Så ſnart jag var tilbakakommen til Batavia, blef jag kallad, at ſom Medicus göra tjänſt på det ſjukſkepp, ſom ligger på redden utan för ſtaden. Änſkönt alle ſjuke vid ſkeppens ankomſt på redden altid ſtraxt blifva förde til Hoſpitalet i Staden, åfven ſom de, hvilke ſedan kunna ſjukna; ſå hålles likvål beſtåndigt et ſå kalladt ſjuk-ſkepp, merendels et gammalt och annars obrukeligt ſkepp, til at emottaga dem, ſom ſjukna om nattetid, då Staden år tilſluten och ingen kan inkomma. Denna tjänſt eller ſnarare natt-vakt går för vårf emellan alle de Skeps-Fältſkårer, ſom åro uti Batavia; men ſållan förråtta de den ſjelfve, utan i ſit ſtålle lega dertil någon gammal Fåltſkår. För en Ducaton blef jag altſå denne gången derifrån befriad.

Jag hade nu den lyckan få göra bekantſkap med en hederlig Landsman, Herr Wimmercrantz, Capiten Ingenieur uti Holländſka Compagniets tjänſt och uti den ſamma åfven ſå nyttig, ſom almånt ålſkad och högaktad. Han bodde uti förſtaden och emottog mig icke allenaſt med mycken vånſkap, utan viſade mig åfven ſedan under mit

viſtan-

viſtande hårſtådes verkelige tjånſter och mycken ynneſt, med hvilken han altid omfattat flere af ſine ålſkade Landsmån.

Den 19 *Junii*, under det jag ånnu måſte vånta på något ſkepp, ſom ſkulle ſegla til Ceilon, hvilken ó jag ónſkade få beſóka; gjorde jag med General-Gouverneurens tilſtånd och i ſålſkap med Herr Baron *von* WURMB, ſamt beledſagad af en betjånt, den Commisſarius ófver Inlånningarne hade medſånt, en resa inåt landet, ånda til varma badet och de ſå kallade Blå-bergen. Til denna reſan hade Herr Capitenen WIMMERCRANTS haft den godheten, at låmna mig ſin egen håſt, hvilken jag fick nytja både til fram- och återreſan.

Fórſte dagen reſte vi til *Tanjong*, et ſtålle, ſom nu tilhórde Rådsherren CRAN, liggande vid paſs 18 pålars våg ifrån hufvudſtaden. Landet år hår afmått med ſtålpar, likſom i Europa, men likvål af olika afſtånd.

Den 20, reſte vi om morgonen til *Tjipinong* vid paſs 25 pålar, hvaråſt vi ſpiſade middag och ſedan vidare fórbi

Tji-

Tjimangis och *Tjiluar* til *Buytenzorg*, 50 pålars våg ifrån Batavia. Detta ſtålle år inråttadt til nöje för den regerande General-Gouverneuren, och har blifvit utſedt ſamt bebygdt dertil af General-Gouverneuren Imhoff. Stenhus-bygnaden år ganſka vacker, beſtående af tvånne flyglar och et litet Citadell med vackre trågårdar emellan. Deſs aflågſenhet från hufvudſtaden gör dock, at General-Gouverneuren ſållan kan viſtas hår.

Den 22 reſte vi til *Tjiſeroa* och derifrån vidare öfver höge berg til *Tjipannas*. Bågge desſe orter, åfven ſom *Pondogede* och *Arkidomas* tilhöra General-Gouverneuren eller råttare Hollåndſka Compagniet. Hårſtådes hvilade vi öfver natten, och beſågo det varma badet, ſom på Maleiſka kallas *Tjipannas* och gifvit den omkringliggande trakten ſamma namn.

Varma Badet upkommer nåſtan midt emellan de tvånne ſtore Bergs-raderne, uti en dåld. Vatnet befans icke vara kokhett, utan fingret kan fördraga hettan, då det ſtickes deri. Det upvållade på flere ſtållen. Öfver den ådran, ſom

fom fõrer vatnet til Brunshufet, var en hydda bygd. Sjelfva holan var fõga djup och fprånget icke mycket ftarkt; jorden omkring var roft-fårgad och vid fidorne af vatnet hade fatt fig en hőg-grõn tun fkårpa, fom aldeles liknade koppererg. Hufet, fom år bygdt főr badets nytjande, beftår af tvånne delar: den ena kammaren år mycket ftor, igenom hvilken vatnet ledes til den andra: hår voro tvånne luckor på golfvet, főr at renfa vatnet ifrån fin orenlighet. Den andra kammaren hade en ftor fyrkantig hola, beflagen med bråder, och főrfed med trappa. Til detta rum lõpa tvånne tappar af metall, utur hvilke man kan efter godtycko framflåppa kalt eller varmt vatn, til den hőgd, man behagar, under badningen. Ofvan på vatnet famlade fig en fkorpa, nåftan få tjock, fom et runftycke, och var faltagtig. Det beråttades mig, at om vatnet nytjades til drickning, fkulle det laxera och at det derfőre fållan brukades invårtes, utan måft utvårtes. Főr någon tid fedan hade månge fjuke, åfven utur Hospitalerne, blifvit hitfånde ifrån Batavia, at nytja badet och til den åndan et Hospital inråttadt hårftådes, hvilket nu mera ftod obru-

obrukeligt. En Europeifk bonde bodde nu hårftådes och hade upfigten öfver badet och några trågårdar.

Climatet var ganfka fundt och förfrifkande; ja luften var, i fynnerhet mornar och qvällar icke allenaft kylig, utan rått kall, få at jag, fom icke medtagit någon öfverråck, af aftonkölden darrade och frös uti et land, fom låg nåftan under fjelfva Æquatorn.

Kål, rotfrugter, grönfaker och frukttrån ifrån Europa odlades hår och våxte ganfka frodigt, åfven fom vid *Arkidomas*, *Tjiferoa* och *Pondogedé*, ifrån hvilke alle platfer, förfrifkningar upfåndas trenne gånger hvarje vecka til Batavia, för General-Gouverneurens bord. Apelfinernej mognade och voro mycket fmakeligare, ån de, fom våxte nårmare intil Batavia.

Javanerne beråttade och ville intala Européerne til at tro en få löjelig hiftoria, at på *Tjipannas* bergen fkulle finnas en fort Apor (*orang utan*) fom ågde krufigt hår och fötterne vånde bakåt. Ingen Europé hade någonfin hår fet fådane.

Ja-

Javanerne och de Chineser, som bodde ibland dem, hade sine tak tåkte med klyfde Bambo-stycken, som ymsom voro lagde på hvarandre, nästan likasom tegelpannor.

En *Ardea* såg jag på detta stålle, som liknade *Antigone*: *rostrum* var *albo-flavescens*; *gula nuda*, *flava*; *caput calvum*, *albidum*; *pedes cærulescentes*; *remiges cinereo-nigri*; *dorsum et cauda nigra*; *abdomen albidum*.

Turturdufvorne (*Columba risoria*), som på Goda hopps udden altid åro blå, voro hårstådes blekare och merendels hvita.

Kadondon var et tråd, som nytjades til lefvande gårdesgårdar.

Andewalu kallades en ranka med tredelte blader, som utgafs för at vara et godt motgift.

Korang goring och *Tampal utan* voro tvånne våxter, med hvilke Javanerne fårgade blått.

Boa kirai nämndes en frukt, som var mycket sammandragande och sträf.

Tingling mintik sades vara et godt och hjertstyrkande medel.

Den 24 återtågade vi tilbaka öfver bergen til *Pondogedé*. Öfverst på bergen, som voro öfver alt bevåxte med skog och buskar, gingo vi ifrån våre håstar och vågen, för at upstiga ännu högre til toppen och för at der bese den ganska bekanta och mycket omtalade vatnholan vid *Mehemedon*. Jag träffade här nästan norra Europas climat och ibland andre våxter, äfven åtskillige både Mossar (*musci*) och Lafarter (*Lichenes*), som annars äro få sällsynte och nästan osynlige uti Indiens varmaste luftstrek.

Vi förblefvo öfver natten uti *Pondogedé* och dagen derefter reste vi til *Arkidomas*, at bese et ställe, som var ganska märkvärdigt för åtskillige små uti sten uthugne bilder, hvilke voro stälde i skogen, 3 à 4 tilhopa på åtskillige ställen. Javanerne vårdade desse mycket noga och både Javaner och Chineser offrade åt dem. Under vågen sågos vilde Påfoglar, som tame vårdas såsom säl-

sällsame uti Europa, flyga af och an uti skogarne, samt stundom sätta sig på grenarne, för at prunka med sine långe, nedhängande och prägtige stjertar. Jag sköt deraf en, som stektes til aftonen, men var ganska torr och osmakelig. Hela dagen hade en Commendant från et litet Citadel gjort oss sällskap och medtagit tvånne Soldater, som för at bortskråma Tigrarne, beständigt blåste på tvånne små Waldhorn. Tigrarne sades här vara ganska farlige, at de ofta borttogo vandrande Javaner och at de aldeles icke kunde tåla ljudet utaf starke blås-instrumenter. Vi ankommo emot aftonen til *Buytenzorg*, hvilket stålle Javanerne kalla *Bogor*; men innan vi dit framkommo, redo vi til et stålle vid *Paditulis*, för at bese en mycket gammal sten, på hvilken voro bokstäfver uthugne, dem ingen hittils kunnat läsa eller uttyda. Stenen är af en mans högd och vid pass en aln bred. Skriften tykte jag vara stäld ifrån vänster til höger och bestod utaf åtta och en half rad.

Den 26 gjorde vi åter en liten resa ifrån vågen, til Berget *Tjerroton*, som är uti flere hänseenden märkeligt. Det

ligger enstaka nästan midt uti landet. Vår kosa styrdes hitåt förnämligast i den affigt, at bese des besynnerliga holor, uti hvilka Svalor, (*Hirundo esculenta*) bygga sine bon, som äro gelèeagtige, och nytjas til föda. Vi upstego til fots innom en liten stund, til bergets högd och funno, at dessa holor voro egenteligen vid södra sidan af berget och ofvan til aldeles täkta. De tycktes icke hafva kunnat tilkomma igenom råmnande, emedan upåt icke fans någon spricka; utan förekommo de mig vara tilkomna utaf luften igenom vittrande, emedan de altid gingo på djupet och ägde vatn uti botn. Jag ingick uti en och annan af dem och nedsteg äfven et godt stycke uti dem på Bambo-stegar, utan at finna annat än fara, mörker och liksom fördelningar uti flere kamrar. Javanerne ville icke tillåta oss, at härifrån borttaga några nästen, men ägde likvål för oss den högligheten, at icke allenast skänka oss några, som voro oskadde, utan föräråde oss äfven, på vår begäran, tvänne Svalor af den art, som bygde härstädes och voro små, samt aldeles svarte.

Min

Min rese-kamerat och jag blefvo hos Lånets Javanske Höfdinge til middagen ganska kostsamt undfägnade. Han sjelf, tillika med dess Svåger och vi tvånne resande utgjorde hela Sällskapet. Vår vård talade någorlunda och förstod den Maleiska vi talade. För hvarje af oss var maten särskildt uplagd på små porcellins talrickar. Utaf hvarje rätt var således icke stor myckenhet, men rätternes antal för hvar och en gick ända til niotio, så at vi knappast förmådde smaka hvar och en deraf.

Den 28 redo vi til en Landtgård, som tilhörde Herr Duurkoop. Den var öfvermåttan vacker och hade et märkvärdigt torn, hvilket gaf tydeligen nio stafvelsers echo tilbaka. Ifrån detta vackra ställe ankommo vi omsider tilbaka til Batavia.

Under denna resan hade jag sett, at Chineserne uti stor myckenhet satt sig ned, äfven inne uti landet; men at de likvål icke bodde tilhopa med Javanerne. Detta sades vara förbudit derföre, at oenighet och tvister skulle undvikas, hvartil 'Chineserne sades vara mycket

benägne, så framt de icke ändrade Religion och låto omskära sig. Icke desto mindre voro ganska många Chineser gifte med Javanernes döttrar, änskönt Chinesernes döttrar icke fingo gifta sig med någon Javan. Chinesen må ock icke här, såsom uti China innestänga hustrun eller vanskapa fötterne.

Jag besökte sedan flitigt Hospitalet, der de sjuke väl handterades, men det oagtadt uti stor mångd afledo. De dödas antal berättades nästan årligen hafva ökats och i sednare tider i synnerhet deraf, at canalerne, som förde vatnet igenom Staden, icke vederbörligen höllos rena. Icke sällan märkte jag sanningen häraf, då både grönsaker och ofta döde kreatur, utaf Chineserne vråktes uti älfven, och nedflöto til redden. Sedan de förnämste Herrar börjat utom Staden anlägga Lusthus och trägårdar, samt bo utom staden, hade denne osed fåt taga öfverhand. Utaf Listorne underrättade jag mig äfven om det antal Européer, som uti Hospitalet aflidit. Denna lista vil jag meddela ifrån år 1714, ända til år 1776.

År

År	Döde.	År	Döde.	År	Döde.
1714	459.	1735	1568.	1756	1487.
1715	469.	1736	1574.	1757	1441.
1716	453.	1737	1993.	1758	1638.
1717	494.	1738	1776.	1759	1373.
1718	591.	1739	998.	1760	1317.
1719	660.	1740	1124.	1761	1000.
1720	750.	1741	1075.	1762	1390.
1721	614.	1742	1082.	1763	1750.
1722	730.	1743	1283.	1764	1757.
1723	657.	1744	1595.	1765	1754.
1724	769.	1745	1604.	1766	2039.
1725	925.	1746	1565.	1767	2404.
1726	904.	1747	1881.	1768	1831.
1727	676.	1748	1261.	1769	1740.
1728	656.	1749	1478.	1770	2706.
1729	626.	1750	2035.	1771	2316.
1730	671.	1751	1969.	1772	2305.
1731	780.	1752	1601.	1773	1187.
1732	781.	1753	1618.	1774	1957.
1733	1116.	1754	1517.	1775	2788.
1734	1375.	1755	2109.	1776	2877.

Håraf kan ses, at antalet af de döde ökats nästan ifrån år til år; men denna ökning har i synnerhet varit ansenlig efter trenne märkelige förändringar. Ifrån 1714 til 1733 har antalet på döde varit minst. År 1733 begynte man utom staden at uptaga en graf eller

 vat-

vattuledning til Batavia, hvarvid ganſka månge både Javaner och andre omkommo; ifrån den tiden har ock altid de dődas antal őkat ſig. År 1761 bőrjade man, at inlogera uti Hospitalet utom ſtaden flere ſjuke, ån de 200 tilfriſknande, ſom der főrut endaſt ſkőttes och ifrån den tiden har antalet på dőde ånnu mera őkats. 1775 blef på redden anlagt et Sjukſkepp, då ſå vål det året, ſom det påfőljande antalet af dőde varit aldraſtőrſt.

På et ſkepp, ſom nu årnades til Ceilon, blef jag på min begåran, antagen til főrſte Fåltſkår, ſedan Herr Radermacher ſå vål, ſom min vård Doctor Hoffman gjort flere retande főrſők, at medelſt någon főrdelagtig emploi hår på orten qvarhålla mig. Oagtadt jag rått vål kunde főrdraga hettan och főr őfrigt beſan mig vål uti detta heta luftſtrek, var det dock beſvårligt och tungt, at hår főrråtta ſine ſyſlor, och kårleken til Fåderneslandet gjorde mig dőf főr alla andra főreſtålningar, åfven i en tid, då jag på intet ſått kunde innom min foſterbygd főrutſe någon lycka főr mig.

In-

Innan ſkeppet hant laſtas til den föreſtående reſan til våſtra kuſterne af Indien, gjorde jag ånnu åtſkillige utvandringar omkring Batavia ſtad.

Jaccatra år et någorlunda vackert ſtålle, något utom Batavia; den var fordom hufvudſtad för denna delen af Ön och eröfrades af Hollåndarne år 1619. Hår hålles nu et litet antal Soldater, at förſvara Citadellet och vara Batavia til likaſom en förmur.

Portugiſerne ankommo vål til Java, långt före andre Européer och redan 1510, men hunno aldrig få några ſåkre bopålar hårſtådes fåſtade. Efter dem ankommo ſedan Engelsmånnerne och kort derefter Holl ndarne 1596.

Ön Java år lång och mycket ſmal, uti långden i det nårmaſte 140 mil från öſter til våſter, och uti bredden 30 Tyſka mil, ifrån ſöder til norr.

Trenne Religioner åro på Java almånna, nemligen den Hedniſka ibland en del Javaner och Chineſer, den Mahometanſka ibland en ſtor del af Javanerne och den Chriſtna ibland Européerne

erne famt en del Javaner, Malejer och andre Indianer.

Det Java til handel egenteligen frambringar, beftår förnämligaft uti Ris eller Risgryn, fom äro förträffelige och föras til flere orter i Indien til affalu; *Cardimomer* af den fort, fom har rundade fröhölfor (*Cardamomum compactum;*) *Socker* fom til odling blifvit infördt i landet, våxer i ymnighet och fåfom puder-focker föres icke allenaft til alle Indifke Handels-ftållen, utan ock til Europa; *Salt*, fom föres til åtfkillige Indifke platfer och är i fynnerhet ganfka dyrt på Moluccifka öarna; *Peppar*, fom föres måft til Europa; *Indigo*, *Kattun* och något *Bomulsgarn*; *Fogelnåften*, fom merendels förfåljas och det med ganfka god vinft, uti Canton af China.

Loxia oryzivora fans mycket på Java och gjorde ofta anfenlig fkada på Risfålten.

Til fkiljemynt voro gångbare tvånne forter fmåt kopparmynt. Den ena forten var et runftycke, fom Holländfka Compagniet låter flå af vanlig Svenfk koppar uti Europa, hvarifrån de fedan hitföras. Häraf äro tvånne forter, aldeles lika, utom ftorleken, fom deri fkiljer fig, at det ena är dubbelt mindre. Det ftör-

ſtörre af desſe kommer närmaſt i ſtorleken til de Svenſke runſtycken. Å ena ſidan år Compagniets vanliga vapn ſamt årtalet och å den andra år den provinſens vapn, uti hvilken detta mynt blifvit ſlagit. Vårdet af hvardera utaf desſe år dubbelt emot det, ſom de ſkulle äga j Europa, ſå at Compagniet vinner derpå vid paſs et hundrade procent. Den andra ſorten år et Javanſkt mynt teknadt på ena ſidan med Javanſke bokſtäfver och på den andra med en krans, innom hvilken ſtår *Duyt Javas* och Chriſtna årtalet, då den blifvit ſlagen.

Likaledes ſåg jag åtſkillige Hollåndſke Ducater uti Chineſernes och Javanernes händer; men på desſe hade man intryckt å öfra ſidan, med en liten rund ſtämpel, några Javanſke bokſtäfver, ſom gjorde den ibland detta folk begärlig och gångbar.

Chineſerne nytja toflor med baklåder och tjocka ſolor, innom hvilke äro flere rader af hatt-tof, at de aldeles icke ſläppa vatn igenom och förorſaka våta fötter, men desſe äro, äfven ſom deras lika beſkaffade ſtöflar, oviga och tunga.

Reſan

Resan til Ceilon.

1777 *den* 5 *Julii* förfogade jag mig, under den Alsmågtige Gudens beskyd, om bord på Skeppet *Mars*, för at med det samma affegla til Ceilon, förfed med flere recommendations-bref til Gouverneuren och andre Åmbetsmån derstådes.

Den 7 lyftades ankaret och vi gingo under segel, med en stilla och gynnande vind, samt lämnade til rygga et af de hårligaste land på jordklotet.

Den 11 derpå följande kastade vi åter vårt ankare vid *Anjer*, för at hår tilbringa några få dagar och håmta några fat vatn til vår förestående resa. Svenska Ostindiska Skeppet *Stockholms Slott*, som årnade sig til China, låg redan förut hår på redden, at förse sig med vatn och jag ägde den glädjen, at hårstädes träffa och omfamna flere älskade vånner och Landsmån, såsom Capiten PETTERSEN, Superchargeurerne ALNOOR och BLADH med flere. Det vatn, som hår håmtades, utur den nedrinnande båcken, var vål sött och någorlunda godt, men ganska grumligt: och igenom det, at landstigningen hårstädes var ganska svår och at faten uti vatnet rullades til lands, ökades detta grummel ännu mera. Vatnet bidrog ock

ock ganska mycket, at under resan öka och underhålla de upkommande Diarrhéer ibland besåtningen; ja et enda glas kunde knappast drickas ensamt, förutan tilblandning af Thé eller Caffé, utan at det förorsakade den nysnämnde olägenheten.

Den större arten *Pisang* (*Musa troglodytarum*) såg jag här äga tämeligen tydelige frön, platte och nästan så store som Lin-frön.

Spanske *Rör* såldes i myckenhet utaf de uti byen boende Javaner och Svenskarne tilhandlade sig åtskillige utaf den båtre sorten, hvarvid jag, med det lilla jag förstod af Maleiska Språket, hade det nöjet, at tjäna mine Landsmän såsom Tolk.

Fortsåtningen af vår Resa gick sedan lyckeligen för sig, med foglige vindar, så at vi den 9 Augusti passerade Solen och den 28 derpå följande fingo Mallabariske landet i ögnasigte vid *Cochim* samt seglade sedan långs efter kusten af det samma förbi *Porca*, *Coilan* och *Cap Komorin*. Skeppet var icke desto mindre ganska starkt och öfver höfvan lastadt, så at det såkerligen icke

ke befunnit sig vål, om någon håftig storm upkommit. Orsaken hårtil, så vål som til månge andre oredor, olågengenheter och olyckor, var den öfverdrifna snålhet, som råder hos Compagniets betjåning. Capitenen och alle Officerare åga råttighet at handla med vissa varor och til den åndan låmnas dem vissa låsters rymd uti Skeppet; under denna råttighet införa de och belasta Skeppet med mångdubbelt mera för at göra sin vinst ansenlig. Det år i synnerhet Capitenen och Öfver-Styrmannen, som envåldigt missbruka denna frihet. De handels-varor, som i synnerhet nu af private medfördes, bestodo uti en myckenhet Risgryn, Pudersocker och Arrak.

Den 29 sågo vi ön Ceilon och inseglade följande dagarne til dess redd; men föga fattades, at vi hår lidit Skepsbrott igenom Skepparens oduglighet och förfagdhet. Under det vi lodade beståndigt, mårktes, at vi drifvit för mycket inåt de grundare sandbankar, som ligga utanföre den Canal, som åtskiljer ön ifrån fasta landet och skeppet var på vågen, at fastna, då Under-Styrmannen, en rask och tiltagsen Sjöman, seende Capitenens synbara förskråck-

ſkråckelſe och fålda mod, fattade uti luren och commenderade til våndning, ſom innom några minuter förſatte det djupt gående ſkeppet uti djupare vatn och oſs alle lyckeligen utom al farlighet, få at vi derefter ſnart kunde ankra och tacka vår Gud, ſom få underbarligen frålſat oſs ifrån en ögonſkenlig fara.

Dagen derefter ankom ifrån Europa Zelåndſka Skeppet *Wilhelm V*, och efter några dagars förlopp Skeppet *Loo* ifrån Amſterdam.

Jag affånde mine bref til Columbo och hade kort derpå den åran upvakta Gouverneuren Falck, en ganſka lård och förſtåndig man, ſamt den oegennyttigaſte jag kånt af alle Compagniets åmbetsmån. Han var föd på Ceilon, och hade ſtuderat uti Utrecht. General-Gouverneuren van der Parra hade i ſynnerhet befordrat deſs lycka, hvartil han i alle hånſeenden gjort ſig vårdig och förtjånt.

Utom månge andre, ſom hår på orten bevårdigade mig med ſin vånſkap, åtnjöt jag åfven mycken ynneſt hos Herr van Sluysken, ſom kallades almånt *Capiten Canel*, och var hufvudman

för

för dem, fom fkalade och lefvererade Canelen. Vid defs bord var jag en eller tvånne gånger i veckan en vanlig gåft och tråffade der altid et muntert och upbyggeligt fålfkap. Jag gjorde hår bekantfkap med tvånne hederlige Landsmån, nemligen Herr Baron Albedyl, fom var Officerare och Herr von Keulen eller Kjellin, hvilken fatt fig ned, fom Borgare och dref en riktande famt vidftråkt handel på Coromandelfke kuften. Jag ökade vidare mine bekantfkaper med en gammal hedersman, Herr Capitenen Höpner, fom ifrån Sverige förft reft fåfom ung Matros på et Handels-Fartyg, och då under attaken af en Turkifk Sjöröfvare igenom en kula förlorat fin ena tumme famt fedan tjånt fig up uti Hollåndfka Compagniets tjånft, i fynnerhet för fine infigter uti Artillerie-vetenfkapen och Fyrverkeriet. Denne hedersgubbe anfåg mig icke allenaft, fom en vån och ålfkad Landsman i fit hus och ibland fin famille, utan tilböd mig åfven fit bord och en kammare under mit viftande hår å orten, hvilket tilbud jag likvål icke ville antaga, utan håldre bo uti det vanliga herberget, för at friare få göra mine refor och famlingar utaf denna öns Naturalier. Co-

Columbo, fom år hufvudftaden för Holländfke handelen på denna ö, år ftor och vacker, öfver alt omgifven med vallar och ganfka ftarkt befäft.

Gouverneurens *Pallats* år mycket vackert, ehuru det endaft äger en vånings högd. Galleriet år lika långt med fjelfva hufet och utgör et behageligt och kyligt rum, hvarifrån år ingång til åtfkillige kamrar åt andra fidan.

Luften år vål få het hårftådes, fom uti Batavia; men emedan fjelfva kuften icke år få låglånd, utan landet mera högt och vindar tillika almånnare, få finner man hettan mycket drågeligare och climatet fundare.

Badningar uti kalt vatn, hålft uti öpna fjön vid fådane ftrånder, fom åro friade ifrån Crocodiler, åro almånt brukelige, få vål ibland Européerne, fom i fynnerhet ibland Indianerne. Når man eftermiddagarne fpatferar utom ftaden, får man fe hundradetals både fvarte och hvite, både unge och gamle, både frie och flafvar, både af det ena och det andra könet, plafka uti vatnet, och dymedelft gifva kroppen

pen kyla och fibrerne en ſtyrka, ſom ſolens brånnande ſtrålar förſvaga.

Åtföljd af en Ceilones, den Gouverneuren behagat förſkaffa mig, gjorde jag dageligen utvandringar omkring Columbo och förſamlade flitigt i min anletes ſvett, utur omliggande trakter, hvad landet frambringar, under det mine andre Skepskamerater i herberget utbrede ſine handelsvaror och ſkötte ſin handel på et för ſig mera lönande ſätt. Den mig anviſte följeſlagaren var en af Landets kunnige Låkare, meddelade mig altid på våxterne de Ceilonſke och Mallabariſke namnen, ſamt ſåttet, huru desſe nytjades emot hvarjehanda ſjukdomar. Deſs medicinſka kunſkap var ganſka ringa, förvånd och oftaſt orimelig, ſå at jag i den delen ej gjorde mig mycket til nytta.

Barringtonia med ſin ſtora och ſköna bloma våxte altid utmed båckar och vid vatn och låt ganſka ſnart ſine månge hannar utur bloman bortfalla.

Åfven ſå våxte hår nog almån *Dolocbos pruriens* med ſine ludne årtſkidor, hvars hår fåſta ſig vid hånderne, föror-

ſaka

ſaka mycken ſveda, ſom hjelpes med olja eller Risgryns decoct, och berömas emot maſkar.

Compagniet äger uti Staden et eget Tryckeri, ifrån hvars präſs åtſkillige ſkrifter utkommit. Utaf Böcker, ſom här blifvit trykte, förſkaffade jag mig för Upſala Bibliothek åtſkillige, ſåſom:

Kort Begryp der Ckriſtelyke Religie, in de Tamulſcbe Spraak, door SIGISBERTUS ABRAHAMSZ BRONSVELD. Colombo 1754, 8:o. Det är: Kort Begrep om Chriſtna Låran, på Tamulſka Språket.

Tamulſcb Kinder-Catbecbismus, door SIGISB. ABRAH. BRONSVELD. Colombo 1776, 8:o Det är Tamulſch Barna-Catechés.

Evangelium Jeſu Chriſti van Matthæus, in de Mallabaarſe Tale. Colombo 1741, 4:o. Eller: Matthæi Evangelium på Mallabariſke Språket.

Evangelium Jeſu Chriſti van Matthæus, Marcus, Lucas ende Johannes; ende de Handelingen der Apoſtelen, in de Tamulſche Taale; eller: De fyra Evangeliſterne

M 2 och

och Apoſtla-gjerningarne, öfverſatte på Tamulſka Språket; trykt i Colombo 1748, 4:o.

De fyra Evangeliſterne på Singaleſiſka Språket, uti 4:to, erhölt jag utan Titelblad.

Sestien Predikatien in de Tamulſche Taal, eller: Sexton Predikningar på Tamulſka Språket af PHILIPPUS DE VRIEST, Colombo 1747, 4:o.

Grammatica of Singaleeſche Taal-kunſt; En Grammatica öfver Ceyloneſiſka Språket, af JOHANNES RUËLL, trykt i Amſterdam 1708, 4:o.

Manis (*Myr-åtaren*) finnes mycket på Ceilon, i ſynnerhet vid *Negumbo*. Holländarne kalla den *Negumbos Djefvul* och Cingaleſerne *Caballe*. Deſs kött gifves åt ſjuke, at åtas, ſom et medicament. Invånarne veta, at med en knif bora et hol igenom deſs fjäll och kunna då efter behag regera honom, emedan ſpitſen af knifven, ſom hålles uti holet, förorſakar honom plåga.

Frugten af *Solanum melongena* nytjades

des både af Européerne och Indianerne almänt. Den troddes drifva urin och lösa sten i blåsan.

Tjeremelle-frugten var mogen uti October och November, samt nytjades ganska mycket insyltad.

Marmelle mognade äfven uti October; det inre kötagtiga af frukten förtärdes både med och utan tillagdt socker. Frukten är ganska slemig och kallas derföre Slem-äplen (*Slym-apels.*)

Bolange ätes mogen med litet socker och omogen med salt. Den är stor, som en Apelsin.

Panningai är frukten af et Palmträd, som i synnerhet vid Jafna växer uti stor myckenhet. Den är aflång, månlik, til färgen gul nästan som en *Pisang*, men flere gånger större. Den har 2, 3 eller flere helt hårde nötter inuti sig. Bered smakar den sötagtig för den, som är van dervid, men för en ovan är den ej särdeles angenäm. Vid öpnandet stinker den. Då nötterne häraf fås och hjertbladen upskutit, afskäres den nedtil och ätes antingen

kokad med falt och risgryn, eller allena, eller ftötes den til mjöl, hvilket kan nytjas, fom annat mjöl. Detta utfkott kalla Ceiloneferne *Kellingo*. Ifrån Maji månad ända til årets flut, kunna desfe frugter åtas och utgöra då Mallabarernes förnämfta fpis. *Kellingo* kan äfven til framtida bruk uptorkas. Mjölet deraf tjänar i fynnerhet i foppa med fifk.

Octob. d. 28 och följande dagar var jag anmodad, at jämte flere Medici, underföka en hop Canel, fom Konungen af *Candi* hade lefvererat. Den famma befans til hälften vara upblandad och odugelig, ofmakelig och falfk. Den bäfte, fom däraf kunde utväljas, förfändes til Batavia.

Äfvenfå underföktes fem knippor Canel, af en nyligen förut planterad fort, hvilke år 1775, på prof, blifvit til Europa öfverfände, men vid ankomften befunnos icke äga den fmak, fom borde, ehuru den förut, vid infkepningen på Ceilon befunnits pröfvad fin och god. Lukten deraf befans nu både fin och angenäm, men fmaken var ganfka ringa och fnart fagt ingen. Det är således

ledes vål ingen tvifvel, at ju denfamma, under refan, förlorat fin fmak, hvartil orfaken förmodeligen lårer vara den, at oljan i den famma varit för mycket flygtig och ej nog concentrerad uti de unge grenar, hvilkas rot icke varit mer ån tre år gammal. Treårige grenar åro vål fådane, fom tjåna til fkalning, men roten och ftammen bőra dock vara flerårige. Vid fjelfva inpackningen och transporten hade åfven et fel blifvit begångit, fom torde mycket, om ej helt och hållit, bidragit til defs fmaks förlorande; ty desfa knippor hade blifvit embalerade uti en enda fåck och lagde uti kajutan. Således var Canelen hvarken lagd uti tvånne fåckar eller ibland peppar, på det vanliga fåttet. 1776 fåndes ockfå utaf famma fort Canel 47 knippor til Europa.

Canelen år den förnåmfta handelsvara, fom Oftindifka Compagniet afhåmtar ifrån denna ő och barken af denna krydda blifver hårftådes finare och dyrbarare, ån på någon annan ort i verlden. Al ågta Canel tages utaf *Laurus Cinnamomum*, et tråd, af medelmåttig högd och ftorlek. Den fkiljes med bredare och trubbigare blader ifrån *Laurus*

Casfia, fom gifver en gröfre art Canel och tyckes vara endaft en varietet af den förra. Det är få mycket troligare, at den gröfre och finare Canelen, eller *Laurus Cinnamomum* och *Casfia* äro endaft varieteter, härrörande af Climatet och i fynnerhet jordmonen, fom fjelfva Ceilon icke almänt öfver hela ön och på alla defs trakter gifver lika god Canel. Sydväftra hörnet af ön är endaft det, fom frambringar det finare flaget af denna behageliga och förträffeligen hjertftyrkande krydda, och de orter, hvarifrån den måft håmtas, äro vid *Negumbo*, *Columbo*, *Caltere*, *Barbary*, *Gale* och *Mature*, alle liggande längs efter och nära intil Sjökuften. Den Canel, fom de längre in belägne orter gifva, är altid mera grof, tjock, fkarp och bitande på tungan.

Jag befökte utom Staden Gouverneurens Luftplats, fom kallades *Pafs* och ägde et vackert hus tillika med en ftor trägård, hvaräft Canel för några år tilbaka blifvit planterad. Caneltråden våxa ymnigt uti fkogarne ooh hafva blifvit fortplantade utan konftens åtgärd. Européerne hafva trott och Cingaleferne äfven påftåt, at god Canel altid

altid borde våxa vild, lämnad åt sig sjelf, och at den planterad hvarken skulle trifvas eller blifva ägta. Tråden fortplantas vilde igenom Foglar, som åta mogne bår, hvilkas kårnor uti magen ej smålta, och sedan utplantera dem hår och der i skogarne. Denne fördom rådde til slutet af Sextio-talet, då Gouverneuren Iman Wilhelm Falck började i smått, uti denne trägård vid *Pass* försöka, at med konst updraga Caneltrån. Båren blefvo då sådde, som vål och snart upvåxte, men hade det ödet, at plantorne efter någon tid bortvisnade och utdödde. När orsaken härtil noga efterspanades, befans, at Ceiloneser, som drogo sin vinst af Canel-skalningen uti skogarne och ogjerna sågo dess plantering, som med tiden skulle göra samlandet deraf vigare och beqvåmligare, nattetid hemligen hade begjutit dem med varmt vatn. Sedan detta bedrägeri blifvit uptäkt, låt Gouverneuren åter plantera, uti början af Sjuttio-talet flere bår och på flere ställen, både i smått och stort, hvilke upvuxit, trifvas vål och redan kastat af sig flere Canel-skörder. Flere tusende Caneltråd sågos altså nu endast uti denne trägård trifvas och arta sig vål.

M 5 Der-

Derutinnan fåg jag ockfå et Arek-tråd, fom var ganfka högt och ovanfigen fmalt, famt uptil, fom år mycket fynnerligt, fördelt i tvånne grenar, hvar-dera förfed med fin bladkrona.

Hår befågs åfven en *Borasfus* eller *Sjö-Cocos*, hitförd ifrån Maldivifka öarna, fom blifvit fatt i jorden, upvuxit och var nu på tredje året i fin våxt, ågande endaft trenne blader. Nöten hade legat åtta månader i jorden, innan den upfkutit förfta bladet. Bladet var *multipartito-pinnatifidum; pinnis bipartitis.*

Marendan kallades af Cingaleferne fanddunorne långs efter Sjökuften. Den Canel, fom våxte uti desfe fandige fålten, anfågs för den båfte och låckrafte. När tråden hårftådes afhuggas och man fedan deröfver fveder, fkjuta rötterne åter up uti långe, råte telningar, fom gifva en oförliknelig Canelbark. Och utaf fådane telningar har man de få kallade Canel-kåppar, hvilke fe ut, fom hasfelkåppar, men hvaraf barken luktar Canel, få ofta den rifves. Sådane kåppar erhölt jag flere gånger til fkånks, ehuru det icke fkal vara fårdeles tillåtit, at utföra dem. Ca-

Canel-bladet har ſtark lukt af Neglikor; roten åter, ſom igenom ſublimation gjer Kamfer, luktar aldeles, ſom Saſſafras. Canel i almånhet kalla Cingaleſerne Kurundu och ſades den nu mycket vara förminſkad uti ſkogarne emot förre tider, ja ſå, at Canel-ſkalarne på flere års tid icke kunnat lämna den myckenhet, ſom vederbordt.

Kuſterne rundt omkring hela ön Ceilon äro vid paſs ſex eller flere mils bred inåt landet, Holländſka Oſtindiſka Compagniet aldeles tilhörige och ſtå under deſs Gouverneur, faſtän landet bebos af Cingaleſer, ſom efter ſlutade krig blifvit Compagniets underſåtare. Det inre, medlerſta och bergagtiga af ön tilhörer Konungen eller Kejſaren i Candi, hvilken är nu mera ſå inneſluten på alla ſidor, at han ej kan utlurendråga eller til främmande Nationer förſälja någon Canel.

Jacberi kallades tvånne ſorter af *Crotalaria*, ſom växte här nog ymnigt, nemligen *laburnifolia* och *retuſa*, bägge med gula blomor. Ingendera af deſſe, ej eller *Meniſpermum cocculus* kan vara den ſå kallade *Radix Colomba* eller Colum-

lomboroten, hvilken för några år sedan blifvit förd til Europa och recommenderad som et godt låkemedel. Den har fått sit namn af Colombo stad, hvarifrån den med skeppen försändes til Europa; men vetterligen finnes icke denna rot hvarken bredevid Columbo eller på hela Ceilon, utan hitföres ifrån Mallabariske kusten. *Crotalaria retusa* är en annuel våxt, hvars rot altså icke kan äga någon medicinsk kraft. *Menispermum Cocculus* är en almån ranka uti skogarne, hvars rot jag åtskillige gånger låt upgrafva och fan den äga ingen likhet med Columbo-roten, hvarken til kraft, smak, storlek eller utvertes utseende, varandes helt tun med uphöjde rånder och mycket lång.

Sacsander och *Iremus* voro tvånne mycket namnkunnige våxter hos ortens Låkare. Den förra är skild ifrån den sednare, i flere hänseenden. Den förra år en *Aristolochia indica*, hvars rot lagd uti brånvin år bitter, magstyrkande och våderdelande. Den sednare finnes til öfverflöd så vål uti sand-dunerne vid Columbo, som vid Mature och på andre ställen. Dess utseende visar nogsamt, at den hörer til *Contortæ*, och år efter

efter al gisning en *Periplocæ species*, hvars rot är giftig och renſande.

Binnuge kalla Ceiloneſerne en art af *Ipecacuanha*, emedan deſs rot är et ganſka godt kråkmedel, ehuru den är ſkild ifrån den Americanſka. Denna berättades mig blifvit med fördel brukad uti Hospitalerne på Columbo, Gale, Mature och Jafna. Doſis deraf bör vara något ſtörre, än af den vanliga. Häraf viſades mig tvånne ſorter; den ena var hvit, ſom kallades *Elle Binnuge* och en röd, kallad *Ratbinnuge*. Den röda utgafs för den bäſta. Den hvita har fina trådlika rötter och den röda är något tjockare. Bägge äro *Periplocæ* arter, bägge krypande uti ſand-dunerne eller ſlingrande ſig up på buſkarne, ſom våxa uti den löſa ſand-grunden.

Portugiſerne hafva här, ſå väl, ſom annorſtädes under ſit viſtande infört både Chriſtna Läran och ſit Språk, af hvilke ännu öfver alt finnas månge lämningar. Portugiſiſkan, ehuru upblandad, talas mycket almänt ännu både ibland Mallabarer och andre på hela denna våſtra ſidan af Indien och är det nåſtan lika angelägit för en reſande på deſſe orter,

orter, at låra fig denna Portugififka dialecten, fom at låra Maleifkan uti öftra delen af Indien. Hollåndarne hafva efter fin hitkomft fökt, at bibehålla Christna lårans ljus och til den åndan åro af Compagniet bibehålne både Kyrkor och Skolar för infödingar och flafvar, famt Pråfter til deras undervisning och Gudstjånften förordnade.

Hedningarne på ön, i likhet med andre Öfterlåndfke Folkflag, dyrka annars mycket Afguden *Budha* eller *Budjo*, hvars bild man får fe icke allenaft uti Kyrkorne, utan ockfå ofta hema uti hufen. De titulera honom *Deani Budu hamdrue*, det år: *Herre Gud Budu.* Uti Kyrkorne framlåggas åt honom hvarjehanda offer, fom tjåna Pråfterne til inkomfter och med defs offer utmårka de ofta fine behof och fine åliganden. Når en eller flere i et hus fjuknat, utfmidas tunna filfver-plåtar och deraf bildas i fmåt en eller flere månnifko-bilder, fom framlåggas på *Budbas* altare. Då någon har fjuka ögon, bildas af filfver et par ögon och få vidare; men då de i almånhet anropa defs hjelp om något, få bildas antingen bladet af *Ficus religiofa* eller frukten af

Ana-

Anacardium, dem de tro vara denne sin Gudom behagelige. När Prästerne samlat en myckenhet sådane offer, smältas de åter up eller efter vigten försäljas til Guldsmederne. Åtskillige sådane offer-stycken hade jag tilfälle tilhandla mig, äfven som en liten af rent silfver förfärdigad Husgud *Budha*, som haft det oblida öde, at af dess ägare hos en Europé varda pantsat. Det händer stundom, at en trångande nöd tvingar dem härtil, men så snart de sedan förmå det åstadkomma, inlösa de rigtigt sådane panter. Afguden är altid sittande med fötterne i kors på Indiska sättet, med en hand ofvan på hufvudet, bägge händerne framtil ihopknäpte, och med långa öron, som räcka ned til axlarne. Uti Kyrkorne såg jag denne bild vara dels af sten, dels af trä och utaf åtskillig storlek.

Morer, som hit ankomma ifrån fasta landets kuster, äro nog talrike uti Columbo och drifva ansenlig handel. De äro merendels resliga til växten, svartare än öboarne och väl klädde. Klädningen liknar nästan en Fruntimers Rob, är oftast utaf hvit bomulslärft, ganska vid och om lifvet hoprynkad, samt

famt midt öfver lifvet bunden med en gjördel af hvit bomulstyg, hvilken tilknytes på högra fidan. På hufvudet båra de en Turband. Öronen utfiras almånt hos dem med långe örhången af Guld, på flerehanda fått tilverkade; fomlige åro flåte, andre virade, andre åga röda, blå eller gröna ådla ftenar infattade; fomlige åro ganfka ftore utaf hela fingrets långd, andre åro fmårre. Stundom drages et enda fådant i örat, ftundom flere, ända til fem och fex, få at af desfas tyngd holet uti örat och örfnibben förlångas ganfka långt, ja få, at örat råcker ända ned til axelen. Månge hafva uti desfe ör-ringar infattad en liten rund och knottrig frugt, hvilken fåges våxa på et heligt berg uti landet *Kafchi*. Frugten kallas *Uteratie* och år almånnaft ftor, fom en liten årt, någon gång, fom en bösfe-kula. Några tiltro fig uptåcka uti denne frugtens hol och rynkor likafom fju anfigten, då den fkal vara högt i vårde och af de hederligare och förmögnare Morer betalas med hela tuhundrade Riksdaler. Så fnart barnen blifva 3 år gamle, gifves dem en fådan liten öronring til prydnad. Det åro egenteligen de rikare, fom båra månge uti fine öron, få at man af öron-

öron-ringarnes beſkaffenhet, ſtorlek och mångd kan ſluta til deſs ſtörre förmögenhet och rikedom.

De förnåmare ibland Ceiloneſerne, ſåſom Ambasſadeurer och Mån vid Hofvet i Candi, båra långa Guldkedjor om halſen, ſom hånga ned på bröſtet och magen. Sådane ågde de Ambasſadeurer, ſom nu ankommo til Columbo och dylike gifvas åfven åt Hollåndſke Ambasſadeuren ſamt deſs Secreterare, af Konungen, då de ankomma til Candi. Desſe kedjor beſtå icke utaf lånkar, utan utaf kulor, ſom inuti åro iholige, öfver alt genombrutne och flåtade af Guldtråd, like filograms-arbeten. Sådane kulor upträdas ſedan, antingen på et ſilkesſnöre eller guldtråd til den långd, ſom åſtundas. En ſådan kedja, ſom år ganſka lått, vål arbetad och prydelig, kommer, i anſeende til deſs ringa vigt, föga mer, at koſta, ån 20, 30 til 40 Pagoder, hvarje Pagod råknad til en Ducat.

November den 4 afreſte jag ifrån Columbo til *Mature*, i ſållſkap med Herr Frobus, ſom måſte å Compagniets vågnar förråtta reſan dit, at låta embalera

Canel på *Barbari*, *Gale* och *Mature*, under det Herr SLUYSKEN gjorde en refa til *Negumbo*, főr at der draga főrforg om Canels embalerande och őfverfåndande til Europa med de hemgående fkeppen.

Refan fkedde uti en Palanquin, fom år mera őpen och i några hånfeenden olik en japanfk Norimon, ehuru den i det måfta kommer dermed őfverens. Den åger en Bambo-ftång őfver taket och båres af flere Morer, fom under vågen ymfa om. Man kan både fitta och ligga uti en fådan dragftol. Den har på åndarne och fidorne gardiner emot folens hetta. Merendels refer man med fex eller tolf bårare.

Vår våg gick ifrån Columbo til *Panture* fem mil; til *Kaltere* 3 mil, til *Barbary* 2 och en half mil, til *Weltotte* en, til *Amlagotte* fem, til *Hekkede* tre och til *Gale* tre mil; vidare til *Belligama* fem mil och til *Mature* tre och en half mil. Vågen var anlagd långs efter ftrånderne famt ofta befvårlig och fandig.

Őfver alt fer man långs efter denna fidans ftrånder, Cocos-fkogar, fom ftråcka-

ka sig ända ifrån *Negumbo* til och förbi *Mature*, med trån uti oräknelig myckenhet och til otrolig nytta för infödingarne, som nytja dess frugter. Desse Cocos-skogar gå dock icke mycket djupt inåt landet, utan hålla sig vid stränderne och äfska sandgrund samt sjöluft, ja så, at jag ofta såg Cocos-trån våxa så nära stranden, at de lutade sig öfver hafvets salta bölja, som fuktade dess fot och uti så naken sand, at icke et endaste gråsstrå der kunde våxa.

Cocos-blader märkte jag flerestädes vara bundne omkring tråden och tjåna således i stället för stege, på hvilken inlänningarne kunde upklifva för at afhåmta frugterne. På några trån var en, på andre åter tvånne sådane stegar ombundne. Sidogrenarne af hvarje blad, som voro tilhopabundne, utgjorde 10 til 12 trapsteg. Äfven såg jag på några stållen et tog bundit emellan tvånne Cocos-trån, hvarpå Ceiloneserne kunde gå öfver ifrån et tråd til et annat.

Oxar brukades för kårror och voro ganska små samt magre. Somlige af dem voro föga större, ån en tvånne månaders kalf i Europa.

N 2 Öfver

Öfver åarne voro inga bryggor, utan måste vi öfverfara dem med båtar, som voro små och fördenskul bundos trenne tilhopa samt täcktes med bråder, så at de utgjorde en flott-brygga. Åarne voro ansenligen brede, mycket djupe och ågde ofta en stark ström.

Jarrak-trån (*Jatropha Curcas*) voro på flere ställen planterade til lefvande gårdesgårdar.

Under vägen voro på Compagniets kostnad åtskillige hus upbygde, til at hvila och gästa uti, och stundom voro desse både store och vackre. Inuti täcktes desse under taket med linne och stolar samt bord voro åfven dermed öfverdragne vid vår ankomst. Utom dess hade man utsiradt rumen med åtskillige prydelige blomster, såsom *Gloriosa*, *Areca*, *Lycopodium cernuum*, *Jxora* med flere. Utanföre sjelfva huset voro också upreste åtskillige pelare uti tvånne rader, beklädde med unga Cocos-blader, prydde med blomor och täkte med linne. Då vi ankommit utan för huset, lades et stycke linne på marken, och på det samma nedsattes dragstolen. Sedan utbreddes linne för oss, at vandra

på

på ånda fram til huset. Denna åra bevisas vanligen Européerne, då de resa uti Compagniets årender och angelågenheter.

Den 5 anlånde vi til *Caltere*, hvaråst en Fåstning blifvit anlagd och der en Lieutnant år Commendant.

Eftermiddagen afreste vi til *Barbary*, dit Canelen ifrån hela den omkringliggande trakten lefvereras och deråst flere Packhus af sten blifvit upbygde, så vål til dess uplåggande, som til fórfårdigande af *Cair* eller en sort våfnad utaf Cocos - trådar. Utanfóre uti hamnen kunna skeppen ankra och ligga såkre denne tiden, fór at emottaga och inlasta Canelen.

Den 6 embalerades 319 Baler Canel, ibland hvilke voro några utaf planterad Canel.

Den 7 fortsattes vidare resan och *den* 8 om aftonen ankommo vi til Gale, en vacker Stad, som ligger på et utskjutande hórn af en klippa och år vål befåst.

Vatnet är til drickning icke särdeles hälsosamt här; det upblåser starkt magen och förorsakar efter al gisning den så kallade Mallabariska sjukan uti testiclarne och fötterne, som innom Staden är mycket almån, men utom den samma sällsynt.

Den 9 embalerades här Canel och eftermiddagen afreste vi åter til *Mature*, dit vi ankommo om morgonen derpå följande. Härstådes embalerades samma dag 326 Balar Canel uti ylle-säckar, öfver hvilke sedan sydes en Kohud.

Innan Canelen embalerades, måste den altid förut af dertil förordnade Chirurgi, så vål den, som är på stället, der embaleringen sker, som de, hvilke finnas på skeppen. Jag hade oftast tilfälle, at i år öfvervara desse förråtningar och måste tillika med de öfrige sedan vara ansvarig för Canelens godhet. Utaf hvarje knippa uttagas några stånger, som genom tugning och smak undersökas. Denne förråtning är ganska besvårlig, emedan canelen borttager af tungan och låpparne alt slem, som bekläder dem och förorsakar sedan en sveda, som är odrågelig och hindrar enom,

at

at fortfara. Man måste sålunda med mycken varsamhet förrätta den och tillika emellanåt äta en smörgås, som något lindrar svedan. Sällan uthårdar man 2:ne eller 3:ne dagar å rad.

Den fina Canelen känner man af följande egenskaper, nemligen: 1:o at den är tun och något böjelig; vanligen bör den vara tjock, som Regal-papper eller något tjockare. 2:o Är den ljus och gulagtig til färgen, föga stötande på brunt. 3:o Smakar den sötagtig och är tillika ej starkare, än at den utan sveda kan tålas, och utan någon eftersmak.

Ju mera Canelen afviker ifrån desse kännemärken, desto grofvare och odugeligare anses den vara, såsom: 1:o om den är hård och tjock, som en Svensk styfvers slant. 2:o Om den är mycket mörk eller brun. 3:o Om den är starkt stickande och brännande på tungan med en smak, som stöter på kryd-neglikor, så at man ej utan sveda kan tåla den och så at slemet på tungan förtäres, då man flere gånger pröfvar den. 4:o Om den har någon eftersmak, såsom at vara sträf, besk eller slemig.

Sådane åro forterne af Canel, då de utur fórrådshusen våljas och forteras til utfórsel; men skalarne, som uti skogarne eftersöka Canel-tråden och afskala barken, omtala flere och andre forter Canel, hvilkas blad til sit yttre utseende åga någon likhet med hvarandre och alle ej nytjas til skalning, utan utaf kånnare utvåljas och utmönstras. Desse Canel-skalare kallas på Cingalesiska Språket *Schjalias.*

De forter Canel, som Schjalias altså råkna, åro fóljande tio, nemligen:

1:o *Rasse Curundu* eller *Penni Curundu,* det vil såga Honing-Canel, som år den båste och angenåmaste samt har store, brede och tjocke blader.

2:o *Nai Curundu* eller Orm-Canel (*Slange-Canel*), hvilken kommer nårmast intil den fórre, ehuru ej aldeles uti samma grad, uti låckerhet och åger åfven store blader.

3:o *Capuru Curundu* eller Kamfer-Canel; denne sort finnes endast uti Konungens Lånder och af roten destilleras Kamfer.

4:o

4:o *Cabatte Curundu*, det år sammandragande eller stråf Canel: den har något smårre blader, ån de förre sorter. Desse fyra sorter, som allesamman åro af et och samma species af *Laurus cinnamomum*, åro icke annat, ån nåra hvarannan liknande varieteter, hvilke skiljas af *Schjalias* blott igenom smaken, och åro de endaste, som för god Canel böra och kunna skalas.

Följande sorter skalas deremot aldeles icke.

5:o *Sævel Curundu*, det år flemig Canel, hvars bark tuggad har en flemig eftersmak, likasom en Mucilago. Barken håraf år vek, trådig eller vresig och ej så tåt eller fast, som hos de andre; den år ock seg, samt låter låtteligen böja sig, utan at den straxt springer. Denne år också en variation af *Laurus Cinnamomum*.

6:o *Dawul Curundu*, det år platt eller Plank-Canel, så kallad, emedan barken under torkningen icke rullar ihop sig, utan förblifver platt. Denne sort år utaf *Laurus cassia*.

7:o *Nica Curundu*, som vil säga, Canel med blader, hvilke likna *Nicacol* eller *Vitex negundo*, nemligen at de äro lancet-like eller länge och smale. Denne tyckes vara en varietet af *Laurus camphora*.

Utom desse sju sorter räknas ännu trenne, som märkeligen skilja sig ifrån den äkta Canelen. Man kan ocksä straxt se, at de ingalunda med rätta kunna räknas under Canel-träden. Häraf har jag endast set en sort, nemligen *Törne-Canelen*; de öfrige sorter äro ganska sällsynte och finnas endast uti Kejsarens Länder.

8:o *Caturu Curundu*, det är Törne-Canel, (*Dorn-Canel*); den är af en hel annan slägt, än *Laurus* och barken äger icke den minsta smak af Canel. Bladen likna icke *Laurus* och grenarne hafva (*spinæ*) taggar på sig.

9:o *Mal Curundu* eller Blom-Canelen; och

10:o *Tompat Curundu*, det är Treblads-Canel, emedan bladerne sägas emot spitsen dela sig uti trenne flikar.

Cane-

Canelen ſkalas uti ſkogarne på tvånne ſärſkilde tider af året. Den ena kallas *Stora Skörden*, ſom varar ifrån April til Auguſtus; och den andra *Lilla Skörden*, ſom varar ifrån November til Januarii månad.

Uti ſkogarne af Compagniets egne Länder är det, ſom Schjalias ſöka och ſkala Canel-barken, ehuru det ſtundom händer, at de ſtjäla ſig in uti Kejſarens ſkogar och gå ſtundom ända til Candi på en half mil nära, at hämta den; men blifva de, i det ſednare fallet uptäkte och til fånga tagne, ſå afſkäres dem öron och näſa.

Hvarje Land-ſträcka eller By uti Compagniets Länder är ſkyldig, at årligen ſkala och lefverera en viſs myckenhet Canel, hvaremot Ceiloneſerne derſtädes äga fritt et viſſt ſtycke Land, at nytja och bebo, utom andre förmoner. Öfver et viſſt antal Schjalias äro andre Förmän ſatte, ſom hafva upſigt öfver dem och Canelen, ſamt äga rättighet, at ſmärre brott afſtraffa. Öfver alleſamman åter är ſatt en Europé, ſom kallas deras Hufvudman (*Hoofd der Mahabadde* eller ofta i almänt tal *Capten*

Ca-

Canel), hvilken emottager famt blifver Compagniet anfvarig för al Canel. Denne äger ockfå råttighet, at i fvåre brottmål döma och afftraffa.

Canel-fkalningen tilgår på följande fätt: 1:o Utfökas, efter bladen och andre kånnemårken, gode Canel-tråd; de grenar, fom åro tre år gamle, affkåras med en vanlig krokig Trågårdsmåftareknif. 2:o På de affkurne qviftar affkrapas barkens ytterfta fnas (*epidermis*) med en annan knif, fom på ena kanten år kulrig och på den andra krokig med en hvafs fpits i åndan och å bågge desfe kanter fkarp. 3:o Efter barkens affkrapning upriftas qviftarne långs efter med knifvens fpits och barken losfas fmåningom ifrån med knifvens kulriga ågg, til defs den aldeles kan afdragas. 4:o Tilhopa famlas den affkalade barken, flere fmårre pipor ftickas in uti de ftörre, utbredas til torkning, då barken af fig fjelf vidare ihoprullas, bindes vidare uti knippor och åndteligen bortföres. Alla desfa fyflor förråttas icke af en enda man, utan fördelas detta arbete emellan flere. Schjalias lefverera fedan Canelen uti Compagniets til den åndan på flere ftållen anlagde packhus, dit

dit den antingen båres, eller der åar finnas, fóres med båtar. Hvarje knippa år då ombunden med tre smala rottingar och våger ungefårligen 30 Skålp. I Packhusen uplåggas dessa knippor i högar, för hvarje by sårskilde och tåckas med bast-mattor.

När skeppen sedan åro fårdige, at intaga Canelen, embaleras den efter förut sked pröfning. Hvarje knippa göres då af vid pass två alnars långd och afvåges til 85 Skålp. netto, ehuru den sedan mårkes och beråknas endast för 80 Skålp., så at 5 Skålp. råknas til intorkningen under resan. Med tåg vål och hårdt ombunden insys sedermera en sådan knippa uti tvånne såckar, den ene utom den andre, hvilke mårkas til vigten och stållet, der den blifvit embalerad. Såckarne böra ej vara af segelduk eller linne, utan ylle eller sådane, som i Indien kallas *Gunjesakken*, hvilke icke skada Canelen under transporten.

Ifrån Packhusen afföras Canel-såckarne til skeppen, och sedan de der, jåmte andra varor, blifvit inlastade, öses lös svartpeppar deröfver, för at upfylla alla mellangömor och hol. Pep-

pa-

paren, som år torr och het, drager under resan åt sig Canelens fuktighet och har befunnits dymedelst bibehålla icke allenast Canelen vid dess godhet, utan åfven förhöja dess styrka.

Canel-plantager hafva vid slutet på 60 och i början på 70:talet af innevarande århundrade, igenom Gouverneuren FALCKS vise, försigtige och oförtrutne anstalter, blifvit anlagde på flere ställen, deråst flere tusende trän blifvit updragne uti sandgrund, som år för Canelen den aldratjånligaste jordmon. Vid *Situwaka*, som ligger vid grånsen emellan Kejsarens i Candi och Compagniets Land, år en ganska stor Canel-trågård anlagd, hvaraf redan trenne gånger Canel blifvit skalad och hvaraf åfven detta år sändes til Europa. Vid *Pass*, icke mycket långt ifrån Columbo, en Gouverneurens Lustplats och åfven utanföre Columbo stad och fåstning får man se sådane planteringar. Vid *Kalture* och *Mature* fick jag också nu taga i ögnasigte dylike ansenligen store Canel-plantager, som för två och tre år sedan blifvit anlagde. När alle desse och flere dylike komma uti fulkomligt stånd, blir det för Holländska Ostindiska Com-

pag-

pagniet otroligen beqvåmligare, at få håmta sin Canel utur en trågård, der tråden stå rymligt och uti rader, ån főr Schjalias, at vidt och bredt krypa omkring i trånga skogar, til at utsőka och håmta den. Canelen har utom dess uti skogarne minskats emot főrre tider, dels főr det, at stycken af Land, som gåfvo båsta Canelen, til andre bruk blifvit uptagne, dels derfőre, at Canel-tråden uti vilde skogarne varit låmnade utan al vård.

November den 13 begåfvo vi oss på återresan ifrån *Mature*, och ankommo til *Gale* den 14 om morgonen.

Den 16 afgingo vi vidare ifrån Gale och anlånde til Columbo den 19 derpå főljande.

Sedan Canelen uti Columbo blifvit embalerad, bőrjas med oljans destillerande. Canel-olja, den dyrbaraste och főrnåmste af alle oljor, destilleras endast uti Compagniets Apothek uti Columbo af de stycken Canel, som under inpackningen affalla och afbrytas. Detta grus lågges uti store kar, hvarpå őses så mycket vatn, at alt år vål betåkt. Det låm-

lämnas sålunda uti flere kar, som efterhand dageligen tillagas, hela 6 til 8 dygn, at macereras. Et sådant kar håller gemenligen 100 skålpund Canel-grus. Alt detta öses sedan efter hand uti destillers-pannan af koppar och vid en sakta eld afdrifves. Vatnet, *Aqua Cinnamomi* kalladt, går då helt hvit, nästan mjölkfärgadt öfver, tillika med oljan, som i den undersatta öpna glaskulan flyter ofvanpå. Et kar afdestilleras hvarje dygn. Under hela destillations-tiden äro tvänne Commissarier eller Ledamöter af Justitie-Rådet förordnade, at ymsom vara närvarande, ehuru det icke sker; utan komma de merendels dit hvarje gång oljan skal skiljas ifrån vatnet. Oljan öses då uti en flaska, som Commissarierne försegla och bevara i en kista, som äfven af dem förseglas. Således kan Apothekaren ej åtkomma, at stjäla något, så framt han ej utur Recipienten förser sig, innan Commissarierne ankomma. Huru mycken olja fås af 100 skålp. Canel-grus, gjorde jag mig mycken möda, at utforska, men altid förgäfves, emedan sådant är emot Apothekarens intresse, at göra det kunnigt. Det är dock säkert, at Canelen icke gifver mycken olja, i proportion

emot

emot andre fpecerier, och at derföre icke användes dertil nyttig Canel, utan endaft grus, fom ej til Europa kan förfändas. Canel-oljan fåldes här på ftället til 9 och tre fjerdedels Holländfke Riksdaler et unts. Den är då blekgul til fårgen och fålunda icke mörkbrun, fom den vanligen blir af den tjocka Canelen. De öfrige delar af Canel-trädet, utom barken, tjäna ej til Canel eller olja. Trädet är löft och någorlunda vackert; til plankor fågadt användes det ftundom til kiftor och dylikt, men defs lukt friar det ej för at angripas af mafkar.

Ian Lopes kallades Boerhavia *diffufa*, hvilken icke bör bortblandas med *radix Lopes*, fom kommer ifrån Mallabarifke kuften hit och hvaraf detta år fändes med de hemgående fkeppen til Europa för förfta gången för Compagniets räkning vid pafs 300 fkålpund.

Moringa-rot med Långpeppar (*Piper longum*) ftött och pålagd, brukades här fåfom en (*veficatorium*) Senaps-deg til blåfors updragning.

Calaminder kallades en fort trå, fom

var ganſka vackert och hvaraf jag hos Hollåndarne ſåg åtſkillige tåcke meubler i huſen, ſåſom Bureauer, Stolar, Bord, Soffor, Doſor, Skrin med mera. Bonade voro desſe glatte, ſom en ſpegel. Trådet år ſå hårdt, at ågg-jern ej vela ſtå fôr det, utan det måſte raſpas och nåſtan ſlipas. Sållan håller det ockſå någon limning. Det år mycket fint, och tillika ſkôrt. Uti Cingaleſiſke ſpråket ſkal Calaminder betyda et ſvartſlammigt tråd. Deſs innerſta tråagtiga del år ganſka vacker med hvita eller hvitgula och ſvarta eller bruna ådror, ſtrimmor och vågor. Uti roten ſades desſe vågor vara tåtare och môrkare; derfôre ju nårmare roten et ſtycke var tagit, deſto dyrbarare anſågs det, emedan långre up i trådets ſtam vågorne blefvo gleſare och blekare. Yttre delen af trådet til en tredjedel eller hålften ſades icke tjåna, utan bortkaſtas. Myror ſades icke ſkada det ſamma. Trådet fick jag ſjelf icke ſe, men det beſkrefs mig vara ganſka ſtort och ſå tjockt underſtundom, at 3 til 4 man icke kunde omfamna det. Utaf de qviſtar, ſom jag låt utſkickade Ceiloneſer håmta mig ifrån de inre ſkogar, ſåg jag, at det var en *Dioſpyrus ebenum* eller ſamma tråd, hvaraf ſvart Ebenholts håmtas. Ta-

Tame ormar fördes omkring utaf Mallabarer eller så kallade ormtjusare, för at för god betalning dansa och göra allehanda konster. Ägaren smekte dem och tog dem ofta uti händerne samt nödgade dem understundom at bita. Då ägaren blåste på en liten pipa, uplyftade ormarne sine hufvuden och efter en viss tact vredo det hit och dit. Sådane ormtjusare stryka hår Land och ståder omkring, likfom Tyskar understundom i Europa, för vinsten skull, med björnar och markattor.

Ormstenar, som ganska mycket blifvit berömde emot ormbet, efterfrågade jag noga hos Mallabarerne, för at utforska dess beredning. Sådane tilfördes mig ofta och höllos länge nog dyre, så at de, som jag uti början uphandlade, voro vål betalte; omsidor, sedan jag ej årnade köpa flere och andre afnåmare voro sållsynte, bekom jag deraf för mycket godt köp, så at jag sedan, ankommen till Goda Hoppets udde, kunde lämna mine vänner deraf för en Riksdaler stycket. Stenen är genom konst tilverkad, stor och nästan af samma skapnad, som en böna, ehuru dess storlek och skapnad sållan befinnes

nes lika. Gemenligen år den rundagtig eller något litet aflång med trubbige kanter, på ena fidan i det nårmafte platt och på den andra något kulrig. Den fôrfårdigas utaf afkan af någon rot, fom brånnes och af en vifs fort jord, fom fades finnas vid *Diu.* Desfe blandas tilhopa, brånnas å nyo och bringas til en deg, fom fedan fkapas til en ormften och torkas. Alle hafva icke lika fårg: de, fom blifvit måft brånde, åro mer ljusgrå och de, fom åro minft brånde, åro mera môrkgrå; oftaft åro de flåckige af fvart och grått. Stenen åger uti fig fine hål, fom dock ej fållan fes med blotta ôgonen och år den tillika få bråcklig, at den faller fônder, om den flåppes på et ftengolf. När man blifvit biten af en orm, lågges en dylik ften på det fårade ftållet, faftbindes och hålles der qvarliggande, til defs alle porerne åro fulle af det utdragne giftet. Den fåges då fkola affalla af fig fjelf, likafom en måttad blodigel; och om den då lågges uti fôt mjôlk, tros giftet der utdragas, hvarefter ftenen åter kan låggas å nyo på fåret, om man fôrmenar något gift vara qvar. Man tilfkrifver ock hårftådes denne ften mycken kraft emot elake Febrar, åfven Rôtfebrar,

om

om något fint ſkrapadt deraf med vin intages. Man berättade mig, at falſke ormſtenar gifvas efterapade, ſom ej åga någon kraft, och at man derföre borde noga underſöka dem, ſom voro oförfalſkade och ſom kändes dermed, at de faſtnade emot gomen ſamt emot pannan, då man vore varm och åfven at de lagde uti vatn, upkaſtade efter en kort ſtunds förlopp, åtſkillige ſmå vatnblådror.

Cocos-nötter ifrån Maldiviſke öarne eller de ſå kallade *Zee-Calappers* ſades årligen hitföras af några ſåndebud derifrån och ibland andre ſaker föråras åt Gouverneuren. Kårnan uti denne frukt, ſom mycket liknar den vanlige Cocosnöt-kårnan, anſågs hår för et ganſka godt motgift. Man intager då deraf et halft eller helt quintin. Den förſåkras åfven bota Rödſoten, Fallandeſoten och Slag. Af Maldiverne kallas den *Tavarcare* och tyckes höra til *Boraſſi* ſlågte.

Utaf de vanlige Cocos-nötterne, ſom dageligen tjånte Indianerne til föda, pråsſades på flere ſtållen en ganſka ſtor myckenhet olja. Cocos-nöten bråkades då, ſå hel, ſom den kommer ifrån

trådet, fönder emellan tvånne Cylindrar. Oljan, få långe den är fårsk, är ganfka mild famt nytjas til matredning, uti lampor och til andre behof både af Européer och Indianer. Utaf det trådiga fnafet, fom omgifver nöten, förfärdigades almänt tog til fartyg och andre behof och åfven, fom mig förekom aldeles oväntadt, tjocke kabeltog, til bruk och nytjande på de Holländfke Skeppen, då de ligga uti hamnarne vid denna ö.

Indianerne, fom äga uti fine Länder få många giftige djur, fafter och frukter, äro åfven rikeligen förfedde med få kallade motgifter. För fådane anfågos *Lignum Colubrinum*, *Ophiorhiza*, *Mungos* och åfven utaf Morerne *Rhinoceros* horn.

Uti härvarande (*Mofkeer*) Kyrkor, upföra fig Morerne ganfka fedigt och andägtigt. Med yttersta vördnad förrätta de fine böner och under det fåg jag dem aldrig en gång vrida hufvudet, mycket mindre tala med hvarandre. Uti desfe ftycker kunde de tjäna de Christne til efterfyn, hvilke ftundom vifa fig föga anftändige uti Guds hus och ofta

ofta bedja med så liten andagt, at en *Mor* ſkulle inbilla ſig, det deras Gudstjånſt endaſt vore et tidsfördrif.

Emedan uti Columbo drifves en vidſtråckt handel med hela kuſten af faſta landet och en myckenhet Morer åfven uppehålla ſig hårſtådes för handelen ſkull, ågde jag et ypperligt tilfålle, at hår förſkaffa mig åtſkillige ſålſynte och gångbare Indiſke mynt.

Ibland de Ceilonſke mynten var et beſynnerligt til ſin ſkapnad och ſades åfven vara gångbart på Mallabar och Coromandel. Kejſaren uti *Candi* berättades mig ſlå det ſamma, utaf åtſkillig ſtorlek och vårde och kallades det almånt *Laryn*. Det beſtår af en utſmid ſilfver-cylinder, ſom uti midten hopböjes och åndarne ſedan krökas likſom en hake, på hvars öfre ånda antingen någre bokſtåfver, ſtjernor eller inhugningar teknas. En af dem jag mig tilvåxlade, koſtade 12 Hollåndſke ſtyfver och en annan mindre, 9 ſtyfver, bågge utaf ſint ſilfver.

På någre ſtållen af Ceilon upgråfdes utur ſjelfva jorden et kopparmynt, mindre

dre ån et runſtycke, men något tjockare, med en bild på och Mallabariſke bokſtåfver. Detta troddes vara et Mallabariſkt mynt, ſom fordom hår varit gångſe.

Ibland de fattigare voro mycket gångbare Hollåndſka Compagniets ſtórre och mindre runſtycken, af den ſort, ſom åger Compagniets vapn å ena ſidan.

Uti handel och vandel emellan Européerne och Indianerne voro annars almånnaſt brukelige *Roupier* uti guld och ſilfver, ſamt Pagoder. Roupierne voro hår åtſkillige ſorter, ſlagne af flere Fórſtar och både hele, halfve ſamt ånnu mindre ſtycken deraf. *Pagoder*, ſom i óſtra Indien ſållan ſes, voro hår ganſka almånne. De åro nåſtan det endaſte mynt, ſom åger någon bild på ſig och guldet uti dem år något blandadt med koppar. De innehålla i det nårmaſte en Ducat och gålla 2 R:d. 1 Skill. Hollåndſk. På ena ſidan åro de kulrige och på den andra något plattare, like til utſeende en bróſtkaka. Den ena ſidan har en bild på ſig och den andra åger på dem, ſom måſt gå på Hollåndſke Contoiren, endaſt uphójde puncter, då de ſom gå i han-

i handel på Engelſke Contoiren, åga en ſtjerna. Man bör noga agta ſig, at ej blifva bedragen med desſe Pagoder, emedan de ganſka mycket förfalſkas och de falſke, ſom åro ſtarkt förgylde, ſvårligen annorlunda, ån med klangen, ſkiljas ifrån de uprigtige.

En *Pagod* med en Elefants-bild på ena ſidan var ganſka ſållſynt, at öfverkomma; den ſades vara gammal och var ſtörre, ån de vanlige ſamt beſtod af fint guld.

Masſulipatnams pagoder, ſom hitföras ifrån Coromandel, der de åro gångbare, hafva 3:ne bilder på ſig, beſtå af fint guld och åro både hele och delte til åttondedelar.

Mangalorſe-pagoder voro tvånne ſlag, den ena gammal med bokſtåfver å bakſidan och den andra gångbar med en måne å bakſidan, ſamt å andra ſidan förſedde med tvånne bilder, af fint guld, både hele och halfve.

Det ſkiljemynt, ſom annars nytjades hår, och ſom åfven var gångbart på kuſterne af Coromandel och Mallabar,

beſtod antingen uti helt ſmå guld och ſilfvermynt, ſom kallades *Fanum*, eller uti ſtörre och mindre koppармynt, ſom blifvit ſlagne på de af Européerne uprättade Handels-Contoiren.

Fanum voro alle ſmå och tunne, af guld blandadt med koppar och utaf ſilfver, ſlagne på åtſkillige ſtällen och af åtſkillige Förſtar på faſta landet. De voro teknade med åtſkillige linier och puncter å ymſe ſidor. Vårdet var på dem olika efter deras olika halt och ſtorlek.

Ibland kopparmynt voro åtſkillige ſorter, ſlagne dels af Holländarne, dels Engelsmän, dels af Fransmän och Danſkar, utaf olika ſtorlek, tjoklek, tekning och vårde. Några af desſe voro äfven ſlagne i ſilfver på Madraſs, Pondichery och Tranquebar. At beſkrifva alle desſe utförligen, ſkulle blifva för vidlyftigt, hvarföre ſådant håldre ſparas til någon enſkild beſkrifning om de Indiſke mynten.

Tvänne ſtycken blymynt, något ſtörre, än de Javanſke, fördes äfven hit ifrån Mallabar, det ena med et rundt och

och det andra med et fyrkantigt hol i midten; åfven fom

Tvånne kopparmynt, *Dudu* eller *Baifa* kallade, med en Elefants-bild å ena fidan, det ena ftörre, det andra något mindre, voro ifrån Mallabar.

Ceilonfka Markattan (*Simia Silenus?*) kallades *Rollewai* och ågdes af flere tam uti hufen. Hon låter ganfka lått tåmja fig. Då hon får fe någon bekant, kommer hon ftraxt hoppande til den famme, omfamnar, grinar och med et fynnerligt gnållande låte betygar fin fågnad. Hon år mycket vånlig och mild af naturen och biter ej gjerna, få framt hon icke alt för mycket retas. Om någon kysfer och fmeker et barn, få vil hon göra det famma; flår man et barn i defs åfyn, få ftiger hon på fine bakfötter, grinar och gnåller på et ynkeligt vis, och om hon kommo lös, fkulle hon angripa den flående. Hon hoppar fnarare, ån löper, emedan hånnes bakfötter åro långre. Hon åter hvarjehanda frukter, fåfom Cocos-nötter, åplen, påron, kål, jordpåron, bröd och dylikt mera. Om fin långa ftjert, fom år långre, ån kroppen, år hon ganfka

ſka ömtålig. Storleken är nästan lika med *Lemur Catta*, eller något större. Kroppen är hel och hållen gråagtig, ehuru fårgen faller ſtundom mer uti mörkt, ſtundom mer uti hvit, i ſynnerhet, då den blir gammal. Anſigtet är ſvartagtigt, nakot och föga hårigt. Skägget på hakan och kinderne är hvit och tilkakaböjdt; på hakan och öfre läppen är det kort, men på kinderne mer, än en tum långt och upſtående emot öronen, ſom något tåckas deraf framtil. Händer och fötter äro ſvartagtige, nakne; naglarne långe och trubbige; tumen frånſkild och kort. Sätet har hårde knylar, ſom äro nakne. Stjerten är trind, ſmalare emot ändan, hårig, längre än hela kroppen, utan at djuret kan fatta och hålla ſig faſt uti trädens grenar dermed. Öron-ſnibbarne äro rundade, näſtan nakne och ſvarte. Då hon ſätter ſig, håller hon altid händerne i kors öfver hvarandre. Jag ägde den på Skeppet vid min afreſa, men hon kunde icke bibehållas vid lif, utan dog, då vi kommo til de kallare luftſtrek utanföre Goda Hoppets udde, emedan hon är ganſka ömtålig och kan icke fördraga den minſta kyla.

De-

December den 7 gjorde jag åter en resa ifrån Columbo til Mature, anmodad af Gouverneuren, at som Medicus besöka Grefve Rantzows Fru, som drogs med en svår och långvarig sjukdom. Grefve Rantzow var hufvudman på detta Compagniets Contoir och visade mig mycken ynnest under de få veckors tid, som jag hår tilbragte. Jag reste både natt och dag uti Palanquin, buren utaf tolf raske Morer, som uthårdade hela denna resan, utan at hvila, så at jag innom trenne dygn hant framkomma.

Jag gjorde omkring denne orten dagelige utvandringar och som öns ädle stenar, i synnerhet uti denne trakten finnas och upgrafvas, gjorde jag mig noga underråttad så vål, om deras åtskillige arter, som såttet, huru de upsökas och anvåndas. Åtskillige af desse föras til Europa aldeles rå, men de måste slipas och stundom infattas hårstådes, samt sedan försåljas uti sjelfva Indien. De fattigare Morers arbete var det gemenligen, at slipa dem, som skedde på en blyskifva och för mycket billigt pris. Jag tilhandlade mig utaf Morerne de befintelige sorterne, icke allenast

nast slipade, utan åsven rå, för at förvaras ibland andre Samlingar af Mineralier. I början måste jag betala dem ansenligen dyrt, i synnerhet som jag då gjorde urval, men sedan fan jag, at igenom slumpning kunde de erhållas mycket lindrigare.

De Mineralier och ådla stenar, som jag hade tilfälle, at öfverkomma och samla, voro följande, nemligen:

Järn-malm finnes inspäckad i jord och lera, stundom nog djupt ned i jorden. Denne smältes i Degel vid eld för blåster af tvånne blåsbälgar. Slaggen frånskiljes med tånger, som särskildt dertil äro gjorde och den smälte massan gjutes uti en af lera gjord form, renas sedan vidare och smides til smärre behofver.

Mica i stora lamellerade stycken, kallas af Cingaleserne *Mirinan*. Fjällen håraf nytjas til prydnad på Talpats eller rägn-skärmar, gjorde af stora Talpatblader (Licuala).

Blyerts, af Ceiloneserne kalladt *Kalu Miniran*, finnes med Mica tilsammans

på

på famma ftällen, vid foten af bergen, i lera och röd jord, oftaft djupt nedliggande. Blyerts fins ock ftundom enfam i torr grund. År plumbago.

Stålften eller cryftalliferad fvafvelkjes, fom håller litet koppar, nytjas til at flipa knappar af.

Ådla ftenar kallas på Ceilon gemenligen alle fådane, fom åro genomfkinlige och åga den hårdhet, at de antaga genom flipning en fin politure. Desfe kallas af Morerne från Mallabar och Mogol, famt af Ceiloneferne och de dår i landet varande Holländare med följande Holländfke, Mallabarifke och Cingalefifke namn:

Rubin, Robyn, Mallab. *Elinges Chogeppu* och Ceil. *Lankaratte*; år en rigtig Rubin.

Amethyft, Mallab. och Cingall. *Scuandi*; år en purpurfårgad Berg-cryftall.

Robal, Mallab. *Rauwa*, Cingal. *Rawa*; åro fmå mörkröde och genomfkinlige Granater.

Hyacinther, fom utgifvas för Rubiner.

Röd Turmalin, Mallab. *Pani-turemali*, och

och Cing. *Penni-turemali;* år en i rödt fallande qvarts.

Blå Saphir, Mallab. *Nilem* och Cing. *Nile;* år en rigtig blåaktig Saphir, ofta med blå fläckar.

Blå Turmalin, Mallab. och Cing. *Nile turemali*, år qvarts, fom drager litet i blåt.

Grön Saphir, Mallab. och Cing. kallad *Patje Padian*, år en rigtig Saphir.

Grön Turmalin, eller Maturefe Diamant, Mallab. och Cingal. *Patje Turemali*, kallas både Chryfolither, fom hafva fyrfidig prifma och åfven ftundom Chryfopras.

Topas, Mallab. *Pureſjeragen* och Cing. *Puſperagan*, år en rigtig Topas.

Canelſten, Cing. och Mallab. *Komedegam*, år en vacker brandgul eller gulbrun Granat.

Gul Turmalin eller Maturefe Diamant, Mallab. och Cing. *Kaneke Turemali*, år en gröngul Topas.

Hvit Turmalin, eller Maturefe Diamant, Mallab. och Cing. *Sudu Turemali.* År en hvitgul Topas.

Hvit

Hvit Cryſtall, Mallab. *Wille Palingu*, Cing. *Sudu Palingu.* Är en klar och fårglös Berg-cryſtall.

Hvit Saphir eller *Vatn-Saphir*, Mallab. *Wille Padjan*, Cingall. *Sudu Padjan.* Äro afnötte ſtycken af den klaraſte hvita Berg-cryſtall.

Taripo, mjölk-fårgad qvarts.

Gul Cryſtall, Mallab. *Manjel Palingu*; Cing. *Kaba Palingu*, är en ljuſare rök-topas.

Brun Cryſtall, Mallab. Cingall. *Tillia Palingu*, är en rökig Berg-cryſtall eller mörk rök-topas.

Svart Cryſtall, Mallab. *Karte Palingu*; Cing. *Kallu Palingu.* Dels i cryſtaller, dels i bitar, är den electriſka Ceilonſka Turmalinen.

Kattöga, Mallab. och Cing. *Wairodi'* är en pſeud-opal.

Rubin är mer eller mindre mogen, det är, efter Indianernes talefätt, mer eller mindre högt fårgad. Amethyſten är violet, men Rubinen är röd och merendels blod-röd. Ju högrödare deſs färg är, ju ſtörre ſten, och ju klarare

utan något fel, desto större är dess värde. De finnas likvål sållan hår af någon betydande storlek. Merendels finnas de små, oftast som store sandkorn, som korngryn o. s. v. Ju högre fårgen år, desto mera klare och genomskinlige åro de. De omogne åro ej så klare och stundom finnas de med flåckar eller strimor uti, som åro mer saturerade. Några af desse sednare falla nåstan i violet. De måste åro i vatnet rullade, runde och platte; några har jag funnit crystalliserade med 8 sidor, hvaraf fyra varit breda och fyra helt smala, samt med tvånne spitsar af fyra sidor. Morerne såga desse komma nårmast i hårdhet til Diamanten, och slipa dem til infatning i ringar.

Ametbysten år i sjelfva verket ej annat, ån en violet-fårgad Berg-crystall, som ganska mycket skiljer i de grader, i hvilka den år fårgad. Man finner deribland sådane, som åro nåstan hvite, med så liten tinctur af violetta fårgen, at om de funnos allena, man håldre skulle anse dem för en Berg-crystall, i synnerhet en, som ej år dess båttre kånnare. Andre finner man vara emot den ena åndan tingerade, andre endast i mid-

midten, andre flåcktals och det i mer eller mindre hög grad. Stundom åro somlige så saturerade, at de liggande på et bord se nåstan svarte ut och åga, emot ljuset hålne, en ganska vacker violet fårg. Ofta ses så vål flåckar, som strimor flåktals vara blekare och flåktals mer saturerade. De falla uti åtskillig storlek, sållan så store, som en valnöt och merendels helt små. Ju stőrre de åro, dess mindre och blekare åro de fårgade och af desto mindre anseende och vårde. De små åga gemenligen högre fårg, men åro dock ej mycket af vårde, efter de gifva endast små stenar til slipning. De dyraste åro de, som åro högt tingerade, utan sprickor och af någorlunda storlek. Ju mer fårgen i dem år saturerad, desto mer kallas de mogne och tvårtom omogne, dess mer de åro bleke. Det år utom al tvifvel, at desse varit flytande och at de före crystallisation blifvit tingerade af en violet fårg, som blandat sig med dess fluidum, antingen til en del, eller öfver alt. Somlige finnas rundade och under rulning i vatn helt fint polerade; somlige finnas af en irreguler figur, brutne på alla sidor, ofta med djupa och stora intrykningar; somlige

åga fine fex fidor och ena fexkantiga fpitfen. Ingen har jag funnit hel fulkomlig och ofkad. Det år rart, at finna någon, fom har bägge åndarne, ehuru de åfven då altid något lidit af utvårtes våld. Somlige åga helt långa violetta ftrimor med hvita ftrimor imellan fig. Af de ftörfte flipas gemenligen knappar för våftar, fom af hvit linne i öftra Indien mycket brukas och af de mindre förfårdigas lifftyks - knappar och arm - knappar.

Robal år en mörkröd ften, mörkare ån Rubinen och af mindre hårdhet. Synes liggande måft opac, då den år mycket faturerad. Finnes måft i fmå, rundade och afnötte ftycken. Slipas til ringars infatning och utgifves ofta til falu för Rubin.

Hyacinther åro fmå gulbruna eller rödaktige prifmer, fom ofta utgifvas til falu, likfom Robalen, för Rubiner.

Röd Turmalin fer liggande mörk och opac ut, men hållen emot dagsljufet, fynes den blekröd. De ftörfte jag öfverkommit, åro af en årts ftorlek, men de måfte fmå, fom risgryn. En och an-

annan har jag funnit cryſtalliſerad, men merendels altid ſkadad och ofulkomlig: denne tyktes hafva fyra lika ſidor på ſin aflånga column och en fyrkantig pyramid. De måſte åro af vatnets rulning nötte och ſlipade. Fårgen år merendels lika öfver alt och ſållan blekare eller mera ſaturerad på olika ſtällen.

Blå Saphir år ſå vål, ſom andre Ceilonſke tingerade ſtenar, mogen eller omogen i åtſkillige grader, det år, mer eller mindre högblå. Stundom åro de ſå bleke, at de ſe nåſtan vatnaktige ut och ſålſyntare åro de mörkblå. De åro dock mera jåmt fårgade, ån Amethyſten, utan fläckar och ſtrimor, ehuru jag ſet en, ſom i ena åndan var hel ljusblå och emot den andra mörkblå. Alle, dem jag ſet, hafva varit af vatnets rulning ſlipade i runda och allehanda andra ſkapnader. En har jag öfverkommit ſå ſtor, ſom en Hasſelnöt; de måſte åro flere gånger ſinårre. Alle brukas ſlipade til knappar och ringar.

Blå Turmalin år blott en qvarts, ſom faller något i blått.

Grön Saphir faller fig ljusgrön, grönaktig, blek och är en riktig Saphir, fom nytjas, fom den förre, til flipning.

Grön Turmalin är til fårgen mörk, ftundom ftötande något på gulaktigt, ftundom på blåaktigt, ftundom på grönaktigt och oftaft på fvartaktigt. Den är ftundom genomfkinlig, ftundom betåkt med en opac yta; ftundom är den aldeles ogenomfkinlig, liknande Skörl, blånkande i brottet och ofta med vrefige lameller, med mycket fprickor långs och tvårs före. Stundom finnas de cryftalliferade med en aflång column utaf fyra lika fidor och en fyrkantig fpits; men faller måft nött och bruten, i tjocka eller tunna och oformliga ftycken, ftundom ftora fom en Valnöt, ftundom få fmå fom gryn. Den gröna eller Chryfoprafen är vacker, gråsgrön, klar och genomfkinlig, famt nytjas til flipning. Den kallas egenteligen grön Turmalin, ehuru detta namn åfven tillågges åtfkillige andre arter.

Topafen, egenteligen få kallad, faller måft i gulaktiga fplitror och är en mer eller mindre mörk, famt riktig Topas.

Canelstenen har fåt sit namn af fårgen, som någorlunda liknar Canel-oljan af den båsta och finaste Canelen. Den år dock ej altid lika, utan mer och mindre blek eller hög brandgul. Håraf finnes sållan någon af betydlig storlek, som år oskad, utan merendels år den, åfven de små, sprukne uti långa och tvåra sprickor, som hindra dess klarhet och göra den otjenlig til slipning. Dessa sprickor göra, at han faller i tårningar och sneda skifvor. Stundom liknar den något Gummi Benzoes. Slipad gifver den ganska vackra stenar, i synnerhet til ringar och til halsduks- samt andre spånnen.

Gul Turmalin kallas åfven af Morerne Turmalin Topas, emedan den til sin fårg understundom mycket liknar Topaserne. Til utseende liknar den mycket Bernsten. Somlige åro mera måttade eller mogne, nåstan brandgule; somlige åro mera blekgule och somlige hvitgule. Crystalliserad har jag ej någonsin set den, utan altid slipad under rulning i vatnet, af et risgryns til en årts storlek. De slipas, för at infattas i ringar och åro rått vackra.

Hvit Turmalin kallas egenteligen Maturefe Diamant. Den är mer eller mindre hvit, mäst altid mjölkfärgad, så at dess genomskinlighet ej är fulkomligen klar. För denna orsak skull brännes han ofta ut, då färgen förgår och den blir mycket klarare, fastän icke af fulkomlig hvithet. Den omveklas då med fin kalk och brännes med agnar af Ris (oryza). Man finner ofta sådane, som hafva fläckar eller strimor uti sig. Merendels finnas de slipade af vatnet, och någon gång crystalliserade med en aflång columm, som har fyra lika sidor och en fyrkantig spits. Af desse slipas stenar til ringar, i synnerhet til garnering ikring andra större stenar, til armknappar och små lifstyks-knappar. Desse äro ibland de almännaste stenar på Ceilon och ej särdeles dyre.

Hvit Crystall faller här både crystalliserad och af vatnet slipad uti ojämne, platte, långe och gropige stycken. Färgen är klar, mer eller mindre vatnfärgad eller blänkande hvit De smärre stycken har jag ofta set med fin columm och fine pyramider. De större äro merendels af rulning i vatn afnötte. Den går stundom til två knytnäfvars

vars ſtorlek. Håraf ſlipas våſt- och lifſtyks-knappar, ſtenar til knappar för underbyxor och til infatning i ſkoſpånnen med mera.

Vatn-Saphir kallas de ſtenar, ſom mycket likna hvita Cryſtallen, men äro emot dagsljuſet ſkådade både klarare och hvitare; de ſkiljas i ſynnerhet, med ſin hårdhet, hvarutinnan de öfverträffa Cryſtallerne. Jag har alprig kunnat öfverkomma någon af desſe, ſom ägt ſine ſidor och ſpitſar, utan altid hafva de varit af vatn, uti oformliga bitar nötte eller ock platte och rundade ſlipade med en ſkråflig yta, full af ſmå intryckte punkter. De ſtörſte jag ſet, hafva varit af en Valnöts ſtorlek. Desſe äro mycket dyrare, än Cryſtaller, och ſlipas til knappar för våſtar, lifſtyken och ſkoſpånnen.

Taripo kallas på Ceilon en hvit ſten, ſom förmodeligen ej är annat, än en qvarts eller hvit Cryſtall. Desſ fårg är hel hvit eller något vatnaktig, men ej ſå klar och genomſkinlig, ſom Cryſtallen, utan ſnarare lik en qvarts. Aldrig har jag ſet den cryſtalliſerad, utan i oformlige klumpar. Af desſe ſlipas äfven ſtenar til infatning.

Gul Cryſtall år troligen den ſamme med den hvite, endaſt med den ſkilnad, at den faller i en obehagelig gulaktig fårg. Cryſtalliſerad har jag aldrig fåt ſe den, utan altid af vatnets rulning afnőt i rundade ſtycken med en knottrig yta.

Brun Cryſtall ſkiljer ſig ifrån den föregående, endaſt dermed, at denna år ſvartaktig eller lik blekt blåck. Liggande tyckes den vara ogenomſkinlig. Emot dagsljuſet ſed år den tvårs igenom ſigtbar. Desſe har jag altid ſet vara rundade, i ſtycken få ſtora, ſom en ſtor Hasſelnőt eller en liten Valnőt, utaf den rulning, de i vatnet undergåt. Ytan år ſkråſlig med fina intryckta punkter och en grå cruſta, ſom ſtundom gőr honom ogenomſkinlig, då den år hel, ehuru det inre år klart, ſom ſes, då han ſlås ſőnder. Håraf ſlipas knappar för underbyxor och andra behof.

Svart Cryſtall år en hel ſvart, ſkinande och ogenomſkinlig ſkőrl. Den finnes ofta uti oformlige ſtycken bruten, rund eller aflång under rulning i vatnet ſlipad. I brottet år den glånſande och

och faller i ſkiffrige ſtycken, ſom i kanterna åro genomſkinlige. Håraf har jag ſet ſtycken ſå ſtore, ſom en Valnöt och andre helt ſmå, ſom en årt. Några har jag kunnat öfverkomma, ſom varit cryſtalliſerade, ehuru ej aldeles oſkadde, med ſex olika ſidor och en trekantig trubbig ſpits. Håraf ſlipas knappar, ſom i liſſtyken och klåder dragas af dem, ſom hafva ſorg. De likna myccket ſtenkols-knappar. Cryſtallen år mycket almån och utan ſårdeles vårde och dyrhet. Jag kunde ej mårka, at Indianerne hade ſig bekant dennes electriſka egenſkap, hvilken de aldrig betekna med det namnet Turmalin, utan tilågna det åt flere andre arter.

Katöga kallas en mycket hård ſten, ſom faller mer eller mindre uti hvit eller grönt, half genomſkinlig, med en ſtrima af en linias bred i midten, ſom år mycket hvitare, ån ſjelfva ſten-arten och flyttar ſit ljus, alt efter ſom den åt ſidorna våndes. Den liknar altſå hårigenom et katöga, hvaraf den fåt ſit namn. Den ſtörſta jag ſet, var af en Haſſelnöts ſtorlek; andre finnas mycket mindre. Rå ſynas de åga inga kanter eller tecken til cryſtalliſation. Deſs

Defs vårde år proportioneradt efter defs ftorlek och renhet. En af en nôts ftorlek, utan fprickor och andre fel, vårderas ftundom til 50, 60 och flera Holländfka Riksdaler. De flipas kulrige och aflånge, utan planer, få at den fkiftande ftriman kommer i midten, och infattas fedan i ringar, fom Mallabarer och Morer båra.

Af desfe Befkrifningar fes, at den ften, fom i Europa år kånd under namn af Turmalin och bekant fôr fin electrifka kraft, ej år bekant under famma namn hos Indianerne; utan at de med Turmalin betekna flere ftenar, fom ej åga någon electrifk egenfkap och det åfven af flere arter, af åtfkilliga fårgor och af åtfkillig klarhet.

De måfte af desfe ftenar har jag communicerat med Herr Profesforen och Riddaren Bergman, fom gunftigt behagat meddela mig de mineralogifke namnen derpå.

Morerne åro i fynnerhet de, fom i Columbo, Gale och Mature fålja desfe ftenar, både rå, flipade och infattade; men en främling bör vara mycket varfam

ſam i handel med dem ſå vål derfôre at de begåra långt ôfver vanliga vårdet, ſom ock derfôre, at de ofta bedraga kôparen med glas-flusſer och ſtenar, ſlipade af dem, hvilke ſå vål och konſtigt gôras, at en ovan låtteligen bedrages.

Alle desſe ådlare ſtenar, ſom finnas på Ceilon, i ſynnerhet i Maturſe landen, i dalar och vid foten af berg, i en blandning af jord och fet lera. Åtſkillige ſorter finnas i ſamma jord och på ſamma ſtålle. Stundom finnas de åfven åfvan på jorden, då de genom ſtort regn eller af ſtrômmande vatn afſkôljas ifrån bergen.

På ſomlige ſtållen finner man utan mycken môda ſtenar på en, två eller tre fots djup under ytan, då man åter på andre ſtållen gråfver tjugu och flere fot djupt. Når man har vatn til hands, går verket mycket låttare, emedan vaſkning då kan ſke på ſtållet; jorden, ſom då gråfves, lågges uti en ſtor Rottingkorg, ſom hålles i vatnet, at jorden kan frånſkiljas. Derfôre hållas de grufvor, ſom ligga vid båckar, ånſkônt de ej åro de rikaſte, fôr minſt môdoſamma.

Gråf-

Gråfningen af ädle Stenar uti de kring Mature liggande länder, bort-arrenderas årligen i Augusti månad, för Holländska Ostindiska Compagniets räkning, åt den måstbjudande. År 1777 och 1778 sades en Mor hafva arendet för 180 Riksdaler. Landet som til gråfning bortarenderas, ligger ej altid i en sträcka; utan åtskillige stycken, här och der spridde, utsökas, som befinnas äga stenar. Innan arendet sker, besigtigas desse ställen af Committerade på Compagniets vägnar. Under sådane stycken land höra ofta Cingalesernes trägårdar, som då ej äro frie för gråfning. Et och samma land kan arenderas bort och altså gråfvas flere gånger. Gemenligen och hälst utsökas sådane land-stycken härtil, som äro vid bergen och i synnerhet vid bäckar belägne, för utvaskningen skull. Hufvud-Arendatoren säljer sedermera ofta bort, åt åtskillige andre frihet, at gråfva med et vist antal män, til exempel, för 15 Riksdaler åt den, som låter för sig gråfva af 10 man och så i proportion, för 5 eller 20 man. Desse äga då frihet, at gråfva hela året och hvarest de vela, men icke med mera folk, än de betala före åt Hufvud-Arendatoren. Den, som köpt sig frihet;

het, at gråfva, betalar utom defs fjelf fine gråfvare. Hvad, fom efter gråfning och vafkning fås hvarje månad, lågges i en påfe, fom förfeglas och til ågaren hemfåndes, hvilken då har at utföka och fortera fine ftenar, fom han med mer eller mindre profit kunnat förvårfva.

Ficus religiofa kallades utaf Hollåndarne *Duyvelsboom* och utaf Ceiloneferne *Boga*. De fednare anfe det, fom et heligt tråd, emedan de tro, at Guden *Budu* hvilat under det famma; derföre hugga de aldrig omkull et fådant tråd, utan göra under det famma fine heligafte löften. När de under et fådant tråd aflagt någon Ed eller gjort något förbund, år man fåker, at de hålla det.

Iglar (*hirudines*) finnas til myckenhet uti fkogarne, i fynnerhet vid bergshögder. Desfe åro rödbrune, tjocke fom en ftåltrå och af en tums långd. Då man vandrar på fådane ftållen, fåfta de fig vid fötterne och kunna fuga bloden ut igenom tvånne bomuls-ftrumpor. Grefve RANTZOW beråttade mig, at en Europé, vid hvilken en fådan blod-igel fugat fig faft, afrykt den famme,

me, och at han deraf igenom en vårds-lős cur sedan fat lifvet til.

Hyſtrix (Pigg-ſvin) finnas ymnigt uti ſkogarne och Holländarne jaga ofta med hundar detta djur, hvaraf de hvasſe taggarne faſtna uti kroppen på hundarne, då de alt fὄr ifrigt ruſa til, ſå at de ej ſållan ſåtta lifvet til. Djuret gὄr ſine bon och holor uti jorden, hvartil ingången ej är ſtὄrre, ån at en medelmåttigt ſtor Jagthund kan inkrypa dit och utjaga djuret genom en annan ὄpning af ſamma nåſte. *Hyſtrix* åger ofta Bezoar-ſtenar uti magen, ſom hår fint ſkrapade til pulfver nytjas emot hvarjehanda ſiukdomar. Desſe ſtenar beſtå af ganſka fine hår, ſom gyttrat ſig med magens ſafter tilhopa och åga det ena lagret utom det andra, ſå at de beſtå af flere ringar, hvilka åga olika fårg. Jag har ſet dem af et hὄnsågs ſtorlek, trubbige emot åndan i almånhet; men en hade jag tilfålle, at ſe, ſom var ſå ſtor, ſom et gås-ågg, klotrund och helt brun.

Man beråttade mig, at *Hyſtrix* på et artigt ſått håmtade vatn åt ſine ungar, nemligen taggarne uti ſtjerten ſades vara

ra

ra iholige och hafva et hol vid ändan, famt at djuret få kunde böja dem, at desfe kunde fyllas med vatn, hvilket i ungarnes bo fedan utftörtades.

Af *Scorpioner* var hår en ymnig vålfignelfe, hvaraf dock fållan någon olycka förfpordes. Når det regnat, fick man ofta fe få vål desfe, fom *Scolopendra morfitans* utur fine gömor framkomma och hoptals inkrypa uti hufen, deråft dörrarne oftaft låmnas öpne för hettans fkul.

Stinkträd kallade Hollåndarne *Sruntbout* och Ceiloneferne *Urenne* för defs vidriga lukt, fom håller fig i fynnerhet uti tjocka trådet och i de ftörre grenar. Defs lukt år få lik månnifko-tråck, at deri ej mårkes den minfta fkilnad. Når trådet rafpas och fpånorne fuktas med vatn, år ftanken odrågelig. Icke defto mindre nytjas det invårtes af Ceiloneferne fåfom et nyttigt medel. Fint fkrapadt och blandadt med Citron-faft ingifves det fåfom et blodrenande medel emot Skabb och annat långvarigt utflag och tillika fmörjas kroppen dermed utvertes. Jag gjorde mig mycken möda, at förvårfva mig blomorne af

detta trådet, för at lära känna dess slägtskap, men altid förgäfves. Af de Ceiloneser, som jag til den ändan insände långt inåt skogarne i landet, erhöll jag endast några grenar utan blomor, hvaraf jag dock märkte, at trådet icke var, hvarken *Anagyris fœtida* eller *Sterculia fœtida*. Några lefvande små trån håraf hade jag äfven planterade uti lådor och förde dem lefvande ända til Canalen emellan Frankrike och England, deräst de af storm och köld blefvo tillika med månge andre sälsynte trån och växter aldeles förlorade. Utaf trådet förde jag äfven några stycken med mig hem, hvilke med tiden få aldeles förlorat efter hand sin lukt, at deraf nu mera intet kan märkas.

Et annat slag af Tråd kallades *Ormtråd*, af Holländarne *Slangenhout*, af Cingaleserne *Godagandu*, hvilket var til smaken ganska beskt. Detta nytjades icke allenast, såsom et godt motgift, och emot Ormbet, utan ock uti hetsige och elake febrar. Européerne låta håraf svarfva bågare, i hvilke vin öses, som innom en kort stnnd, utdrager kraften utur trådet, smakar beskt och drickes såsom et magstyrkande medel. Äfven utdra-

drager vatn en grönagtig tinctur deraf. Förmodeligen är detta träd *Ophioxylon Serpentinum*, som växer härstädes, ehuru jag icke hade tilfälle få se några blomor deraf. Sjelfva trädarten liknade Ekträd, med sin gråa färg och många små hol, hvilke uti de svarfvade bågare ofta tillåto vatnet sila sig tvärt igenom.

Reformar (*Herpes*) botades här med fröhusen utaf *Hibiscus tiliaceus*, då saften deraf ströks öfver utslaget. Detta vackra träd planterades här på Columbo och annorstädes, uti alléer, blomade flere månader å rad och med sina täcka blomors förändrade färg gjorde mycken prydnad.

Utaf roten af *Capuru Curundu* fades Kamfer destilleras uti Candia, som är Ceilonske Kejsarens och öns Hufvudstad, belägen på en högd, näftan midt uti landet. Icke långt derifrån ligger et mycket högt berg, som upskjuter uti luften en ännu högre spits. Berget får namn af *Adams berg* och spitsen kallas almänt *Adams Pik*, hvaräst Adam, den förste människan, förmenes ligga begrafven. Ceiloneserne göra valfarter til detta ställe och föregifva, at märken

ännu finnas intrykte i berget efter Adams fötter.

Ophiorhiza *Mungos*, *Mendi* kallad, brukades emot ormbet af Indianerne. Bladerne och barken sades kokade nytjas, såsom et Decoct.

Ophioglossum scandens, som annars är en ranka, hvilken slingrar sig på trän, nytjades här på flere ställen, lika som en murgrön, at täcka gårdesgårdarne och at skydda dem emot Sjö-vinden. Gårdesgården täckes dermed utanpå och består sjelf endast af smala stockar, som blifvit slagne uti jorden, tät intil hvarandre.

Jag såg äfven *Cocos-trän* slagne uti vatnet likasom pålar och desse sades kunna uthärda hela hundrade åren, utan at rutna, ehuru sådant förekom mig otroligt.

Sciurus Ceilanicus var icke sällsynt, utan ägdes utaf flere tam i husen uti bur; den kallas *Rockia* eller *Ruckia* utaf Öboarne och är svart på ryggen samt sidorne och gulagtig under buken. Stjerten är äfven svart och längre, än kroppen

pen. Denne Ikorre, ſom var aldeles okånd i Europa, och ſedermera utaf Herr PENNANT blifvit beſkrifven, låter ganſka låt tåmja ſig, och år ſtor, ſom en katt, men til kroppen ſmalare.

Den 28 återreſte jag ifrån *Mature* til Columbo, i ſållſkap med en ung Grefve RANTZOW, ſom nu beſökt ſin Broder och med et Holländſkt Skep utkommit ſåſom Conſtapel. Denne yngling, ſom ågde et ganſka hetſigt ſinne, hade tillika den olyckan, at vara ofårdig i fötterne. Det oagtadt hade han likvål lårt, at vigt ſåkta och til trots för ſine ſnede lår och fötter, förtråffeligen vål at danſa. Vi ankommo til Columbo lyckeligen Nyårs-afton.

Efter Nyåret ankommo, ſåſom det vanligen plågar ſke hvarje år, trenne Ambasſadeurer ifrån Kejſaren i Candi. Desſe blefvo å Compagniets vågnar emottagne vid *Situvaka* utaf Deputerade, ſamt lyckönſkade och beledſagade til gamla Staden utanföre Fåſtningen, hvaråſt de inlogerades och dröjde til Audience-dagen.

Den 5 *Februarii* blef utſat, til at för

Compagniets råkning fånda en Ambasfade til Kejfaren, hvilken befkikning utgöres af en Köpman och tvånne Asfiftenter.

Vid denne tiden firades med mycken pragt och högtidelighet, General-Gouverneurens i Batavia inftallerande uti defs höga åmbete, fedan ifrån Europa tidning om defs utnåmnande ankommit. Dagens glådje tilkånna gafs med Canonfkott ifrån Fåftningens vallar och fkeppen; aftonen tilbragtes med dans och fpel famt måltid uti Gouverneurens pallats, dit alle Åmbetsmån och Skeps-Officerare voro ordenteligen budne, få vål fom Stadens förnåma Fruntimer.

Ibland de mångfaldige forter af Cattuner och Sitfer, fom hit ankommo ifrån Mallabar och Coromandel, tycktes mig de åga företråde, fom kommo ifrån Suratte och Bengalen, hvaribland de fednare förekommo mig aldravackraft. Ifrån *Tutucorin* fåg jag åfven fådane, fom icke voro trykte, utan blomorne voro målade med penfel, likafom Tapeter. Det år otroligt, til hvad finhet bomullen ftundom fpinnes på Indifka kuften. Jag hade tilfålle, at fe bom-

bomuls-tyger så fine, at et halft dussin skjortor deraf kunde uti ena handen tilhopa kramas. Desse tjåna likvål icke gårna til nytjande, utan fôråras såsom raritet åt de fôrnåmare, fôr at visa, til hvad hôgd konsten at spinna kunnat stiga.

Några misshålligheter hade upkommit på kusten utaf Mallabar, hvarfôre Gouverneuren blef nôdsakad, at hårifrån affånda några troppar til *Cochim*. Och då nu tilrustningar dertil skedde, tåktes Gouverneuren tilbjuda mig, at få gôra en resa til Asiens fasta Land med denna expedition, ehuru det skepp, med hvilket jag hit ankommit, nu låg segelfårdigt, at afgå til Europa; men som jag redan på Batavia fattat den fôresats, at åter besôka Europa, utbad jag mig i stållet dess gunstiga tilstånd, at få byta plats med en annan Skeps-Chirurgus, och at ånnu en månad långre få fôrblifva på denna hårliga ô, samt således blifva engagerad på et af de Skeppen, som uti Februario hårifrån affeglade, hvilket mig också benågit beviljades.

1778 *den* 17 *Januarii* fôretog jag mig

en resa, uti sällskap med Herr Sluysken och Conradi til *Negumbo*, dit vi dagen derpå anlände, Detta är et litet befäst ställe med en upmurad port och upkastade jordvallar, hvaråst en Fändrik ligger såsom Commendant.

Den 19 embalerades en mängd Canel, under hvilken tid jag åtföljd af en Ceilones, företog mig, at til häst resa något längre inåt Landet, för at bese en härstädes anlagd Elefants fålla som tjänar til en myckenhet Elefanters fångst och instängande. Fållan var bygd utaf starke Cocos-trän, nästan uti trekant, hvaraf den åt skogen varande sidan var mycket bred och tilökt med lösare trän och buskar, som mer och mer utvidgade sig uti tvänne långe och omsidor omärkelige armar. Den smalare ändan var starkt befäst med täta pålar och togverke, samt sluteligen så smal, at blott en enda Elefant kunde intränga sig uti öpningen. När Gouverneuren för Holländska Compagniets räkning låter anställa någon Elefants jagt, som sker efter vissa års förlopp, går det til på följande sätt: En myckenhet folk, så väl Européer, som Ceiloneser utsändas til skogarne, lika som man uti Norden

den utgår på fkall efter Vargar och Björnar. Desfe utfkickade utfprida fig och omringa en vifs fträcka Land, der man utforfkat at Elefanter hålla fig. De nälkas fedan alt närmare, och under mycket buller med fkrikande och trumlande göra cirkel-bågen trångare, under det Elefanterne draga fig alt närmare åt den fidan, der för dem den förfåtliga fållan blifvit anlagd. Ändteligen uptändas blofs för at ännu mera förfkräcka desfe ftore djur och at tvinga dem til at ingå uti den utlagde fnaran. Så fnart alle dit inkommit, tilftänges fållan baktil efter dem. Då Elefanter på detta fätt fångades fifta gången, gick deras antal öfver hundrade och har de förre gångerne ftundom ftigit ända til et hundrade tretio.

Elefanterne, fom fångas på förut nämnde fätt, bortfäljas fedan ftörre delen på Jafnapatnam åt Coromandelfke Förftarne. Förfta omforgen blir fåledes, at föra dem utur fållan och at tämja dem. Til den ändan ftälles en eller tvånne tame Elefanter vid fidan af öpningen, igenom hvilken hvarje Elefant färfkildt utfläppes, då han genaft med ftarka tog faftbindes vid de tame, fom med

ſine ſnablar tukta honom, til deſs han blir åfven tam och låter handtera ſig efter behag. Detta går ofta ganſka fort och ſtundom innom någre dagar, i ſynnerhet, ſom den vilde Elefanten tillika tvingas igenom ſvålt. När desſe ſtore och ſtarke djuren ſålunda blifvit utförde och tame, måſte de beſigtigas och måtas; det ſednare ſker på et ſtålle, ſom år jåmt belagt med Corall-ſtenar; hårpå ſtållas de up, och måtas med en lång måt-ſtock af en man, ſom rider ſittande på en tam Elefant. Beſigtningen ſker öfver hela kroppen, för at utröna, om den åger något lyte eller fåt någon ſkada. En beſkrifning ſå vål öfver deſs högd, ſom öfver deſs öfrige briſter blifver för hvar och en upſat och efter deſs ſtorlek ſamt fulkomligheter, ſkattas ſedan hvar och ens vårde. Måttet beråknas efter *Covidos*, af hvilke trenne utgöra två alnar. Måtningen ſker ifrån jorden til ſkullerbladet och gemenligen håller en Elefant tio *Covidos* eller inemot ſju alnar. En tam Elefant betalas gemenligen med 200 R:d.; men år derpå något fel, ſom til exempel, om ſtjerten vore afrykt, et öra ſlitit i ſtycken, någon nagel på fötterne borta eller någon annan ſkada, ſå afkortas uti

priſet

prifet för hvarje fel, 50, 60 eller 80 R:d., efter defs olika betydenhet. Och fom det är ganfka fällfynt, at finna en Elefant utan alle fel, få plåga de felfrie almännaft förfäljas från 500 til 1000 R:d. Då auction derpå kommer at hållas, fammanfätta fig merendels två, tre eller flere perfoner, at handla tilfamman 50, 60, 80 eller 100 Elefanter och utfälja dem fedan ftyckevis med fin goda vinft. Innan de fäljas, blifva de med Compagniets vapn på bakdelen märkte: Djuret bindes då faft vid et ftarkt träd och brännes med et glödande jern.

Elefanten är otvifvelagtigt et af de förftändigafte och fagtmodigafte djuren, fom oagtadt fin ftorlek och ftyrka låter ganfka lätt tämja fig och inöfvas til mångfaldige nyttige tjänfter: När han är bragt uti trångfel och plågas, gråter han näftan, fom et barn och lärer fig tämd innan kort, at förftå, hvad man talar til honom. När han blir fången, tåres han af ledsnad och forg, i fynnerhet om han förut varit tam och haft en god husbonde. Vid en fådan jagt, fom förut nyfs blifvit befkrefven, händer det ofta, at tame Elefanter, fom

til-

tilhöra Kejſaren i Candia och blifvit lösſläpte at beta uti ſkogarne, blifva fågne med andre. I det fallet kan man innom fållan ofta ej förmå dem, at åta eller taga något til föda, förr ån de betjänter ankomma, ſom äro vane, at ſköta dem och hvilke de både igenkänna och lösgifne åtfölja. Elefanten äter ganſka gjerna Piſang-frugter, äfven ſom Cocos-nötter, antingen de gifvas honom ſönderſlagne eller hele, i hvilket fall han ſjelf kroſſar dem. Ungarne dia ſine mödrar med munnen och icke med ſnabelen och flere af Herr SLUYSKEN anſtälde förſök hafva viſat, at deſs dageliga dryck är vanligen 60 kannor vatn. Honor, ſom äro tama, nytjas ſtundom til at fånga vilde Elefanter; de lösſläppas då uti ſkogen, hvarifrån de låcka med ſig vilde hannar til någon fålla, der de kunna inſtängas. Således fångade hannar ſåg jag flere gånger bundne vid et tjockt träd och innom några dagars förlopp blifva tamde. De Elefants-hannar, ſom Holländarne nytja, til at tukta och tämja de vilde fångar, kallas gemenligen Själköpare (*Zeelverkooper*). När en Elefant en gång blifvit väl tämd, kan han äfven utaf barn regeras och förolämpar icke gjerna någon,

gon, deråst han icke blifvit mishandlad och dymedelst retad til hämd. Jag såg ofta, huru han böjde sin ena fot, för at låta ryttaren derpå likasom på en stega klifva up på dess rygg och huru han med sin snabel ganska varsamt fattade små gossar, för at upsätta dem på ryggen och at nedlyfta dem derifrån. Holländska Compagniet nytjade öfver alt Elefanter, til bjelkars och andra tunga sakers förande åfven som för vagnar och stora kårror. Då han spånnes för något sådant åkdon, år altid et tjockt rep bundit om halsen, vid hvilket å ymse sidor bindes et annat tjockt rep, som går långs efter sidorne vid ryggen och fästes vid åktyget. Nytjas en vagn med tvånne Elefanter före, så år emellan detta span et stång. Då Elefanten går, ser man tydeligen, at han böjer knå-leden, ånskönt hela foten annars tyckes vara jåmntjock och oböjelig. Snabelen år icke allenast en stor prydnad för detta ståteliga djur, utan åfven et dess nödigaste redskap, til at samla sin föda, at dermed dricka, och at dermed fatta al ting; derföre år han också rådd om den samme och kan aldeles icke tåla någon myra komma på den.

Ele-

Elefanter ſkjutas aldrig eller mycket ſållan härſtädes, emedan man häldre fångar dem lefvande; icke eller finnas här några ſtore Elefants-ſkyttar. Man berättade mig, at på en hona, ſom vid et tråd blifvit faſtbunden, tretton ſkott med vanlige bôsſor blifvit losſade, innan hon ſtupat. Ändamålet med deſs dödande var, at utſkåra kalfven, med hvilken hon gick drägtig, för at ſända den, inlagd uti Arrak, til Hans Kongl. Höghets, Arf-Ståthållarens Natural-ſamling uti Hag. At man likvål någon gång losſar ſkott på de vilde i ſkogarne, tyckes den händelſe intyga, ſom Herr Frobus berättade mig, nemligen at han på en fångad Elefant låtit ſåga uti en tand och inuti funnit en vanlig blykula, ſom faſtnat uti tanden och med tiden blifvit ſå aldeles inneſluten och öfvervåxt, at intet tekn dertil utanpå kunde märkas. Denne tand hade han äfven affändt år 1765 til nyſsnämnde Samling uti Hag. Då Ceilonſke Elefanterne ſå lätt både fångas och tämjas, tyckes det vara underligt, at de Capſke i Africa härvid lägga månge hinder i vägen. Likvål hade år 1775, kort före min afreſa derifrån, en unge blifvit fångad lefvande, ſedan modren blifvit ſkuten,

ten, och man förſökte, ehuru förgäfves, at upföda den. Han behöfde til ſit underhåll dageligen mjölk efter trenne kor, men kunde icke bibehållas vid lif.

Sedan jag väl beſet den ſtora och vidlyftiga fållan, ſom var bygd til ſå anſenligt antal ſtore djurs fångande, begaf jag mig tilbaka til mit reſe-ſällſkap och framkom til *Negumbo* igen emot aftonen. Under vägen hade jag det nöjet, ſom jag nu minſt väntade mig, nemligen at finna den täcka *Burmannia diſticha*, efter hvilken jag både ſjelf flitigt ſökt uti fem månaders tid och upmuntrat månge Cingaleſer, at ſöka och förſkaffa mig. Den växte på de lågländtare och ännu vatnfulle ſtällen uti ſkogen och hade nyligen börjat öpna ſina blå blomor. Jag ſamlade deraf ſå mycket, ſom på detta ſtälle fans och inlade til torkning, ſå väl för min hederlige gynnare och välgörare, Profesſor BURMANNUS ſjelf, ſom för andre mine älſkansvärde vänner i Europa. Den kallades utaf Ceiloneſerne *Wilende Wenne*.

Samme afton afreſte vi under nattens ljufliga ſvalka til Columbo och ankom-

kommo dit *den* 20 *Januarii* emot middagen.

Jag öfverkom härstådes och emot tolf Pagoder tilhandlade mig en Bezoarsten, som utgafs för ganska sälsynt och den största, som någonsin af detta slag blifvit funnen uti Galblåsan på den förut beskrefna *Simia Silenus*. Den kallades almänt *Apesten*, var glatt utanpå och förvaras nu uti Upsala Academies Mineral-samling.

Flere gånger under det jag gåt in och ut igenom Fästningens portar, hade jag förmärkt, det en Soldat, hvilken présenterade gevår för mig, såsom vanligen sker för Skeps-Officerare, med synnerlig upmärksamhet beskådat mig. Detta gaf mig anledning, at fråga, hvad Landsman han var. Han berättade mig då, at han vore Svensk, at hans namn var Bolin, at han varit Notarius uti något Collegio uti Stockholm och at han för någon olycka måst lämna sit Fädernesland samt at han, som Soldat utseglat och här på orten tilbragt flere års tid, utan at blifva vidare forthulpen. Så snart jag närmare gjort mig underrättad om dess person och för-

förnummit, at han väl kunde skrifva, samt förstod något Bokhålleri, och at han vore nöjd med, at segla til Batavia; utbad jag mig för honom denne ynnest utaf Gouverneuren, som dertil genast gaf sit bifal. Försed med min recommendation til Rådsherren RADERMACHER och Capiten WIMMERCRANTZ afseglade han kort derpå och ankom lyckeligen til den bestämde orten. Den förre befordrade honom straxt til Assistent och kort derefter til Bokhållare; den sednare, enligt sin kärlek för sine Landsmän, uptog honom i sit hus och så länge han lefde, beviste honom verkelige välgjerningar, hvilke göra denne Herre, nu hemkommen til sin födelseort, berättigad til tacksamhet och högaktning.

Caffé-planteringarne på Ceilon liknade dem, som jag set på Java, dock med den åtskilnad, at härstädes var et stort träd, af *Bignoniæ* slägte planteradt emellan Caffé-buskarne, för at gifva desse en gles skugga och med sina kronor skydda dem för solens alt för starka hetta. Caffé-bönorne här på orten odlade, sades icke komma up i godhet emot dem, som Java fortbringar.

Risgryn odlas på denna ö, åfven fom på kufterne af Coromandel och Mallabar, dock icke til den mångd, at desfe orter deraf hafva tilråckeligt förråd. På kufterne af Indien, hvilke nyſs nåmndes, fades derpå ftundom intråffa få fvår mifsvåxt och deraf upkomma få ftor hungersnöd, at i fynnerhet på Mallabar föråldrarne nödgas till Slafvar förfålja fine barn för en enda kappe gryn eller ock, at helt och hållit fkånka dem bort til tråldom, för at icke fe dem dö af hunger hema.

Cardimomer fördes til mig, fom fades vara odlade inuti landet. Desfe voro aflånge och trekantige frö-hölfor, nåftan af en tums långd och altfå ganfka olike dem, fom odlades på ön Java. Bloman håraf kunde jag icke erhålla, för at förvisfa mig om defs flågte; men jag gisfar, at desfe voro utaf någon *Alpinia*.

Lacca-kådan var almånt på bufkarne af *Croton lacciferum*, hvilken våxte uti fandfålten utom Columbo och annorftådes öfver alt. Stundom nytjades den hår til lackeringar, fedan den blifvit uplöft uti Spiritus.

Så

Så vål på kuſten af Aſiens faſta land, ſom på ön Ceilon nytjades almånt bladerne utaf Borasſus-palmen (*Borasſus flabelliformis*) och ſtundom utaf Talpattrådet (*Licuala ſpinoſa*), i ſtållet för papper, hvilket Indianerne icke tilreda utaf bark, ſåſom deras Grannar långre ut emot öſtern. Bladerne af bågge desſe Palmtrån ligga uti fållor, ſåſom en ſolfjåder och rimſorne håraf tarfva ingen vidare tilredning, ån at blott frånſkiljas och jåmnſkåras med en knif. Sedan ſkrifves derpå ſålunda, at bokſtåfverne inriſtas med en fin (*ſtylus*) jernſpits. Och på det ſkriften ſedan ſkal båtre kunna ſes och låſas, ſtrykes deröfver något kol eller annat ſvart, ſå at bokſtåfverne aldeles ſynas vara likſom graverade. En dylik jernſpits år antingen infattad uti en måsſings-ſtift, ſom af Morerne och andre båres uti et foteral af tråd och år ſtundom af et qvarters långd; eller år den hel och hållen af jern, ſamt tillika med et knifsblad, hvarmed bladerne kunna ſkåras och jåmnas, infat uti et gemenſamt knifsſkaft, der den kan ihoplåggas, för at kunna medföras och altid vara til hands. På ſådane rimſor ſkrifvas alla bref, Förſtarnes befalningar med mera och ſån-

das sålunda öpne och oförseglade omkring. När en enda rimsa ej är tilräckelig, bindas flere tilsammans, förmedelst et derpå emot ena åndan gjordt hål och et tog, hvarpå de uptrådas. Om någon bok skal göras, antingen til bruk uti Kyrkorne eller til andre behof, utsökas häldst breda och vackra rimsor af Talpat, på hvilke skriften mycket vackert och noga inristas samt åtskillige ritade prydnader tilläggas: alle rimsorne förses sedan med 2:ne hål, uptrådas på et vackert virkadt snöre och förses med 2:ne parmar af tråd, som lackeras; förmedelst snöret hållas bladerne jämt tilhopa och kunna, under nytjande, medelst snörets utdragande, skiljas ifrån hvarandra efter behag. En dylik Bok, hvilken sades innehålla åtskillige böner, hade jag tilfälle förvårfva mig utaf en af Prästerne på Ceilon, igenom Grefve RANTZOWS bemedlande.

Bladerne utaf Borassus, som är et mycket almänt Palmträd på ön, nytjas annars i stället för solfjädrar både här och på andre stället. Licuala Palmen, som är sälsyntare, gifver ganska store blader och tåflar deri med sjelfva Cocos-trådet; Desse, som ligga uti sållor klyf-

klyfvas emot ſpitſen, brukas almänt här på orten, til ſkygd emot folhetta och regnſkurar. Et ſådant blad afſkurit til en famns längd och af nåſtan lika bred, utſiradt med åtſkillig granlåt, kallas almånt Talpat, likſom ſjelfva trädet, och båres öfver förnämare både ibland Indianer och Europeer, utaf en ſlaf, i ſtället för andre ſol- och regn-ſkärmar. Et enda blad äger gemenligen den ſtorlek, at ſex man derunder kunna för regn vara betäkte. Detta vackra Palmträd våxer midt uti ſkogarne, men är fällſynt; det kan räknas ibland de högſte trån, och blir ännu högre, då det ifrån ſin blad-topp ſkal ſkjuta ut uti bloma. Den hölſa, ſom då omgifver bloman, är mycket ſtor och når den ſpricker, gifver en ſmäll, ſåſom då en kanon losſas: ſedan utſkjuta grenar åt alla ſidor och mot högden, ända til hela 18 eller 20 alnar. Frugterne mogna det påföljande året. Jag hade den lyckan ſe detta träd under deſs mångfaldige frugters beredning; men ſom det redan blomat året förut, ſaknade jag det nöjet, at på ſtället få underſöka och anteckna deſs blomſtrande fågring.

Mit viſtande härpå orten var för myc-

ket kort, för at kunna anvånda något af min dyrbare tid, på Ceilonſke och Mallabariſke ſpråkens lårande; jag mårkte likvål, at de voro mycket olike och ſkilde ifrån hvarandre likaſom Morernes ſpråk ifrån bågge desſe. Jag anteknade likvål de uttryck, ſom Mallabarerne nytjade vid ſin råkning,

neml.	1. unnu, undu.	20. iruedu.
	2. rendu, rindu.	21. iruedondu.
	3. mundu.	30. muppedu.
	4. nalu.	40. natpedu.
	5. anji, anju.	50. anbedu.
	6. aru.	60. aruedu.
	7. elu.	70. eluedu.
	8. ettu, ittu.	80. enbedu, aymbedu.
	9. ombedu.	90. tonnuru, imbedu.
	10. pattu.	100. nuru, nur.
	11. pattinendu.	101. nutcondu.
	12. pattirendu.	200. irnur.
	13. pattimundu.	300. munur.
	14. pattinalu.	1000. ayrem, ayrim.
	15. pattinanju.	10000. patairim.

Ifrån Tranquebar och den der varande Danſka Misſion hade til Ceilon ankommit en Lutherſk Pråſt, för at uti Columbo hålla några predikningar och i ſynnerhet, för at tildela den Helige Nat-

var-

varden åt de hår på orten varande Lutherſke Trosbekånnare, ſom icke hårſtådes ågde någon Kyrka eller någon egen Pråſt. En ſådan Preſtman gör merendels årligen en reſa hit, af nit och kårlek för ſine Trosförvandter, ſom efter ſine omſtåndigheter, oftaſt ganſka medelmåttigt belöna deſs möda. Den Danſka Miſsion på Tranquebar berömdes hår af några ganſka mycket och förſåkrade de tillika, at om Catholikerne med det ſagtmod, den ömhet och chriſteliga kårlek hade ſökt utbreda chriſtna låran uti Indien, utan girighet, högmod och våld, hade ſtörre delen af Aſiens talrike invånare nu varit denna låra tilgifne.

Brödfrugten, ſom i de varme lånder ſpiſar månge tuſende hungrige munnar, våxer til nog öfverflöd åfven på denna ö, och deſs frugter nytjas dageligen flere månader af året. Det gifvas tvånne ſorter trån, ſom fortbringa de ſå kallade Brödfrugter, och bågge deſſe finnas hår både odlade och vilde. Den ena ſorten, ſom åger mindre frugter, utan frön, fann jag vid Columbo, Gale, och på flere ſtållen: Den kallades hår egenteligen *Maldiviſke Syrſack* och nytjades

hårstådes mindre almånt. Den andra sorten våxte ymnigare på Ceilon, ågde stôrre frugter och var mera begårlig. Den fôrra sorten ågde frugter utaf den storlek, som et bärnhufvud och måste fortplantas med rôtter. Den sednares gingo til 30 à 40 markers vigt och ågde ifrån 200 ånda til 300 frôkårnar uti sig, hvardera 4 gånger stôrre, ån en mandel och denna kunde med sine frôn fortplantas. Bågges trån åro fylde med en kådagtig mjôlksaft, så seg, at foglar dermed, likasom med fogel-lim, kunna fångas; Frugterne åro ôfveralt taggige med et tjockt och mjukt skal; endast det inre af frugten nytjas til fôda fôr månniskor, och skalet lemnas åt svinkreaturen. Bågge frugterne åga en oangenåm liklukt och innanmåtet smakar ej mycket olikt kål. Tråden blifva hela hundrade åren gamle och båra sine frugter, som mogna efter hand, på sine tjockaste grenar samt på sjelfva stammen hela åtta månaders tid, til ôboarnes ovårderliga nytta och fôrmon.

Beredningssåttet och bruket, af den stôrre sorten Brôdfrugt, som egenteligen almånt nytjas på Ceilon, år fôljande. Efter frugtens olika ålder, i hvilken den

den användes til föda, får den af Ceiloneserne trenne särskilde namn. *Pollos* kallas den, då den hunnit til et Struts-ägs storlek, och en eller halfannan månads ålder. *Herreli*, då den är halfmogen och af en Cocos-nöts storlek; det köttagtige innanmätet är då ännu hvitagtigt och mjölkigt. I bägge desse åldrar kan frugten ej åtas utan föregången beredning. *Warreka* kallas den, då den blifvit fullkomligen mogen: det köttagtiga är då brukbart; och det, som omgifver frön, är sötagtigt, gult och utan någon beredning både äteligt och angenämt. Brödfrugt har den derföre blifvit kallad, emedan de fattigare Ceiloneser, så väl, som andre Indianer åta denne frugt i stället för bröd eller risgryn. Jag såg dem ofta äta Brödfrugt fint sönderskuren antingen med raspad Cocos-tjärna allena, eller med litet tillagdt Risgryn, och stundom något salt, spansk peppar eller lök. Frön kunna åtas antingen såsom Castanier för sig sjelfve eller tillika med det köttagtiga af frugten, uti åtskillige rätter. De tjäna både kokte och stekte til föda; af de fattige nytjas de merendels kokade at åtas med raspad Cocos och salt; de rikare fylla dermed

Gåſs, Griſar och andre foglar, ſom ſedan ſtekas.

Femton ſårſkilde råtter kunna utaf frugten beredas och åro mer eller mindre brukelige, nemligen:

1. *Currii Caldu* beredes utaf Pollos, ſkuren uti fina ſkifvor, hvilken förſt något litet kokas uti vatn med Gurkmeja, tils det gulnat; ſedan tillågges torkad och ſönderſtött fiſk, tvånne nypor och Cocos-mjölk et halft ſtop, ſamt under omrörning kokas å nyo en half time. Denna ſoppa brukas almånnaſt och beſtår ej ſållan af kokade kötſoppor efter flere djur.

2. *Currii Seco* ſkiljer ſig ifrån den förra dermed, at hår tillåggas flere ſaker och krydder, ſåſom brånd och ſönderſtöt Cocos, Coriander, Peppar, Canel, Moſchot-bloma, ſalt, kokt och i ſmå terningar ſönderſkurit flåſk och Cocos-mjölk, hvilke alle vål blandas tilſammans och kokas en half time uti vatn. Sedan tillågges lök, ſom blifvit ſtekt uti ſmör, Citron-ſaft, ſtundom ſpanſk peppar och ſaltadt vatn, ſom vål blandas med hvartannat och inkokas til en tjock gröt.

3. *Pol-*

3. *Pollos Tjundido* beredes fåfom den förfta rätten utaf fönderfkuren Pollos eller Herreli, med Gurkmeja, rafpad Cocos, fpanfk peppar, fönderfkuren lök och falt, fom vid lindrig eld kokas til en tjock välling.

4. *Caftanie Currii* göres af frön fkurne uti långa fmala rimfor, och kokas med Gurkmeja uti vatn, hvartil lägges torkad fifk, fkuren gråslök och Cocos-mjölk, fom vidare kokas tilhopa, under ftadig omröring.

5. *Niembela* är lika med den förra rätten, endaft med den fkilnad, at Pollos eller Herreli, fom här nytjas, fkåras mycket groft.

6. *Frukten ftekes med Fläfk*, då man tager groft fkuren omogen frukt, fkuren gråslök, kokadt och i tärningar fönderfkurit falt fläfk, Mufkot-bloma, Canel och falt vatn, fom kokas tilhopa, under flitig omfkakning.

7. *Kokad frugt*, mogen med tjärnar och hinnor fkuren uti tre eller fyra delar, med Gurkmeja och tillagdt falt, är en vanlig rätt för fattige. Den ätes då nåftan fom ftufvad kål med rafpad Cocos och de förmögnare lägga til denne rätt fpanfk peppar och torkad fifk.

8. Stekt

8. *Stekt Pollos* tilredes fålunda, at frukten omogen fkåres i tunna fkifvor och dertil lägges Cocos-mjölk och något mjöl, hvilke, blandade til en deg, inläggas uti de hopveklade Pollos-fkifvorne och ftekas uti en panna uti färfk Cocos-olja.

9. *Empade* kallas en rätt, då til de nyfsnämnde ftekte fkifvor lägges fönderfkuren lök, torkad fifk, ftekt och fönderfkuren lök och pulveriferad Canel, famt vid lindrig eld kokas uti et platt käril, under ftändig påfpådning med Cocos-mjölk.

10. *Frikadeller* af Pollos göras på det fätt, at frugten omogen kokas och bultas til en gröt; härtil läggas fönderfkuren lök, canel, peppar, mufkot, falt, fönderftötte hvet-fkorpor och en äggegula. Af detta väl tilfammans blandadt göras Bållar, fom rullas uti ägge-hvita, at kunna hänga tilhopa. Desfe ftekas fedan uti fmör, eller fmör och Cocos-olja tillika, til defs de rodna; derefter pågjutes en fauce af fmör, canel-pulver, peppar, falt och citron-faft.

11. *Confect* af frön och defs kötagtige hinnor beredes äfven ftundom. Man fkår

ſkår då hinnor, ſom omgifva frôn uti tvånne eller trenne delar, och ſteker dem uti fårſk utpråsſad Cocos-olja. Oljan aftorkas ſedan vål med en handduk och de ſtekte hinnor låggas i et ſåll, at oljan ån båttre må kunna afrinna. Sedan kokas de uti ſåcker-ſyrup, torkas och inlåggas uti glas-flaſkor, ſom bôra vål tilkorkas, då denne Confect kan fôrvaras flere månader och nytjas vid Thé-vatn. Frô-kårnarne, ſkilde och vål renade ifrån ſine omgifvande kôtfulle hinnor ſtekas ofta i olja och kokas på lika ſått uti ſyrup, fôrvaras och nytjas på ſamma vis vid Thé-drickning, åfven ſom ſyrup flytande kan uti flaſkorne pågjutas, då de kunna fôrvaras halfva året.

12. *Fiôs* blir, då man doppar mogne frôkårnar uti ſmet af Cocos-mjôlk med åggegula och ſteker dem uti fårſk Cocos-olja.

13. *Pankakor* bakas på vanligt ſått utaf Suri-ſaft, Cocos-mjôlk, torkadt mjôl af frôkårnarne och åggegula, hvilke ſtå ôfver natten, at gåſa.

14. *Pei eller Jambal* år ſnarare en ſauce, ån en rått. Den nytjas ockſå endaſt vid andre råtter, vid fiſk, ris-

gryn,

gryn, med flere. Dertil fordras kokad omogen frukt, senaps-frön och gurkmeja, hvilke hvar för sig först stötas til en gröt och sedan väl blandas med ättika. Några lägga härtil Spansk peppar, Ingefära och salt, väl stötte förut och blandade.

15. *Frugten torkas* stundom för tilkommande behof, under de månader den ej kan ägas färsk. Man tager til den ändan ned frugterne af trån halfmogne och uttager det köttagtiga, lämnandes den antingen hel, eller skårandes den uti stycken. Sedan kokas den litet och torkas uti solskenet, samt derefter bevaras uphängd, antingen uti skorstenen eller på något annat tort ställe. Sålunda bered kan den förvaras hela året och de fattige äta den med raspad Cocos, antingen således torkad eller å nyo kokad.

Utaf desse få nyttige frugters trädslag, beflitade jag mig, at öfverföra några lefvande til Europa. Til den ändan samlade jag utaf den mindre sorten, som icke gifver några frön, vid pass 50 lefvande rötter, dem jag uti en stor brädlår planterade, och hade det nöjet, at efter

efter några veckors förlopp se dem upkomma och frodigt tilvåxa. Af den större sorten samlade jag flere hundrade frön, af hvilke jag uti en annan stor bråd-lår sådde öfver hundrade, som snart upkommo och trifdes ganska vål. De öfrige frön, på det de under resan icke skulle torka, hårskna eller på annat fått skadas, förvarade jag igenom flere utvågar: några insveptes endast uti papper, lades uti låda och vådrades under resan; några inlades uti glasflaskor, som vål tiltåptes; en stor del omgafs med vax, at uteftånga al luft ifrån dem; andre lades uti torr sand, och en del deraf blefvo under resan, efter hand hvarje månad satte uti jord, för at småningom upvåxa.

Pårl-fiskeri har för detta blifvit idkadt med fördel uti canalen emellan ön och Coromandel, som år föga djup och skal åga sandgrund. Nu mera har detta fiske på månge år icke kunnat företagas, i anseende til en emellan Nababben på Coromandelska kusten och Compagniet upkommen tvist, hvilken Engelsmånnerne sades underhålla, om nårmaste råttigheten til detta fiske. Jag såg åtskillige vackre och store pårlor, som

som hår blifvit upfiskade och pårl-band utaf stôrre och mindre pårl-sorter brukades utaf de rika Kôpmans Fruarne ofta ôfver håret på hufvudet. Detta pårl-fiske blef fôrut altid bort-arrenderadt åt en eller flere enskilde personer fôr hvarje år emot en viss summa penningar. Desse Arrendatorer bort-arrenderade sedan åt andre råttighet, at med en et visst antal båtar och folk upfiska Muslorne. Sedan Muslorne af de dykande blifvit uphåmtade, upvråktes de på stranden uti hôgar och på vinst och fôrlust fôrsåldes til Kôpmån, som den tiden samlades dit. Muslorne sades ôpna sig, så snart det inneslutne djuret dôdt och bôrjat rutna, då de med låtthet kunde undersôkas och pårlorne uttagas. Stundom van man aldeles intet på en sådan handel och stundom kunde en enda pårla betala flere hôgars inkôp.

Den 28 afreste jag, efter tagit ômt affked af mine vånner i Columbo, landvågen til Gale, uti Politie-Secreteraren Bellings sållskap, som medfôrde de bref, hvilke nu skulle åtfôlja skeppen, som i Gales hamn lågo segelfårdige.

Fôre afresan tilhandlade jag mig en myc-

myckenhet torkade frukter utaf Betel-pepparen, som här säldes för godt köp och på hvilken föll en ansenlig vinst på Goda Hoppets udde, åtminstone öfver et hundrade procent. Då Slafvarne och Indianerne öfver alt äga tilgång til färske Betelblader, hvilke dageligen tuggas; så nödgas Slafvarne på de orter, der et kallare luftstrek icke tillåter pepparens odling, åtnöja sig med, at i bladernes ställe, nytja frukten.

Februarii den 6 gick jag om bord på Skeppet *Loo*, helt bittida om morgonen, tillika med Capten och Passagerare, som årnade sig til Europa.

Gales-hamn är väl skyddad utaf fästningsverken, kröker sig uti en inbugt och är ej särdeles lätt at insegla. Ifrån denne hamn utgå alle skepp, som årna sig til Europa eller Indien och intaga här sin sidsta ladning.

Vi affeglade med gynnande vindar, passerade Æquatorn den 11 Februarii och Tropicus Capicorni den 16 derpå följande Martii. Skeppet fördes af Capiten Kock, föd uti Norige, och var lastadt med ungefärligen 1500 Balar Canel, af Compagniets egen skörd och

något Canel ifrån Candia, utom en myckenhet af Bomuls-lårfts packar ifrån *Suratte* och *Tutucorin*, famt peppar ifrån Mallabarifke kuften.

Några och trettio flafvar medfördes defsutom utaf Officerarne, och med god vinft förfåldes uti Cap. Desfe voro alle af mankönet, de måfte ifrån Mallabarifka kuften och några få Pampufer med fit krufiga hår. Härvid måfte jag vara ganfka omtänkt, at noga efterfe, det alle flafvarne redan haft koppor och måfling, famt at ingen af desfe fjukdomar, under refan, kommo at märkas på fkeppet. Vid en få olyckelig omftändighet fkulle fkeppet nödgas vid Cap hålla quarantain, ankra vid Robben-Eyland och ingen männifka komma i land, emedan man på detta nybygge lika mycket fom för Påften fruktar koppor och måfling, utan at til ympning vidtaga några förnuftige och efter Europeernes exempel, hålfofame anftalter, emot fådane farfoter, fom kunna ödelägga nästan hela landet.

De måfte fjukdomar, fom förekommo under denna refan, voro Venerifke, med alle defs hifkelige fymptomer, hvil-

hvilke både Matroser och Slafvar, under en liderlig lefnad ådragit sig på Ceilon.

När vi kommit emot Söder mellan 30 och 35 graders högd, ägde vi som oftast åska med regn, hagel eller snö, som dock snart smälte, och *den* 28 *Martii* sågs, under åskväder, electrisk eld lysa ifrån de främste mast-topparne.

Den 7 *April* och följande nätter sågos åtskillige långe (*Scolopendræ electricæ*) Lysmaskar nedfalla på Skepsdäcket. Desse kommo altid ifrån samma sida, som vinden, hvilken säkerligen nedblåste dem och de nedföllo äfven på samma sida; således kommo de ingalunda ifrån seglen, utan ifrån masterne och stängerne. När de krossades sönder emot däcket med foten eller något annat, lyste altid en phosporisk eld längs efter hela kroppen. Intet tekn til vingar kunde på dem uptäckas, utan lära de krälla sig up med sine många fötter uti masterne och sedan derifrån under blåst nedfalla.

Den 22 *April* mellan 45 och 46 gradens bred, ej långt öster om Goda

Hoppets udde, sågs middagstiden eller några få minuter derefter en regnboge, som låg uppå sjelfva vatnets yta. Vinden blåste hårdt och Solen stod högst på himmelen i NNW, och regnbogen var uti SSO. Den började med et ljust segment vid sjelfva horizonten, hvilket småningom höjde sig mer och mer upåt och utbredde sig tillika åt sidorne, samt fick öfverst en smal mörkröd rand: ifrån dess båda ändar utbredde sig tvånne armar, lika som tvånne horn, hvilke inåt böjde stråkte sig til två tredjedelar ut emellan jordbrynet och Skeppet med angenäme färgor af rödt, gult, grönt och purpurblått. Uti en sådan stålning förblef den en half fjerdedels time, hvarefter den småningom försvan, i en omvänd ordning. På sidan til vänster emot öster sågs en annan regnboge med omvände färgor emot den förre och var altså endast tilkommen utaf den förres strålars tilbakakastande: den var ofvantil ej mycket hög, dock högre stående, än den förres segment vid jordbrynet. Efter en fjerdedels time upreste sig väl åter et dylikt segment; men det samma hant icke utskjuta til någon regnboge. Luften var under alt detta öfver alt mulen

med

med ſkyflåckar och man kunde med möda märka, att regn föll vid ſjelfva horizonten. Sådane regn-bogar, ſom endaſt kunna förefalla på haf och ſtora ſjöar, torde icke ofta blifva obſerverade.

Flere gångor ſågos åfven under loppet af denna ſjö-reſa, vatndragande virflar, ſom hängde uti luften i åtſkillige ſkapnader. Desſe började altid vid nedra åndan, at förſvinna. Då de viſade ſig, var ockſå oftaſt åſkregn, ſom ſkoftals kom ſamt ſtarka vindfall.

Malacaſs-foglar (*Pelecanus Sula*) började åndteligen viſa ſig och förſäkra oſs om det glada hopp, at vi ſnart ſkulle få ſe land. Desſe foglar åro för de ſjöfarande altid dertil et ſåkert kånnetekn, at de icke åro långt ifrån Africanſke landet, och ofta, då de viſa ſig, ſer man tillika land ifrån maſttoppen. Sållan gå de långre ut på hafvet, ån at de emot aftonen kunna begifva ſig in åt vikarne, hvaråſt de ofta tilbringa nåtterne. Vi uptåkte åfven ſtraxt derefter land; men ſom Syd-oſt vinden blåſte oſs emot ganſka ſtarkt, kunde vi icke inlofvera på redden, utan nödgades ſent om aftonen låta vårt ankare falla

bredevid *Robben-Eyland*, dit vi med möda hunnit uparbeta ofs.

Under den ftarka blåften och tillika den köld, hvilken den famme förorfakade, hade jag det fmärtande misnöje, at fe åtfkillige af mine Brödfrugttrån och andre växter dels förkylde, dels af Skeppets håftiga fkakning rubbade och förlorade.

Följande dagen, *den* 27 *April*, ankommo vi lyckligen til vanlig ankarplats på redden, deråft ellofva Skepp lågo förut och efter fked underfökning på Skeppet af utfände Deputerade, fingo vi tilftånd, at fara til lands.

Hos min fordne vård, Herr FEHRSEN fick jag nu mit herberge uti famme rum, fom jag förut uti tre års tid bebodt. Då desfe rum för mig tilreddes, hände mig en omftändighet, fom fatte mig i beftörtning och förundran. Uti förmaket ftod en ganfka ftor och vården tilhörig kifta, hvilken jag under mit förra treåriga viftande härftädes oftaft nytjade i ftället för bord, at uplägga mine famlade örter, frön och lökforter. Det fifta året af min varel-

varelse hår, 1775, hade jag således tillagat de kőttagtige våxter, som Africas őknar frambringar, at med de hemgående Skeppen fórsåndas til Europas trågårdar. Under detta arbete hade då håndt, at en våxt, som utanpå såg ut, som hade den varit aldeles fórtorkad och var omgifven af mångfaldige torre fjåll eller spånar, fallit bakom denna kistan. Når nu kistan blef dragen ifrån våggen, fór at rengóra fórmaket, fans en sådan våxt liggande bakom, hvilken då framskutit en gren af nåra et quarters långd, utan at den, då den fór halffjerde år sedan af mig blef i óknen funnen, visade minsta tekn til lif, och utan at den sedan, under de trenne fórflutne åren, ågt någon jord eller den minsta våtska, utom den kyla, som stengolfvet kunnat gifva. Detta visar, huru seglifvade Africas våxter åro, som trifvas i de aldratorraste ódemarker och huru långe de kunna uthårda utan vatn och fóda. Jag medfórde denne samme våxt sedan til Europa och fan, at de, som jag af detta slag fórut hemsåndt, uti Amsterdams Botaniske Trågård hade utslagit både grenar och blader; utan at de ånnu visat sin bloma och sagt sit namn.

Et Svenſkt Skepp, ſom nu låg på redden, tilſkyndade mig det nöjet, at här få omfamna flere älſkade vänner, hvilke kommande ifrån mit älſkade Fädernesland, ibland andre nyheter, äfven lämnade mig brefver och den hugnande tidningen, at jag vid Upſala Academie blifvit utnämd til Botanices Demonſtrator, efter Profesſoren Linné, ſom efterträdt ſin ovärderlige Fader.

Staden *Cap* var under de trenne åren, jag viſtats uti Indien, på de måſte ſtällen ſå ändrad med nye tilbygnader, nye upbygde och förbätrade hus, ej ſällan utaf två och tre våningars högd, at jag knappaſt kunde igenkänna den.

Sydoſt-vinden hade förleden ſommar härjat hela landet. Den hade varit ovanligt häftig, och torkan tillika ſå ſtark, at näſtan almänt öfver hela landet klagan fördes öfver briſt på Spanemål. På de måſte ſtällen hade intet kunnat växa för torka, och på några ſtällen, der ſäden ſtåt härlig, ſåſom på andra ſidan af Hottentots Hollands bergen, hade åter regn fallit ſå ymnigt och öfverflödigt, at den ſäd, ſom redan var ſkuren, förrutnade uti ſkylarne

ne och den, fom ännu ftod på rot, begynte uti axen at gro och våxa ut. Desfe omftåndigheter ökade ovanligt Spannemålsprifet i Staden, få at en frakt hvete, fom förut fåldes för tio Riksdaler, nu ftigit ånda til tretiotvå Riksdalers vårde.

Jag tråffade hårftådes Herr Paterson, en Engelsman, fom hit til orten ankommit, för at ifrån de inre delar af Africa famla och til fit Fådernesland hemfånda både frön och lefvande rötter af Landets egne och fålfynte våxter. Han fade fig refa på någon Privats bekoftnad, ågde någon infigt uti Botaniken, men var egenteligen Trågårdsmåftare.

Hollåndfka Compagniet förunnar åt hvarje Officerare på Skeppen en ftor kifta af 4½ fots långd och 2½ fots bred, hvilken de åga tilftånd, at fylla med visfe handels-varor, fom fedan för deras råkning på öpen Auction förfåljas. De, fom icke redan uti Oftindien förfet fig med varor och låtit fylla fine kiftor med *Tamarinder* eller annat, uphandlade nu på Cap grofve Sitfer och dylike faker, fom ej voro förbudne.

Fine Sitser och Cattuner, Specerier och några andre varor, med hvilke Compagniet enskildt handlar, äro privative aldeles förbudne och såsom Contraband ansedde.

1778 *den* 15 *Maji* lämnade jag åter Capska redden, för at affegla til Europa. Vi utseglade i följe med fyra Holländske Skepp, som til inbördes försvar skulle utgöra en flotta. Et Danskt Skepp, som tillika med ofs utseglade, pasferade ofs snart förbi och såsom bättre seglare försvan innan kort utur vår åsyn.

Matroserne hade tilhandlat sig åtskillige Babianer, dem de årnade öfverföra til Holland. Desse djuren äro altid af en elak art, vredgas lätt och bita grymt, hvarföre de merendels måste hållas bundne. När några af dem någon gång kommo löse, var det sedan ej lätt, at fånga dem, emedan de klefvo obeskrifligen vigt uti tackel och tog och frugtade icke för de högste masttoppar.

Den 25 *Maji.* Alt hittils hade vi haft motvind, så at vi icke kunnat fortsätta vår resa, eller komma Africanske kusten

ſten utur ſigte. Nu hade vi tillika mycken dimba, at vi fôga kunde ſe långt ifrån oſs. Under detta hade vi kommit ſå nåra landet, *den* 26 om morgonen, då det bôrjade klarna, at vi låtteligen hade kunnat ſegla på land, i ſynnerhet Commendeur-ſkeppet, ſom drifvit ånda når intil klipporne. Hade vi då tillika fåt ſtorm från NW, hade vi ſåkert varit förlorade; men til vår lycka fingo vi N. vind, ſom lyckligen hjelpte oſs ut igen. Vår Commendeur KOELBIER på Skeppet *Canaan*, var utan tvifvel hår til ſkulden, emedan han aftonen fôrut hôlt inåt landet, i ſtället fôr, at fôka komma ut, at vinna W; de andre Skeppen voro ſkyldige at fôlja honom och ſegla i deſs koſa. Natten derpå fôrlorade vi Commendeur-ſkeppet aldeles utur ſigte, hvarfôre nu Commando updrogs åt Capitenen KOCK på Skeppet *Loo*. *Den* 28 om morgonen, uptåkte vi åter Commendeur-ſkeppet, men fôrlorade det åter den 30 derpå fôljande.

Junii den 3 afſeglade vi helt nåra intil Commendeur-ſkeppet, hvilket fôr motvind, ſedan det hållit ſig fôr mycket åt landſidan, nu icke kunde hinna up til flottan; icke deſto mindre var det

det dagen derpå utur vår åſyn, oagtadt om natten var mera ſtilla, ån någon ſtark vind. Håraf kunde vi då låtteligen ſluta, at Commendeuren icke ſökte blifva vid ſin flotta, utan tvårtom traktade til at ſöndra ſig derifrån, för at friare kunna fortſåtta och fortſkynda ſin hemreſa. Vi hade ſåledes af deſs månge krokar blifvit mycket uppehålne, utom det, at hela tiden tillika varit mycket antingen motvind eller ſtilla lungt.

Den 6 fingo vi SO Pasſad-vinden och *den* 12 pasſerades *Tropicus Cancri.*

Den 17 ſågs på vatnet drifva likaſom ſtora hvita blomor. Jag upfiſkade deraf några, och ſan, at de ej voro annat, ån det ſlag af *Lepas* (*anſerifera* och *anatifera*) ſom medelſt ſin löſa ſtjelk hade fåſtat ſig vid Bambo-rör och trådſtycken, hela duſinet och derutöfver tilhopa, och hvilke nu flöto på vatnet. När djuret öpnade ſine fem ſkal, liknade de fulkomligen en utſlagen bloma.

Den 24 om morgonen uptåkte vi ön *Helena*, hvilken tilhörer Engeland och hvars hamn år med ſtarka batterier vål beſåſt. Landet förekommer mycket högt

högt och bergagtigt, samt ses på ganska långt afstånd. Engelske Skeppen, som gingo hem ifrån Ostindien, samlades under nu varande krig med Americanerne altid här, för at uti större och mindre Flottor sedan åtföljas. Eftermiddagen hade vi seglat fram til midt för dess redd, hvaråst nu inge Skepp lågo; och som vi icke funno något tekn til vår förlorade Commendeur, blef Skeps-Råd hållit och beslutadt, at icke vidare här afbida honom, utan med den friska vind, vi nu ägde, fortsätta vår kosa. Redden sades vara mycket brådjup, så at Skeppen kunna ligga för ankare, tätt intil landet.

Junii den 30, eftermiddagen passerades Ascensions-ön, hvilken ofta är en förfrisknings-plats för Svenske och andre Skepp, som der hämta Sköldpaddor, under hemresan. De Skepp, som förse sig med förfriskning ifrån Goda Hoppets udde, segla henne förbi. Den är bergagtig, ofrugtbar och utan färskt vatn. Ytan är tillika betäkt lika som med aska, hvilket tydeligen visar, at den fordom varit brinnande.

Den 7 *Julii* hade vi natten förut pas-

pasferat Æquatorn och blefvo derföre i dag vid middagstiden faluterade af de andre tvånne Skeppen med ellofva fkott, dem vi på lika fått befvarade.

Den 24 pasferades Solen, då vi märkte aldeles ingen fkugga åt någon fida, af alt det, fom lades rått ned på dåcket. Tilförene hade vi haft middags-folen i Norr, nu ftod hon rått öfver ofs och efter detta fågs hon i Söder, famt blef alt lågare och lågare emot horizonten.

Den 29 kommo til ofs om bord Capitenerne af de tvånne andre Skeppen, för at öpna de förfeglade brefver, hvilke fkulle utvifa, om Skeppen fkulle fegla igenom Canalen eller gå bakom Stora Britannien, fom plågar fke uti krigstider. Vi feglade nu uti den få kallade *Krofs-Sjön*, hvilken utaf *Sargazo* (*Fucus natans*) år ganfka mycket betåkt. Denne hafsvåxt flyter på hafvets yta uti otrolig myckenhet: Stundom tåcker den hafvet, vid lungt våder, få at man tycker fig fegla genom en ång; ftundom formerar den likfom ftora öar och ftundom under ftarkare blåsvåder, fkingras den mera. Denne *Fucus* tycktes tydligen vifa, at han flytande på vat-

vatnet våxer och utskjuter nye skott uti åndarne, som efter hand blifva större. Ibland denne Hafs-våxt fan jag åtskillige djur, som der hade sit tilhåll och der sökte sin föda. De ymnigaste deribland voro *Scyllæa pelagica*, *Cancer minutus* af åtskillig storlek och *Lophius histrio*, en fisk, som Holländarne kallade *Kronfisk*, som var mycket brokug och tillika vacker, samt varande af någon storlek, vårderades mycket. Uti Spiritus vini förvarade jag några deraf; de måste voro helt små och sällan fås den af en fingers långd eller derutöfver. De lösa strålar, den åger på sit hufvud och sin rygg, och hvilka likna en krona, hafva gifvit anledning til namnet. Sällan kan den föras lefvande til Holland; men om det lyckas, och den år någorlunda stor, sades den ofta kunna säljas för tio Ducater.

Augusti den 25 flagtades på Skeppet et Svin, uti hvilkets blåsa fans en kalkagtig sten. Den var nåstan rund, något litet plattad, och öfver alt knottrig. Fårgen var i början Castanie-brun, men bleknade mer och mer under torkningen. Den var något större, ån en bössekula och tått inuti. Detta Svinet var uphandladt på Ceilon.

Sep-

September den 12 lodade vi grund och med ellofva Kanon-skott saluterade de andre Skeppen, samt af dem besvarades.

Vi ägde om bord en man, hvars öden varit lika besynnerlige, som olycklige. Han hade varit antagen såsom Förste Fältskär på et Skepp ifrån Enkhuysen, *de Jonge Hugo* kalladt, som fördes utaf Skepparen KLEIN, denne mannens oförsonlige fiende. Dess namn var BERGAKKER, och förekom mig under hela denna resan, såsom en gammal, allvarsam och ärlig man. Under det Skeppet legat segelfärdigt, hade Skepparen blifvit misnöjd med honom, gjort honom allehanda förtretligheter, ända til at låta Gossarne begabba honom. Ändteligen skrifver han til Directeuren, som mönstrat Skeppet, at denne mannen blifvit tokig och utbeder sig, i hans ställe, en annan Fältskär, hvilken också blifver sänd til Skeppet. Straxt derefter utseglar han, utan at sända den anklagade i land, hvilken han håller arresterad under hela resan til Cap, och unnar honom icke en gång komma up på däck at hämta frisk luft. Under resan låt han upsätta och tekna af några Offi-

Officerare, sine tilgifne kreatur, en skrift, hvaruti de intyga, at den nyssnåmde mannen vore helt och hållit tokig. Vid ankomsten til Cap blir han fôrd i land och genast fôrvarad i fångelse, utan at få frihet gå ut eller åga tilfålle til at klaga och utan at blifva fôrhôrd, antingen hos Gouverneuren, Fiskalen eller någon af Rådsherrarne. Når vårt Skepp mônstrades, såndes han dit, såsom fånge, at med det samma ôfvergå til Europa, utan gage och utan all belôning. Ehuru denne mannen var fôrklarad fôr tokig, kunde jag likvål, under loppet af flere månaders resa, icke mårka någon sannolikhet dertil, eller se minsta liknelse til at han någonsin varit det. Under de fôrflutne sju åren, som jag vistats uti Indien och varit uti Hollåndska Compagniets tjenst, hade jag haft tilfålle, at se flere exempel af tiltagsenhet och våld utaf lika despotiske, som elake och ohôfsade Skeppare; men det, som hår i synnerhet fôrefôll mig underligt, var det, at hvarken Gouverneuren eller någon af Regeringen på Cap nogare undersôkt denna saken, hvarigenom den oskyldige kunnat frias ifrån vidare lidande och den ondskefulle månniskohataren befordras til sit vålfôrtjån-

te ſtraff. Alle, hvilke jag frågade om Skepparen KLEINS perſon, talte om honom med utmårkt fõrakt, ſåſom om en elak, vildſint och åfven uti ſin tjånſt odugelig man.

Den 16 kommo vi Engelſka landet vid *Lesſart* uti ſigte och krysſade derſtådes et helt dygn, til deſs vi uptåkte Hollåndſke Krigsſkeppen, ſom utſändas fõr at mõta och vidare hem beledſaga de ifrån Oſtindien ankommande rikt laſtade Handels-ſkeppen. Et utaf desſe gjorde oſs ſedan följe och ſkulle ledſaga oſs ånda til Texel. Det fõrſta teknet gafs af oſs med fyra Kanon-ſkott, under vimpelens ymſom uphisſande och nedſtrykande. Hårpå ſvarade Örlogsſkeppet med vimpelens hisſande och ſtrykande ſamt fem Kanonſkott. Så ſnart Skeppen kommit något nårmare, ſåndes ifrån Örlogsſkeppet en Lieutnant och en Skrifvare, at viſitera Skeppet, om der funnos några otillåtne varor, och denna viſitation fõrråttades uti Capitenens kammare endaſt ibland deſs vinflaſkor.

Den 18 fõrfogade ſig Capitenerne af de 3:ne hemkommande Skeppen til Örlogs-

logs-Skeppet, för at öpna et försegladt bref ifrån ena skeppet *Overduyn*, som kom ifrån China, igenom hvilket bref man nu först fick underråttelse, at ladningen var årnad til Amsterdam.

Nu fingo vi också den underråttelsen, at vår Commendeur KOELBIER med skeppet *Canaan* för tvånne dagar sedan ankommit och seglat förut, hvilket skepp vi för fyra månader sedan utan före Africanska landet förlorade utur vårt sällskap.

Den 28 seglade vi uti Canalen förbi Douvre och Calais med god och gynnande vind; men om aftonen vid pass klåckan 10 upkom en ganska hastig och håftig storm, som dref oss mer och mer emot landet, sönderslog våre segel och nedstörtade topparne af våre master. Skeppet kastades så våldsamt hårvid, at det var omöjeligt kunna altid hålla sig på fötterne. Vi voro brånningarne så nåra, at alle ansågo vårt Skepp för förloradt och ingen möjelighet af rådning, hvarföre ock omsidor ingen Matros mer kunde öfvertalas eller upmuntras til at försöka något til Skeppets frålsning. Utom mörkret tilkom åfven

den olyckan, at Manſkapet var ſvagt och aldeles utmattadt, hvartil Capitenens och förſte Styrmannens öfverdrifna ſnålhet var vållande, ſå at månge utaf folket kraftlöſe under arbetet nedföllo ifrån togen och åtſkillige ſvimnade bort på ſjelfva däcket. Deras underhål hade under hela reſan varit uſelt och beſtåt af intet annat, än ſvag föda, ſåſom Risgryn och frugter, med föga ſtarkare ſaker, ſom för en Sjöman nödvändigt fordras. Capitenen och förſte Styrmannen, hvilke hade föreſtålt ſig, at reſan icke ſkulle blifva ſå långſam, hade til ſin förmån och vinſt på Cap oloſligen bortſålt en ſtor del af kött, fläſk med mera Proviant, ſom beſtås för manſkapet, och kommo nu, vid reſans utdrågt, dermed mycket til korta. Detta hade icke allenaſt medtagit folkets krafter, utan äfven i öfrigt gjort beſåtningen ledſen och misnögd. Capitenen ſå vål ſom Styrmannen blefvo ſedermera för detta brott anklagade och bågge förklarade ovårdige, at någonſin vidare tjåna. Så ſnart det om morgonen började dagas, mårkte vi, det vi drifvit in emellan ſandbankarne, ungefårligen midt emot Oſtende och at vi voro aldeles ſkilde ifrån våre följeſlagare. Och emedan

dan vi nu voro, igenom Guds besynnerliga försyn, förledne natt frålste ifrån undergång och den hotande olyckan, fattade manskapet åter nyt mod, at hjelpa Skeppet ut ifrån dess farliga belågenhet, hvilket lyckades med den fogliga och gynsama vind, som då blåste. Jag hade den enskildta olyckan, at utom al annan skada jag hårvid lidit, se min plantering af mer ån et hundrade buskar utaf bågge sorterne Brődfrugttrån och andre synnerligen sålsynte våxter aldeles őfverånda kastade och förlorade.

Efter őfverstånden olycka ankommo vi omsider för ingången til Texel *den* 29 derpå följande.

October den 1 inseglade vi emellan Texel och Helder, saluterade redden och låto vårt ankare falla. Glade åkallade nu alle den Alsmågtige Försynen och jag ägde mer, ån någon af alle, de måst förbindande skål, at hembåra Honom mine tacksamhets-offer, som under sju års mődosamma, och ej sållan nog förtretliga resor, i ymnogaste måtto njutit dess mågtiga beskyd och synnerliga omvårdnad.

Den 6 ankom om bord Directeuren Beaumont, uti hvars nårvaro alle våre klådkiſtor och andre ſaker viſiterades och manſkapet afſkedades, utom vid paſs 60 man, ſom ſkulle qvarblifva, fór at losſa Skeppet.

Med et hyrdt Fartyg affeglade jag i ſålſkap af andre Officerare och ankom lyckligen til Amſterdam, der min ålſkade gynnare Prof. Burmannus tilbód mig med ytterſta vålvilja ſit hus och ſit bord.

Jag tilbragte min tid med at beſe de mårkvårdigaſte Samlingar, ſom funnos uti Amſterdam, hvaribland den, ſom ågdes af Kópmannen van der Meulen var den betydligaſte, i ſynnerhet utaf Foglar och Inſecter.

Sedan gjorde jag en reſa til trakten utomkring Harlem, fór at aflågga beſók hos mine 3:ne Gynnare, van der Poll, van der Deutz och ten Hoven, och at beſe deras Landtgårdar ſamt de vackre planteringar utaf allehanda utlåndſke trån och buſkar, ſom de med otrolig koſtnad låtit anlågga på denne ortens magraſte ſandfålt. Icke utan ſynnerlig

nerlig glädje fick jag här beſkåda åtſkillige både Africas och Japanſke öarnes allſter utaf Våxt-Riket, ſom vitnade, at den med faror förknippade möda, jag ågt vid deras ſamlande, icke varit aldeles fåfång. Jag hade åſven den glädjefulla tilfredsſtållelſen, at emottaga mine Gynnares förklarade nöje öfver min flit och vålvilja tillika med den hederligaſte belöning, i anſeende til hvilken ſednare Herr ten HOVEN gjorde mig, efter min återkomſt til Amſterdam et öfverrumplande beſök. Denne Herre, ſom ſades åga mer, ån 300,000 plåtars årlig inkomſt, anſåg det icke under ſin vårdighet, at på Holländſka ſättet ſjelf til fots och utan betjånt göra mig et beſök ſamt med egen hand öfverlåmna mig en ſkånk af 128 Holländſka Ducater i Guld.

I ſållſkap med Herr Doctor KLOCHNER gjorde jag ſedan en reſa enſkildt til Harlem, at beſe Herrar VRIENDS vackre Inſect-ſamlingar ſamt de ypperlige djur af alla Claſſer, ſom förvarades uti Harlemſka Vetenſkaps-Societetens hus.

Phalæna brumata var denne tiden ganſka almån uti Frugttrågårdarne. Man hindrade den ſamma åt lägga ſine ſkadeli-

ge ägg uti blomknopparne igenom det fått, som Professoren BERGMAN påfunnit, och som härstädes mycket berömdes, nemligen med en tjärad näfver, bunden omkring trädets stam.

Det är ganska vanligt uti Amsterdam så väl, som annorstädes i Holland, at Natural-Samlingar säljas på öpen Auction. Sådane Auctioner höllos nu flere gånger efter trykte Cataloger, sedan de förut en tid varit utstälde til almänt åskådande.

Ibland andre sällsamheter, dem jag besåg uti Amsterdam, var äfven en artig samling af Mynt, hos Kyrkoherden vid den så kallade *Oude Kerk.* Jag hade här det oväntade nöjet, at för första gången få se de så kallade Zodiak Roupierne uti Guld, alle tolf tilsammans, dem jag uti Indien hvarken fåt se tilhopa eller öfverkomma til invåxling och hvaraf man i Europa finner på ganska få ställen en fulständig samling. Han hade inlöst desse tolf mynt med 300 Holländske Gyllen, och hade den godheten, at på min enträgna anhållan afstå dem til mig för 700 Gyllen. Denne Samling, tillika med SELIM I:stes

Por-

Portrait hade blifvit af General-Gouverneuren Imhoff från Batavia ſkänkt til någon af deſs Slågtingar i Holland, ſom ſedan varit nödſakad, at förſälja dem. Deſſe Mynt hade blifvit ſlagne ſå väl uti Guld ſom Silfver, utaf Kejſarinnan Nour-Mahal, förutnämnde Selims Gemål, under den tid af 24 timar, ſom hon med Kejſarens tillåtelſe oinſkrånkt regerade. Och ſom de efter Monarkens död blefvo förbudne, inväxlade och förſmålte, är det nu mera ſällſynt, at öfverkomma alle tolf, ſom äro teknade på ena ſidan med et af de 12 himmelens tekn och på den andra med en Arabiſk eller Perſiſk ſkrift.

Jag hade icke kunnat emottaga Profeſſor Burmans ynneſtfulla tilbud, at bo i deſs hus, emedan han ſjelf med ſin famille ägde få rum; utan hyrde mig nödige rum hos en hederlig vän af mine Landsmän, Herr Eric Floberg, ſom ägde en Silkesſtrump-Fabrik och ſat ſig ned här i Staden, der alle främlingar äga en fulkomlig frihet, at förtjäna ſit bröd, de må vara ifrån hvad land, ſom häldſt eller bekänna ſig til hvilken Religion, de behaga. Men detta hindrade mig dock icke, at dageli-

gen beſöka deſs hus och öfverhopas med deſs välgerningar, hvaraf minnet i mit bröſt ſkal djupare vara intrykt, och heligare förvaras, än det någonſin kunnat inriſtas i den ädlaſte Marmor.

Äfven ägde jag det nöjet, (hvaraf nu efter 14 års tid, då jag detta til trycket befordrar, den liſligaſte glädje och tackſamhet uplifvas i min ſjäl) at utaf flere andre hedervärde Landsmän njuta al möjelig höflighet, vänſkap, ynneſt och verkelige tjänſter, ſäſom af Herr General-Conſulen HASSELGREN, Herrar FÅHRÆUS, SWART och LUNGE, med flere.

Sedan jag med Holländſka Oſtindiſka Compagniet afſlutat mine förbindelſer och undfåt min lön tillika med det vanlige Præmium, beſlöt jag, at göra en reſa til Engeland och tilbringa en del af vintren uti London.

I denne affigt afreſte jag uti November månad til Hag, beſåg Hans Kongl. Höghets Arf-Ståthållarens dyrbara ſamlingar af Naturens och Konſtens alſter, aflade beſök hos Herr LYONET för at ſe deſs utvalda Snäckſamling och reſte ſedan

ſedan til Rotterdam och derifrån vidare til *Helvoet Sluys*.

Motvind hindrade hår i flere dagars tid öfverfarten och når jag ſedan i ſållſkap med flere andre Paſſagerare åndteligen på den Engelſka Kongl. Poſtjagten kunde affegla, upkom ſå håftigt våder och omſidor motvind, at vi blefvo drefne långt utur vår koſa och landſtego på et ifrån London aflågſe ſtålle, hvarifrån vi landvågen måſte reſa til Hufvudſtaden, dit jag anlånde den 14 December.

Herr DRYANDER, min vån och fordne Academie-Kamerat hade för mig haft den godheten, at beſtålla mig rum; mit förſta göromål blef altſå, at upſöka honom uti Herr BANKS hus, efter den addreſſe han gifvit mig. Så ſnart jag låtit anmåla mig, blef jag på det höfligaſte fått emottagen af Herr Doctor SOLANDER, ſom viſade mig den hedern, at genaſt införa och préſentera mig för Herr BANKS uti deſs Naturalie Samlings-rum.

Denne Herre behagade icke allenaſt nu emottaga mig med mycken vålvilja, utan

utan visade mig under al den tid jag vistades i London al möjelig ynnest, och det, som var högsta föremålet för min önskan, lämnade mig lika så fritt som benågit tilträde til dess makalöse Samlingar, i synnerhet utaf Våxtriket ifrån alle orter af jordklotet. Jag tilbragte sedan dageligen förmiddagarne i dess hus och genomgick med yttersta upmärksamhet dess vidlyftige Herbarium, hvarigenom jag på det beqvämligaste sätt fick öka mine insigter i denna del af en älskad vetenskap. Och som til detta ställe tillika samlades dageligen många Lärde, lika som til en Academie för Natural-Historien, hade jag äfven tilfälle, at göra flere nyttige och hedrande bekantskaper.

Tillika besåg jag under mit korta vistande hårstådes alt hvad, som var märkvärdigt, i synnerhet uti Natural-Historien, såsom *Brittiska Museum*, LEWERS *Museum* med fleres. Det första är mycket vidlyftigt och stort, samt äger Samlingar uti många ämnen, såsom Böcker, Handskrifter, Antiquiteter, Mynt och aflägse Folkslags klädedrägter, Utensilier med mera. KÆMPFERS Handskrifter och Samling af örter samt tekningar

gar voro de, fom fórnämligaft glädde mig, at här få befkåda. Desfe voro nu fnart af et hundrade års ålder och hade af Riddaren SLOANE blifvit inköpte efter Auctors död. Det fednare tilhörde en privat man, vifades för en vifs afgift uti penningar och beftod förnämligaft utaf Mineralier och Djur.

Äfven få gjorde jag åtfkillige refor utom London, för at befe den vackre och på lefvande våxter mycket rike Hortus i Kew, fom Herr AITON ägde under fin vård; Herr LEES Trågård, rik i fynnerhet på trån och bufkar; Doct. FOTHERGILS trågård, *Chelfea* med flere. Hos Herr LEE fick jag tillika befe defs Dotters vackra Samling af Infecter, fom var förökt med de befynnerligen tåcke Infecter ifrån Bengalifke kuften, hvilke Fru MONSON der famlat och före fin död til Mamfel LEE teftamenterat.

Profesfor FORSTER den äldre, hvilken jag en dag befökte, emottog mig med mycken vånfkap, och tilfkyndade mig icke allenaft det nöjet, at få befe de våxter och Snäckor, fom han famlat under fine Refor uti Söderhafvet, utan

utan tåktes, håraf tillika fórära mig en hel Samling, fom gór mig fórbunden til den uprigtigafte tackfamhet och en evig erkånfla.

Engelsmannen nytjar fin dag på et mycket båttre fåt, ån jag det hittils fet hos något annat folk. Klockan 9 om morgonen år vanlig frukofttima, då man merendels dricker Thé och dertil åter något frukoft. Sedan arbetar man til klockan 3 eftermiddagen. Klockan 4, då Kópmannen kommer ifrån Beurfen, fpifas middag i almånhet, ehuru de fórnåmare fpifa en time eller tvånne fednare, hvarefter man tilbringar aftonen antingen i Sållfkaper eller med andre tidsfórdrif. Denne lefnadsart fórekom mig mycket fórnuftigare, ån den, fom annorftådes år i bruk, at under fine fyflor fafta til klockan et, och fedan fórnóta den vackrafte och ljufafte tiden af dagen vid middags-bordet, hvarefter man fedan år fóga fkickelig til några fyflors fórråttande på eftermiddagen.

I anfeende hårtil hóllos altid Sammankomfter om aftnarne klockan Sex. Kongl. Engelfka Vetenfkaps Societetens Ledamóter famlades åfven då på en vifs dag

dag i veckan och hade jag det nöjet, at bevista och öfvervara desse Sammankomster flere gånger. Samlingsrumet är försett med bänkar på ena sidan lika som uti en Kyrka för Ledamöterne och Præses med sine Secreterare sitter vid et bord fram uti rumet inom et skrank. Hvarje Ledamot har rättighet at medtaga en af sine vänner, men bör då hos Præses upgifva dess namn.

Vid Nyårstiden inföll en sträng köld med en ganska häftig orcan, hvarigenom en myckenhet af skorstenar på husen nedstörtades och några bröto igenom både taken och stundom tvånne våningar, så at mycken olycka och förödelse härigenom förorsakades.

Ibland al annan ynnest, hvarmed Herr Banks öfverhopade mig, ansåg jag det för et ypperligt vedermäle deraf, at föra min afresa äga tillstånd, bese dess på Söderhafs-öarne gjorde Samling utaf växter, hvilke ännu icke blifvit inlagde bland dess öfrige örter, och hvilke icke visades för hvar och en af främlingar. Herr Doctor Solander, hvilken äfven som Herr Dryander sökte göra mit vistande i London både nöj-

nöjſamt och fördelagtigt, ägde härvid den godheten, at ifrån öfre våningen låta nedhämta hela denna Samling och genomgå hvart enda ſärſkildt Species deraf.

Bibliotheket, ſom Herr BANKS ſamlat, är väl det fulſtändigaſte, ſom gifves uti Natural-Hiſtorien, både utaf gamle och nyare verk. Det är upſtält uti et egit ſtort rum utanföre Samlingarne, hvarigenom man äger et oförlikneligen godt tilfälle, at vid någon örts underſökning kunna upſlå och rådfråga, hvilken Auctor ſom häldſt man åſtundar, utan tids utdrägt och utan at behöfva hämta böcker ifrån et univerſelt Bibliothek, ofta vida derifrån ſkildt, oftaſt ofulſtändigt och ej altid tilgängeligt.

Januarii den 30, afreſte jag i ſälſkap med dåvarande Herr Capitenen, nu mera Öfverſten och Commendeuren CRONSTEDT, ſom då nyligen hemkommit ifrån Norra America. Vi togo koſan igenom Holland och Tyſkland til Yſtad och Lund. Ifrån Harvich foro vi öfver Canalen til Helvoet och reſte vidare til Amſterdam, der vi endaſt några få dagar uppehöllo oſs.

Den

Den 16 *Febr.* fortsatte vi resan vidare til Gröningen; den 22 til Bremen; vidare til Hamburg den 24, til Lybeck och Wismar, samt Rostock, Baumgart och Stralsund, dit vi anlände den 2 Martii.

Medan vi väntade, det Postjagten skulle afgå til Ystad, gjorde vi en resa til Gripsvald, för at bese detta rygtbara Lärosäte, dess Bibliothek med mera, och efter återkomsten affeglade ifrån Stralsund med Jagten til Ystad samt ankommo til et länge efterlängtadt kärt Fädernesland den 14 derpå följande.

RÅTTELSER.

Pag 1. lin. 5. desſai ndelas. lås desſa indelas.
— 50. — 2. Agtenſkaps. — Ågtenſkaps.

Regiſter öfver Fjerde Delen.

A.

Ame-

At-

B.

Borg-

Che-

D.

Dan-

E.

E.

F.

G.

H.

HEUP-

I.

K.

Kæm-

L.

La-

M.

Men-

N.

O.

P.

Pi-

R.

R.

Rum-

S.

Sat-

Silu-

Sudu

T.

Tor-

U.

V. W.

Z.

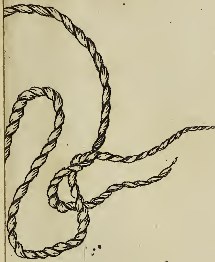
Å.

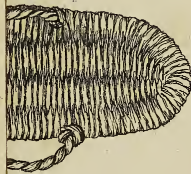
Ä.

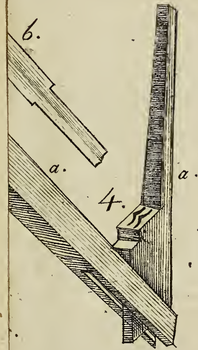
Ö.

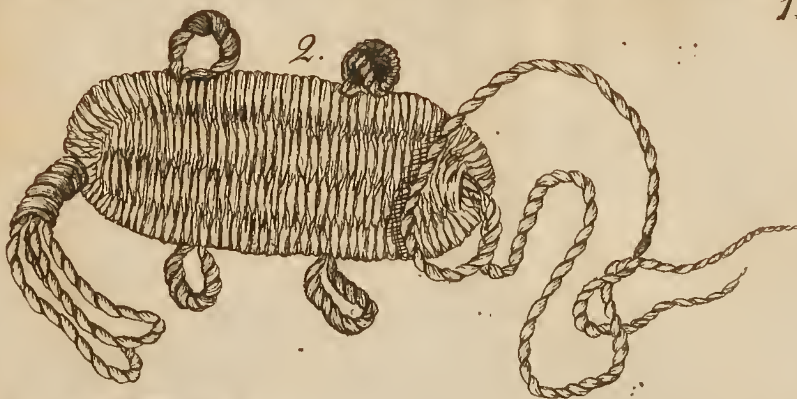
1.

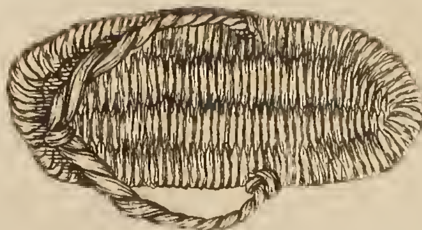

1.

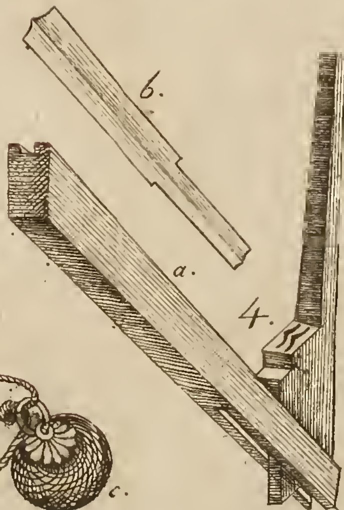

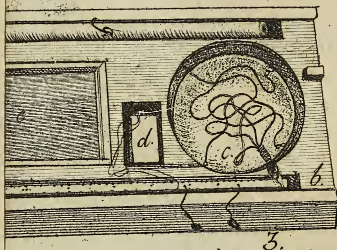

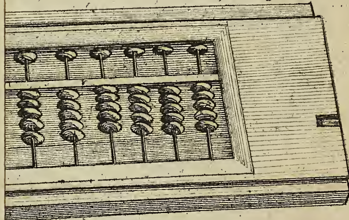

2.

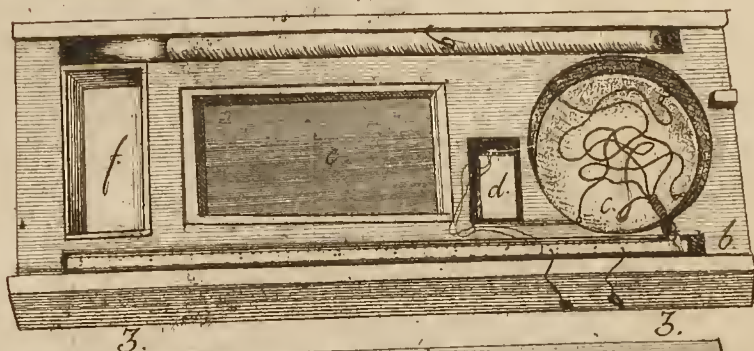

2.

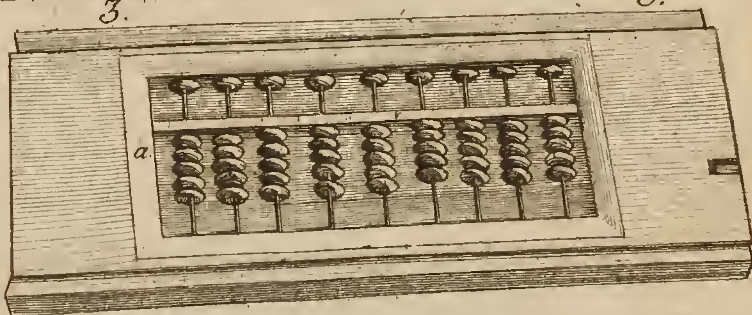

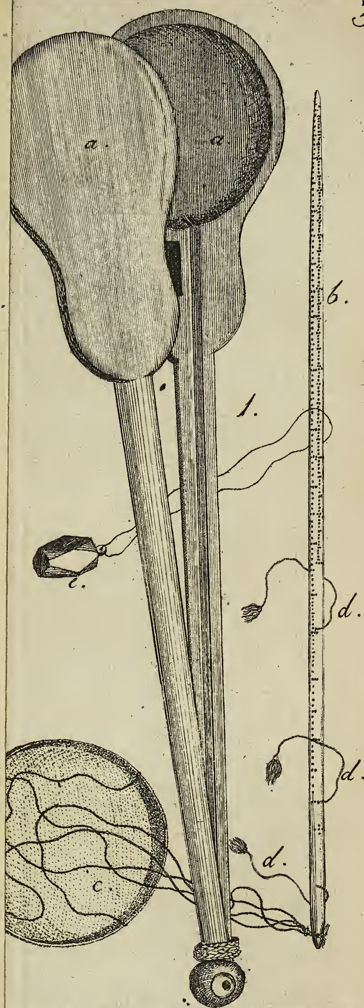

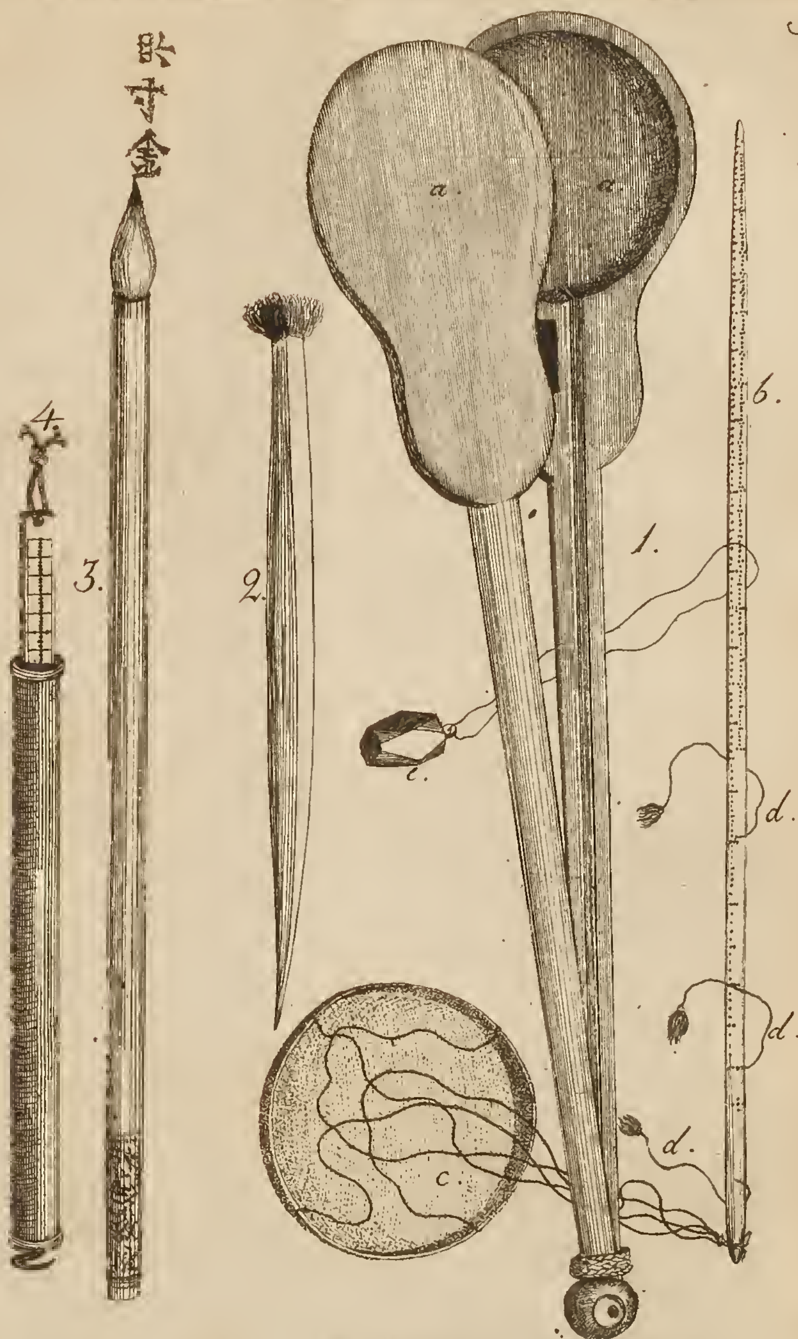

3.

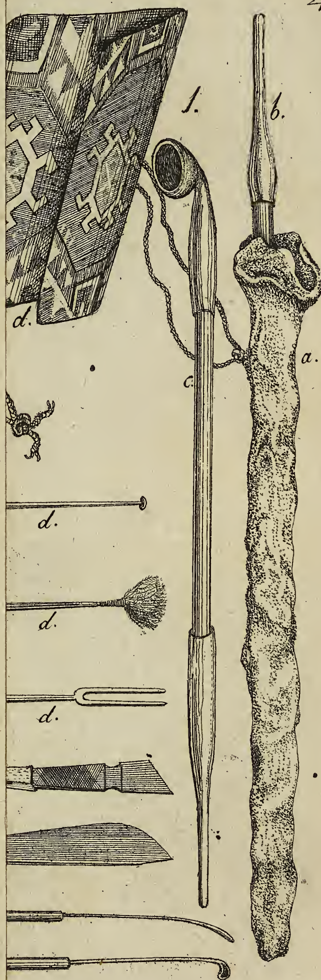
3.

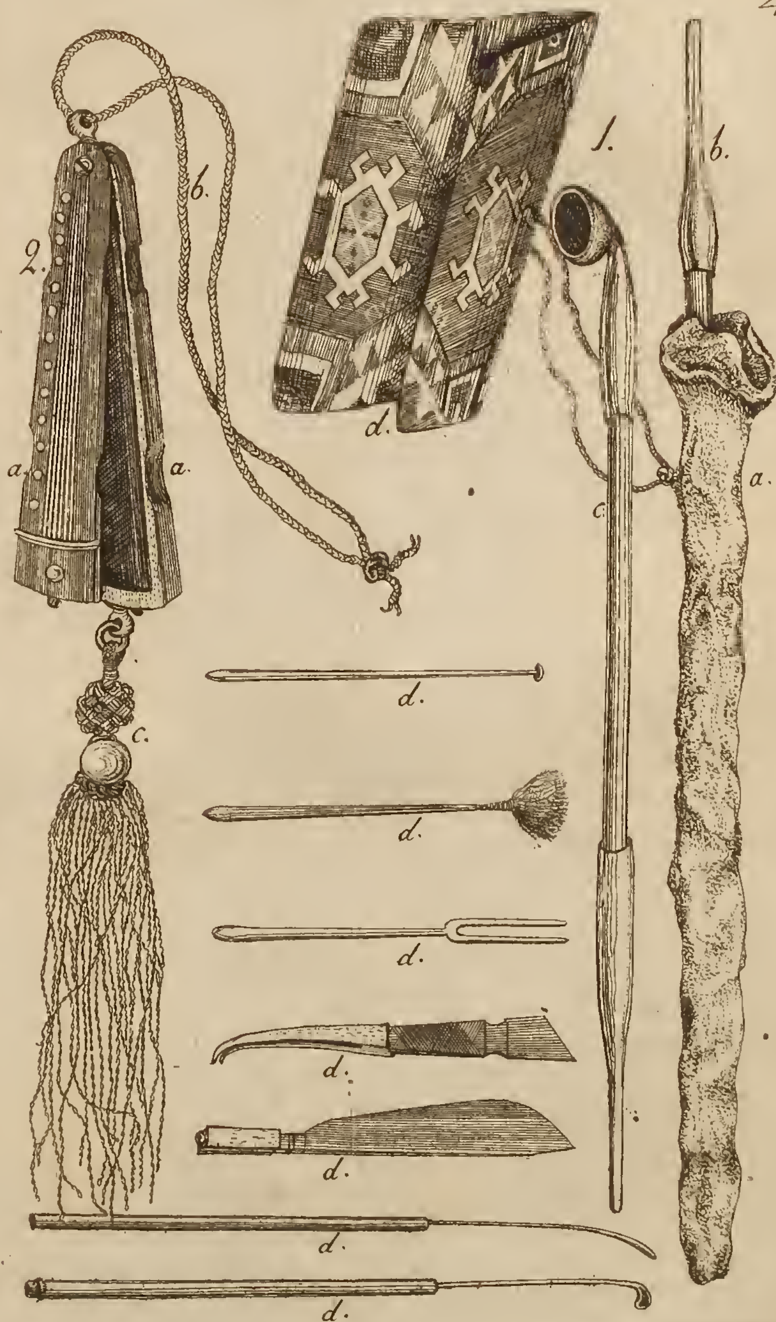

3.
a.
a.
b.
1.
e.
d.
d.
d.
c.

3.
卧寸金
4.
3.
2.
a.
a.
1.
6.
c.
d.
d.
d.
c.

J. N. Ahl Sculp.t

F. N. Ahl Sculp.t